

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul V ■ Nr. 5 (42) ■ Mai 2014

Biserica Protoieriei Costeşti

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeş şi al Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Ministerul Instrucţiunii

Gheorghe PĂUN

Aşa se numea ministerul al cărui secretar general a fost Spiru Haret între 1885 şi 1888. Ulterior, i s-a spus al Instrucţiunii şi Cultelor, sau al Cultelor şi Instrucţiunii Publice – iar Spiru Haret i-a fost ministru în nu mai puţin de cinci perioade: 1897-1899, 1901-1904, 1907-1908, 1908-1909, 1909-1910 (D.N. Rusu, *Dicţionar al Membrilor Academiei Române, 1866-2010*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2010). Interesant este că, în „secolul naţiunilor", ministerul cu pricina avea un nume atât de precis-onest, iar acum îi spunem Ministerul Educaţiei Naţionale. Un singur alt minister al Guvernului nostru mai are „naţional" în titulatură, anume cel al Apărării. Se poate specula copios (şi răutăcios) pe marginea acestui detaliu, întrebându-ne, de pildă, de ce economia nu e şi ea naţională, sau sănătatea, sau cultura. Nu e rostul rândurilor de faţă, aici aş vrea să îndrept discuţia spre veşnica dezbatere privind educaţia, de fapt, şcoala, din România. Rămânând la denumire, câtă *instrucţiune* şi câtă *educaţie* face ministerul cu pricina? Câtă educaţie îi intră în „fişa postului", câtă ar trebui să-i intre, câtă educaţie *poate* să facă? Cât şi cum educă prin activitatea propriu-zisă şi cât prin exemplul personal al înalţilor demnitari ai sediului din strada General Berthelot 28-30 din Bucureşti (ştiut fiind că oamenii se iau mai degrabă după exemple rele decât după sfaturi bune)?

Cu paranteza dinainte am criticat deja ministerul, deci şcoala, aluzia fiind la multele scandaluri (*horribile dictu*, inclusiv de plagiat!) la care am fost martori în ultimii ani. E o modă criticarea învăţământului, aşa cum e o modă criticatul, în general. Iar Ministerul Educaţiei este mai vulnerabil şi, parcă, şi mai „ofertant" decât altele. Vulnerabil, pentru că e vizibil, uşor de politizat, iar politizarea (regula ei de bază fiind reforma care reformează reforma ministrului dinainte, care la rândul lui...) are urmări imediate (e.g., în structura anului şcolar, modul de admitere la liceu sau programa de examene de oricare nivel) şi cu impact social serios, pentru că jumătate din populaţie, dacă nu şi mai mult, e la şcoală – includ şi învăţământul superior – sau are şcolari/studenţi în apropiere. Elevi, părinţi, profesori, politicieni – patru grupe de populaţie dinspre care vin presiuni asupra sistemului, cu interese convergente pe alocuri, divergente din multe puncte de vedere. Uşor de ilustrat, nu insist. Plus „viaţa de piaţă" (manuale alternative, salarii mici, fondul clasei, *after school*-ul şi fundaţiile care fac afacerea legală şi atunci când nu este), plus presiunea informaţională, a imaginii zgomotoase, la propriu sau la figurat, care agresează creierul celor mici (orice bunic ştie despre ce vorbesc: televizor, tablete, ecrane şi difuzoare, filme, jocuri, internet, reţele de socializare), plus modelele „omului de succes" promovate de o mass-media pentru care nici alfabetic educaţia nu mai poate sta înaintea cuvântului *rating*.

Bun, dar nu cumva suntem şi victimele unei capcane psiho-istorico-administrative, aşteptând prea mult şi punând prea multe în cârca unui minister, ca şi când educaţia – că aşa se numeşte ministerul, nu? – ar fi sarcina unei singure instituţii, fie ea şi naţională (prin nume sau anvergură)? Aş propune să revenim la Ministerul Instrucţiunii sau, ca să nu sune arhaic, al Învăţământului, pentru a accentua preponderenţa primei accepţiuni de dicţionar în cazul ministerului: „Educaţie = Fenomen social fundamental de transmitere a experienţei de viaţă a generaţiilor adulte şi a culturii către generaţiile de copii şi tineri, abilitării pentru integrarea lor în societate". Poate, în felul acesta, ne mai concentrând ideea de educaţie, îndreptăm un ochi (dacă nu critic, măcar analitic) şi spre familie, cultură, media, justiţie, biserică. Fără a-i diminua învăţământului – nici nu se poate – componenta educativă, dar amintindu-ne că elevii cu performanţe apar mai ales în familiile tradiţionale (care eventual mai plătesc şi meditaţii), mai rar în cele cu părinţii în Spania şi copiii rămaşi în grija bunicilor, că educaţie se face la orice vârstă, de aici invocarea celorlalte ministere, al Culturii şi al Justiţiei, de exemplu (la vârste mari, lipsa de educaţie se manifestă adesea prin păşirea dincolo de lege), că biserica...

Este, însă, o mică laşitate să rămânem cu discuţia la nivelul instituţiilor. Comunitatea poate face, la nivel mic, imediat, cotidian, mai mult decât orice instituţie, evident, apropiindu-ne acum de cea de a doua explicaţie din dicţionar: „Educaţie = Cunoaşterea bunelor maniere şi comportarea în societate conform acestora". Dar, am ajuns prea departe... Cine (mai) critică azi şcoala pentru bunele maniere – ce vor mai fi fiind şi acelea!?... Invers: unde mai discută şcoala despre aşa ceva? Poate pe la grupa mică-mijlocie, că deja la grupa mare...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

De mai multe ori am relevat că ideea daco-română ca aspiraţie politică era una din etapele programului balcanic al Rusiei; aceeaşi idee ca aspiraţie naţională îşi avea originea şi motorii la Viena. De n-ar fi prea mic cadrul unei foi politice pentru a urmări demonstraţia, s-ar putea dovedi caz după caz cum unirea politică a românilor era marele manipul ce se întrebuinţa dintr-o parte pentru a câştiga simpatiile ţărilor noastre, cum pe de altă parte ideea naţională, conştiinţa deosebirii noastre de celelalte popoare ale Orientului, reamintirea originii romane şi a latinităţii noastre era timp îndelungat contragreutatea ce se opunea unui ideal politic care se promitea a se realiza cu ajutorul slavilor.

(*Timpul*, 7 octombrie 1880)

Veni-va timpul în care micile state de la Dunăre să stea în acele legături intime care existau între ele în secolul al XIV-lea? Pe atunci le aflăm în adevăr legate prin sentimentul de comunitate religioasă, opus puternicelor încercări de prozelitism catolic şi prin tendinţa de-a se desface de supremaţia ierarhiei bisericeşti a Bizanţului şi de-a-şi crea bisericile lor autonome. Vedem apoi dinastiile din Serbia, Bulgaria şi Ţara Românească înrudite, vedem că, fără alianţe formale, fără idei de federaţiune, toate popoarele acestea se adunară, în jumătatea a doua a secolului, sub aceleaşi steaguri în contra turcilor năvălitori, sub puterea cărora au căzut pe rând cu toate.

În urmă le vedem eliberându-se una câte una. Dintre toate ţările dunărene, cele româneşti singure au putut, prin poziţia lor geografică şi prin calitatea lor de obiect de ceartă, să-şi păstreze o autonomie formală, scump plătită îndealtmintrelea prin condiţia de-a fi teatrul de luptă al vecinilor celor puternici. Însă din această autonomie a ţărilor româneşti a răsărit încet re-învierea celorlalte state balcanice. Pe atunci ţara noastră a fost un adăpost pentru aceia dintre creştinii Turciei care aveau aspiraţiuni de eliberare. Din timpii din urmă amintim numai că mişcarea din Grecia a avut un razim de căpetenie la noi, că regenerarea Bulgariei s-a pregătit la noi, ba în timpul domniei lui Vodă Cuza până şi maghiarii căutau în România baza de operaţiune pentru emanciparea patriei lor.

Dacă se va întemeia pacea şi pentru anii viitori credem că vechile raporturi cordiale vor renaşte între popoarele dunărene. Condiţie unică pentru ca, fără legături formale chiar, popoarele să reintre în era întreruptă la venirea turcilor în Europa este uitarea micilor rivalităţi de rasă, îngăduirea aspiraţiilor legitime ale fracţiunilor de popoare presărate ca insule etnografice în complexe mai mari, c-un cuvânt dreptatea pentru toţi. Dacă popoarele mici n-ar fi atât de lesne excitabile prin obiecte neînsemnate, dacă nu li s-ar distrage atenţia de la munca serioasă prin trezirea de mici apetituri politice, relaţiile vechi s-ar restabili de la sine.

(*Timpul*, 8 octombrie 1880)

Dacă e vorba ca să existe vreodată o apropiere mai mare între grupul de naţionalităţi balcanice, ea va trebui pregătită de mai nainte prin tendinţa de-a unifica sistemul de guvernământ şi de legislaţiune.

Ştiinţele istorice vor trebui asemenea să concurgă ca să lămurească legăturile ce-au existat în trecut între noi, ca să desemne liniamentele legăturilor viitoare. Astfel se va emancipa spiritul popoarelor balcanice de atârnarea în care se află astăzi, astfel mergând pe picioarele lor proprii, nesprijinite de amiciţii prea puternice pentru fiecare din ele, vor putea să formeze un mănunchi de forţe într-adevăr neatârnate în afară, stăpâne pe soarta lor, libere de-a se ocupa în pace cu interesele lor materiale şi morale. Înainte de-a fi vorba de legături politice, ar trebui ca spiritul public din aceste ţări să urmeze linii convergente către un scop comun.

Până acum însă nu putem înregistra niciun fapt care ar dovedi o asemenea convergenţă. Ciudat e în relaţiile dintre popoarele balcanice că ele nu se cunosc între sine, că străinătatea le cunoaşte pe toate mai bine decum ne cunoaştem noi înde noi. Astfel, străini unii de alţii, urmând fiecare inspiraţiilor lui proprii, fără nicio idee care să ne unească, e natural ca puterile străine, în urmărirea intereselor lor, să ne opuie pe unul în contra altuia spre paguba noastră reciprocă şi spre folosul străinătăţii, e natural ca să fim priviţi cu toţi la un loc şi fiecare în parte ca obiecte de compensaţie, ca teritorii numai bune spre a fi exploatate şi împărţite, ca populaţiuni făcute ca să fie cucerite pe cale economică şi politică.

Există oare la oamenii de stat de dincoace şi de dincolo de Dunăre cunoştinţa clară despre rolul trist la care suntem reduşi cu toţii, de-a ne lovi şi slăbi reciproc în folosul altora?

(*Timpul*, 10 octombrie 1880)

Întâlnind pe câte un om nedreptăţit de natură, fără tărie în şira spinării, fără coeziune în creieri, fără putere musculară, ne vine întrebarea: La ce-o mai fi existând şi creştinul acesta în lume? Nu era mai bine să fi voit Dumnezeu să nu-l lase să facă umbră pământului?

Cu toate acestea întrebarea nu e justă. Tocmai aceştia sunt oamenii viitorului, căci, lumea mergând din rău în mai rău, are s-ajungă ca oamenii aceia să aibă vază şi trecere, care au mai puţin nerv şi mai puţină vitalitate.

Teoria lui Darwin despre lupta pentru existenţă, în care cel mai tare sau cel mai abil învinge, ar trebui, după a noastră părere, să fie întrucâtva modificată. Nu cel tare sau cel înţelept ca atare, nu mintea şi bărbăţia, nu dreptate şi adevăr înaintează în lumea aceasta, ci calitatea aceea care se poate adapta unor împrejurări date în mod fatal. În orice caz, într-o amfibie nu-i mai multă putere decât într-un leu, dar în apă leul va pieri, amfibia va înainta. Tot astfel şi calităţile omului ajung la suprafaţă după cum le favorizează vremea. Dacă vremea e cu răsuflarea scurtă, vor ajunge deasupra oameni cu răsuflarea scurtă. În Evul Mediu curajul şi puterea fizică aveau trecere, pentru că târziu s-a inventat iarba de puşcă. Ei, nu era rău Evul Mediu! Căci curajul şi tăria fizică sunt, prin natura lor, generoase. Oamenii slabi au însă toate defectele slăbiciunii lor. Invidia, nestatornicia, clevetirea, duşmănia ascunsă, linguşirea, dicţiunea sofistică, toate acestea se găsesc în oamenii care n-au un ton fundamental hotărât, care nu sunt întregi sufleteşte şi poate nici fizic. (...)

E natural că în urma ipercivilizaţiei omenirea să fie slabă, preum e natural că, în urma iperiatriei, generaţiile să fie compuse în mare parte din oameni de-o constituţie fizică şi morală nedeterminată, din care nu ştii cu ce să te alegi, şi sunt mult mai răi ca prieteni decât ca adversari. Fiind însă prieteni cu toată lumea, căci nu au curajul duşmăniei deschise, au şi trecere la toată lumea şi-şi ajung totdeauna micile lor scopuri; sunt cu roşii roşi, cu albii albi şi aşa mai departe. Dar sfatul înţeleptesc care li se poate da e ca să nu-şi iasă din natura lor, să fie ce sunt: incolori, nemistuiţi, fără veleităţi de curaj sau de spirit. Cum devin inconsecvenţi cu natura lor proprie, trezesc pe adevăraţii lor adversari, curajul şi persiflarea, şi le merge rău de tot.

(*Timpul*, 17 octombrie 1880)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Judeţean Argeş pentru Promovarea Culturii, Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii din România, Goleşti, Argeş, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti.

CURTEA DE LA ARGEŞ
Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeş

Corectură: Radu Gîrjoabă
Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere ştiinţifică, juridică şi morală pentru conţinutul articolelor revine autorilor.

Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului şi precizarea sursei.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacţiei – Trustul de Presă „Argeş Expres” (25 lei/6 luni şi 50 lei/12 luni); banii trebuie trimişi în contul SC Argeş Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeş, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533, sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeş, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Piteşti.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

Chestiunea ţărănească

Horia BĂDESCU

În urmă cu vreo două decenii, pe vremea când pământurile ţăranilor începeau să fie lăsate „la vatră”, după campania aproape militară a colectivizării, adică să se întoarcă la aceia care aveau de drept posesiunea lor şi care încă nu luaseră calea exodului, devenind bravi căpşunari iberici, mă nevoiam a glosa, cu amară luciditate, pe marginea acestui moment istoric.

„Istoria se repetă, scriam eu atunci. Din fericire sau din nefericire! E un adevăr elementar. Numai că istoria nu posedă noţiunile de *fericire* sau *nefericire*.”

„Apoi, vezi, pământurile oamenilor, asta-i chestia ţărănească, pământurile! Nu prea sunt şi unde au fost s-au cam spulberat...”, spunea, la începutul veacului trecut, un personaj al monumentalului roman rebrenian *Răscoala*. Dar la fel de bine ar putea-o spune şi acum. Fiindcă, din nefericire, chestiunea ţărănească a rămas aceeaşi: pământurile! Pământurile oamenilor. Ale lor, nu ale unor colectivităţi abstracte. Pentru că nu nişte colectivităţi abstracte le-au rodit, cu sânge şi sudoare, le-au făcut să fie, să existe ca pământuri ale lor şi nu ale altora şi să nu se pustiască. Şi atunci te întrebi de ce a trebuit să se scurgă aproape un secol pentru ca ea, chestiunea ţărănească, să rămână aceeaşi? De ce ne-a fost dat să trăim acest vis urât care face din problema ţărănească o permanentă şi tristă realitate? Să fie adevărat blestemul veşnicului început asupra acestui neam, căci aşa ceva nu se poate numi vocaţie? Fiindcă problema în sine e aceeaşi: pământurile oamenilor. Ale ţăranilor. Adică ale acelora care, am mai spus-o şi altă dată, dar nu voi înceta să repet acest lucru, s-au identificat cu numele ei şi au, deci, drepturi inalienabile. Ale ţăranilor pe spinarea cărora s-a clădit tot progresul acestei ţări, mult, puţin, cât este, ale ţăranilor care au fost jupuiţi nu de şapte piei, ci de şapte ori câte şaptezeci şi şapte, ale ţăranilor pe care i-am făcut să-şi ia lumea-n cap şi de care va trebui să ne rugăm acum să mai vrea să fie ţărani, pentru că fără ei nu se poate. Să ne rugăm să rămână ţărani nu numai *cu* şi *în* pământurile lor, ci, mai ales, în felul lor de-a fi, în cinstea şi dreapta alcătuire a sufletului lor din care ne-am tras acele haruri ale spiritului ce ne-au fost primite în moştenirea umanităţii şi pe care suntem pe cale a le pierde odată cu ţăranii. Pentru că adevărata chestiune ţărănească este, la această oră, nu una de proprietate, cât una de stare morală. Poate că nici nu se poate una fără alta, de vreme ce nu doar veşnicia, ci şi cuminţenia pământului aparţin satului. Cuminţenia, adică averea de minte, de înţelepciune. Averea de înţelepciune a pământului, a pământului care ţine şi se ţine în cumpătul firii şi în starea morală a universului, păstrând împreună cu sine fiinţa şi bună-cuviinţa ţăranului. Ar trebui să fim conştienţi că starea morală a naţiunii depinde de existenţa proprietăţii ţărăneşti, nu ca posesiune, ci ca stare morală. Ar trebui nu numai să-i iubim, ci şi să-i respectăm pe oamenii satului şi să ne rugăm lui Dumnezeu să nu ne îngreuneze blestemul, lăsându-ne fără ţărani. Şi să ne întoarcem cu faţa către acele locuri norocoase şi binecuvântate, unde el, ţăranul român, s-a încăpăţânat să existe în ciuda chestiunii ţărăneşti. Fiindcă acele locuri sunt din ce în ce mai puţine. Fiindcă din cauză de şi de... – iar aici ne-ar trebui câteva pogoane de hârtie pentru a lămuri de ce – pământurile oamenilor stau cam nemuncite! Fiindcă un alt Rebreanu, într-un alt roman, ne-ar putea lămuri: „Apoi, vezi, ţăranii, asta e chestiunea ţărănească! Ţăranii! Nu prea sunt şi unde au fost s-au cam spulberat...”

Recitesc acest text, iată, după două decenii şi-mi dau seama, cu nesfârşită amărăciune, că toate acele judecăţi, că toate acele „premoniţii”, ce nu mi-aş fi dorit să se împlinească, s-au adeverit. Cu asupra de măsură! Satele noastre intră unul după altul în Istorie. Pustiite, îmbătrânite, triste. Pustiitu-s-au şi ţăranii, zilieri în cele patru vânturi. Pustiitu-s-au şi pământurile, pentru care amărâţii satelor şi-au dat viaţa în războiele veacurilor şi au fost spulberaţi cu tunurile atunci când le-au revendicat. Curat prostie politică! ar surâde subţire, acum, conu' Iancu, căruia, la vremea tragicelor întâmplări, numai de surâs nu i-a ars. Pentru că, iată, nu e nevoie de asemenea brutalitate, pentru ca trei milioane de hectare din aceste pământuri să nu mai fie nici ale ţăranilor, nici ale ţării. E nevoie doar de arginţi, într-o lume liberă de orice alte argumente morale în afară de morala banului. Că doar satul global pentru asta a fost conceput şi proprietatea e sfântă şi sfinţită de el şi nu de sânge şi lacrimi şi vieţi! Iar mahalaua îşi sărbătoreşte, în fiecare zi, victoria împotriva desuetei lumi rurale şi a României.

Isus sau Barabas

Johan GALTUNG

Sunt un cercetător al păcii, un om şi un norvegian, în ordinea aceasta. În acest an, Vinerea Patimilor a căzut pe 9 aprilie, o zi imprimată pentru totdeauna în mintea tuturor norvegienilor ca zi a violenţei, începutul ocupaţiei naziste germane în Norvegia, 1940-45.

Şi totuşi, ce-a fost atunci a fost blând în comparaţie cu ce se întâmplă azi în lume, după ce Războiul Rece s-a terminat dintr-odată şi atât de multe state şi naţiuni au revenit la agendele lor violente, neterminate, ale trecutului, total nepregătite pentru posibilitatea unei păci obţinute prin mijloace paşnice. Priviţi la acele graniţe drepte, trasate cu rigla de puterile coloniale, fără nicio grijă pentru popoarele care trăiau acolo, una dintre acestea aflându-se între Irak şi Kuweit. 180.000 de militari şi 130.000 de civili au fost ucişi în timpul celui de-Al Doilea Război din Golf, între 17 ianuarie şi 28 februarie 1991, iar apoi 170.000 de copii au murit numai în 1991 din cauza urmărilor războiului şi a sancţiunilor economice. Mai mult de o jumătate de milion împreună cu cei ucişi de Irak – plus distrugerile materiale. Iar peste toate acestea, ura, setea de răzbunare. Cel de-Al Treilea Război din Golf a început deja, în ianuarie acest an. Şi vor mai fi probabil şi altele.

Sau, să privim modul în care ex-iugoslavii se omoară unii pe alţii, violând şi brutalizând cu sutele de mii, cu milioane de refugiaţi şi mai multă ură ca niciodată, eternul ciclu al violenţei care naşte violenţă. Sau ex-Uniunea Sovietică. Sau India. Plus suferinţele în lumea săracă, din cauza structurilor brutale care îi lipsesc pe oamenii de rând de bunurile de trai. Avem în jur o lume adânc cufundată în război, violenţă, suferinţă – o lume primitivă. Dar auzim şi strigătele pentru pace ale umanităţii, motivate atât de sentimentul intern de a se afla pe drumul cel bun, cât şi de sentimentul extern de siguranţă. Şi mai simţim, profund, că nu există nicăieri o soluţie simplă. Spunem că iubim pacea. Dar poate că suntem la fel de mult atraşi de violenţă, fascinaţi de dramele ei. Şi astfel, deranjaţi de cei care ne cer să fim paşnici, optăm pentru violenţă, în mod particular în mass-media, atunci când violenţa nu ne loveşte direct.

„Ce alegere proastă!”, putem gândi; ce slab educate, ce neluminate aceste mase; l-au lăsat pe Barabas să plece şi l-au crucificat pe Isus, pe Hristos! Ca şi azi: oamenii abia bagă în seamă forţele care luptă pentru pace în ex-Iugoslavia, în principal femeile, dar sunt fascinaţi de armate, de nenumăraţii Barabas masculini din interiorul şi din afara Iugoslaviei.

Unii dintre aceştia se află în săli de conferinţe, minţind, ameninţând cu şi mai multe crucificări ale oamenilor chinuiţi şi torturaţi. Iar cei care încearcă să aducă veşti bune şi lucrează nonviolent pentru miracolele păcii sunt neglijaţi, dispreţuiţi, puşi la îndoială, chiar ţinta urii, aşa cum a fost Prinţul Păcii, Hristos.

A fost o alegere prostească în acea zi a patimilor? Parţial da, dar poate că a fost şi altceva, mai profund. Un adevăr oriental, dincolo de separarea simplistă occidentală între bine şi rău, pace şi violenţă, Isus şi Barabas. Există cumva ceva din Isus în Barabas şi din Barabas în Isus? Aşa cum poate fi pace în violenţă şi violenţă în pace, pentru a nu menţiona pacea din mişcările războinice şi violenţa din mişcările pentru alternative, din mişcarea pentru pace? Desigur, există limite ale acestui principiu yin-yang. Există mai multă pace decât violenţă în pace, altfel pacea ar fi fost violenţă, şi există mai mult Isus decât Barabas în Isus, altfel El ar fi fost Barabas.

Să ne gândim însă. Pacea este o promisiune, dar şi o provocare majoră, cum ar fi păstrarea unei bune sănătăţi. Cu toţii avem înclinaţiile noastre către violenţa fizică şi verbală. Dar există din plin şi energie vitală, curaj, sacrificiu, nu toate rele, în spatele agresiunii, şi nu este uşor să găsim debuşee paşnice pentru acea energie. Violenţa relaxează tensiunea şi dă un soi de pace interioară făptaşului, cu deosebire atunci când victimele care suferă nu se văd, cum e în cazul piloţilor care bombardează Irakul şi al artileriştilor de pe dealurile de lângă Sarajevo. Sau al pacifiştilor pasivi, care privesc la televizor.

Şi există violenţă în mişcarea pentru pace, ceva similar cu ceea ce a motivat mânia maselor împotriva lui Isus şi le-au făcut să-l prefere pe Barabas. Mişcarea pentru pace presupune/pretinde un nivel de superioritate morală, clamând alături de Gandhi că *nu există o cale spre pace, pacea este calea.* Pace prin mijloace paşnice spun ei, deloc toleranţi cu cei care nu cred în aceasta sau nu ştiu cum să facă acest lucru. Există dorinţă în mişcarea pentru pace de a face pace cu Ceilalţi, dar nu cu propriul guvern.

Dar să fim atenţi aici. Nu asemenea persoane din mişcarea pentru pace sau din societatea civilă în general sunt cu necesitate mai buni din punct de vedere moral decât cei care lucrează în slujba statului. Cei de pe urmă au însă armatele la dispoziţia lor, deci pot spune: Celui care are ciocanul în mână, lumea i se pare un cui. Mişcarea pentru pace vede probleme militare peste tot. Pentru mişcarea pentru pace, ca un Isus fără armată, lumea este o ocazie pentru a exercita nonviolenţa.

Dar chemarea spre mişcarea pentru pace pune oamenii la încercare, îi face să se simtă constrânşi, inconfortabil. Şi mai apare şi elementul de autoîndreptăţire. Poţi fi urât, chiar executat, şi pentru mai puţin de atâta. Gândiţi-vă doar la cât de mult a cerut Isus oamenilor în predica de pe munte (Matei, 5). Nu a fost o provocare uşoară. Amintiţi-vă, de asemenea, numeroasele vorbe violente ale lui Isus, modul în care i-a ameninţat pe cei care nu credeau în El (Luca, 19.27). La fel ca mişcarea pentru pace ocărând armata.

Homo sapiens

Barabas n-a spus, probabil, niciodată ceva similar. Violența sa era doar fizică. Un om cu care era mai simplu de trăit, fără pretenții, fără încercări, dorind ceea ce toată lumea dorește: comori pe pământ, nu în paradis. Un tâlhar în numele nostru al tuturor, așa cum armata eliberează violența pe care o ținem închisă în noi. Metodele sale erau greșite, scopul era acceptabil. În cazul lui Isus era invers.

Mișcarea pentru pace îi stânjenește pe oameni. Iar oamenii se apără în modul evident: deriziune, dispreț, „cine se cred ei că sunt?”, respingere, marginalizare, încarcerare, chiar execuție, ca agitatori, ca trădători.

Da, dar dacă Isus nu ar fi suferit, nu ar mai fi existat creștinismul! Acesta trebuia testat, încercat. Se aplică asta și celor care vor să abolească războiul ca instituție, mișcării pentru pace? Este aceasta soarta lor, într-o lume a destinului întunecat?

Si astfel, Isus a plătit prețul, nu numai suferința fizică, ci și o nemărginită singurătate, un sentiment foarte bine cunoscut de cei care luptă pentru pace. Gandhi trebuie să fi simțit exact acest lucru în momentele sale de singurătate, închis de Imperiul Roman al zilelor sale, Imperiul Britanic. De obicei, el a postit singur cu dumnezeul lui, Dumnezeul gandhian ecumenic al tuturor oamenilor. Ca în cazul lui Hristos, suferința a fost un instrument al spiritualității, întărindu-i *ahimsa*, credința sa nu numai în nonviolență ca ceva superior din punct de vedere moral, dar și ca fiind posibilă, fezabilă, eficientă. El vedea viața sa ca „istoria experimentelor mele privind adevărul”, cum își numește el autobiografia. Foarte adesea, foarte singuratice experimente.

Colonialismul britanic în India s-a prăbușit și cu aceasta colonialismul de pretutindeni. A urmat ridicarea femeilor și a celor dezavantajați. Gandhi a schimbat cultura politică occidentală, după cum se poate vedea la Martin Luther King jr. și la toamna europeană 1989. În cele din urmă, el a fost ucis pentru că a pus la încercare ordinea morală și socială încetățenită, dar nu de către un criminal și nu de către un britanic, ci de unul de-al lui, un credincios hindu, probabil similar celor care au cerut execuția lui Hristos. Gandi a murit, singur.

Se simte mișcarea pentru pace martirizată? Probabil că, într-o anumită măsură, da, iar acest lucru nu este în mod necesar rău. A fi respins poate fi văzut și ca o confirmare. Pentru Isus din Nazaret, evreii, al căror rege fusese proclamat, nu erau complet pierduți, ci doar grav manipulați de falși profeți. Ar fi fost acceptarea totală în urma unei grave manipulări o victorie? Nu este ceva dulce în oțet și ceva catifelat în coroana de spini? Nu-i place mișcării pentru pace, așa, un pic, să fie respinsă? Cum ar putea ei reacționa dacă în cele din urmă ar fi îmbrățișați, acceptați de către cele mai reacționare mijloace de presă, ministere de externe și armate, lipsiți de sentimentul de autoîndreptățire, de stimulentul lăsării afară, în frig?

Eli, Eli, lama sabaktani? – Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit? Foarte singur, ca într-o cameră de tortură, Hristos pe cruce, spânzurătorile romane, execuția lentă prin tortură, pentru a mări suferința, și toate celelalte, înfricoșătoare. Până și Isus omul, Fiul, și-a strigat Tatăl din cer. O relație între doi oameni, așa cum este de așteptat într-o religie patriarhală. Maria, mama-fecioară, cu zâmbetul ei delicat, nu este menționată. Cum ar fi fost ca Isus să strige „Mama Mea, Mama Mea, de ce M-ai părăsit?” Dar mamele nu-și sacrifică niciodată fiii...

Noi, oamenii obișnuiți, nu avem un asemenea tată apropiat. Suntem născuți de o mamă, care ne-a îngrijit înainte și după naștere, dând din viața ei pentru viața noastră. După sentimentul de identitate și apropiere de mamă, vine separarea și depărtarea de aceasta, însingurarea. Apropierea este pierdută, mai poate fi regăsită doar ca un substitut, în brațele reconfortante ale mamei. Fetele au mai mult acces decât băieții: biletul de intrare este scris cu lacrimi – „de ce m-ai părăsit?”, strigat către paradis, înțelegând prin asta mama, originea noastră, pentru a ne recăpăta identitatea cu ea. Băieților li se refuză acest bilet de intrare. Băieții nu plâng. Băieții se trag înapoi, ei bombăne singuri, își găsesc identitatea în singurătate. E adevărat, ei caută spre punctul de origine, dar numai cu o mică parte a trupului lor, iar adesea cu o distanță rece chiar și în cele mai intense momente ale apropierii.

O dublă legătură, deliciu, unire, revenire acasă, dar și *Angst* (teamă, anxietate), existențială, chiar ură pentru mama care nu este totdeauna acolo. Toate acestea, transferate tuturor femeilor. Uneori terminându-se cu violuri: îți place sau nu, dar asta e datoria ta!...

Jos, spre baza societății, jos, în mocirlele create de societatea noastră verticală, aceasta este cu precădere adevărat. Familii destrămate, puțină dragoste sau deloc. Oameni lipsiți de iubire și plini de pofte, săraci la cuvinte și bogați la împușcături și violuri, două acte foarte asemănătoare. Nu fiți moraliști acum, buni cetățeni ai țărilor care nu au fost lovite de nenorocul ex-Iugoslaviei, de tirania istoriei; amintiți-vă că am procedat la asemenea crime și cu secole în urmă, specialiști în purificare etnică cum

suntem. Iar ei, cei de jos, au fost trădați de elite în toată lumea, incapabile să deschidă o agendă a păcii pentru țările lor, pentru regiunea lor, pentru lumea păcii de după pierdutul Război Rece.

În ciuda a tot, miracolul a apărut în Europa și în lume: finalul anului 1989. Zidul a fost dărâmat, acel zid între Est și Vest, între rece și cald, între lumină și întuneric. Războiul Rece se terminase. Oameni care trăiseră ca într-o închisoare, ca în propriile morminte, au ieșit dintr-odată dintre dărâmături, în orașul luminii din partea cealaltă a zidului. Ca un cutremur, un cutremur politic. Oamenii erau zguduiți de neîncredere și entuziasm: un adevărat miracol politic, au spus ei.

Iar fariseii politici ai zilelor noastre au putut spune un singur lucru, au fost atât de șocați, orbiți de lumină, de nemaivăzut. „Nimeni nu ar fi putut prevedea asta”, au spus ei, mereu și mereu, în fața acestui miracol. Cei care au venit la mormântul la care-L lăsaseră mort pe Isus probabil au spus la fel. „Nimeni nu ar fi putut prevedea asta.”

Și totuși, miracolul din 1989 nu era atât de greu de explicat. Statele și bărbații de stat, deoarece erau aproape toți bărbați, cu o singură excepție notabilă, și-au creat monștrii lor, de ambele părți ale zidului; o crudă societate planificată totalitară de o parte, mașinării nucleare mortale de ambele părți. Se considerau urmași ai regilor și împăraților lui Dumnezeu până la punctul în care se jucau ei înșiși de-a Dumnezeu. Precum Dumnezeu, nelegiuiții din Est doreau să fie furnizorii a toate, să fie omniprezenți și omnipotenți prin intermediul poliției lor de stat, omniscienți cu partidele lor și socialismul lor „științific”, binevoitori cu poporul dacă acesta se purta cum trebuie și credea că aceasta era spre binele lui. Iar „zeii” din Vest, împreună cu imitatorii lor din Est, voiau să fie ei înșiși Domnii întregii Creații, capabili de creație în sens invers, făcând munca lui Dumnezeu în sens invers, reducând totul la un deșert lipsit de viață, cu excepția unor gândaci.

Monștrii, stalinismul și nuclearismul, au prosperat, cu funcționarii spunând tot timpul: „Așteptați puțin, comunismul și pacea sunt după colț, fiți răbdători!”

Dar oamenii nu au fost răbdători. După 1980, reacția a fost masivă, disidenții în Est și mișcarea pentru pace peste tot. Ei nu-și credeau liderii. Ei au realizat că situația e absurdă, în ciuda sau, mai precis, din cauza cuvântărilor și promisiunilor că lipsa libertății va duce în cele din urmă la libertate, iar înarmarea va duce la dezarmare.

Iar de-a lungul anilor 1980 – și vorbim aici despre ceva foarte apropiat – mișcările disidente și mișcarea pentru pace au atins milioane de oameni, inspirați de persoane precum Lech Walesa, Vaclav Havel și Andrei Sakharov în Est, Willy Brandt, Petra Kelly și Gert Bastian în Vest.

Și totuși, a fost nevoie de un bărbat de stat, unul care să înțeleagă că acesta era ceasul de cotitură în istoria umanității, că istoria poate fi modelată – Mihail Sergheevici Gorbaciov. El a trăit pe partea greșită a zidului. A încercat să-i facă pe oamenii lui mai puțin alcoolici, a eșuat și atunci a schimbat istoria. Și-a asumat riscul ca o Germanie care a produs un Brandt și mișcări ale păcii de milioane de oameni să nu mai fie gândită în termenii răzbunării. A fost un catalizator, altfel decât bărbații de stat din Vest, îngânându-și refrenul „Nimeni nu putea prevedea asta”, arătându-și astfel public neputința și ignoranța.

Și totuși, acei bărbați de stat din Vest au scăpat, în ciuda faptului că planificaseră exterminarea a milioane de oameni pentru a-și apăra abstracțiile lor. Cei care nu-i puseseră niciodată la încercare, deoarece erau inamicii inamicilor lor, disidenții proeminenți din Est, au beneficiat de lauda lor. Iar Brandt a murit pe pagina a doua a unui ziar elvețian conservator. Petra Kelly și Gert Bastian au murit în singurătate, fie printr-o dublă sinucidere, fie uciși de cineva. Gorbaciov este respins de ai lui. Iar Barabas este ales președinte, în Est ca și în Vest: Elțîn în Est, Bush în Vest. *Eli, Eli, lama sabaktani?*

Nu, nu, NU! Nu spuneți noapte bună! Avem nevoie de lumina păcii, de Prințul Păcii, acum mai mult ca niciodată. Gândiți-vă la acest detaliu: chiar și în ororile din ex-Iugoslavia, numai 4% din populație este cu adevărat participantă la violențe, este, ca să spunem așa, parte a mișcării pentru violență, și chiar și atâta poate fi o exagerare. În acest caz, 96% din populație este în principiu de cealaltă parte, a antiviolenței, poate chiar a nonviolenței active. Să nu împărțim populația în făptași și victime – și unii și alții sunt prizonierii sistemului războinic și trebuie eliberați.

Fiecare tren cu refugiați, fiecare autobuz, este nu numai un act al bunului samaritean, ci și un mod de a preveni ca cel drept să acționeze asupra celui nedrept. Nu se obține ușor acest lucru. Dar cine a spus că miracolul din 1989 a fost ușor? Și totuși s-a întâmplat. În cele din urmă, mișcările au căpătat putere și curaj, iar funcționarii stalinismului și nuclearismului au devenit suficient de demoralizați de inabilitatea lor de a furniza libertate și pace.

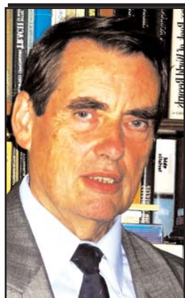
Cea mai dramatică poveste din Occident, Patimile, a fost de-acum spusă. O poveste atât de profundă, bogată, adevărată, atât de potrivită pentru toate timpurile! Ca un necreștin ce sunt, depun mărturie pentru extraordinara lumină a acestei povești. Pentru că ea se repetă în fiecare zi – Isus este refuzat, Barabas este mereu eliberat. Acel cor, masele, vulgare, needucate; ele sunt mass-media din vremea noastră, cu câteva onorabile excepții, îmbătate de violență, bucurându-se și vânzând orice strop de sânge, făcând oamenii să creadă că violența este normală și, în același timp, deplângând lipsa mișcării pentru pace, crezând că singura ei formă este demonstrația de stradă, de preferat în fața aparatelor lor de fotografiat.

Pacea este o strădanie a urcușului. Dar așa a fost și drumul spre Golgota. Niciodată, niciodată să nu cedezi. A ceda e soluția ieftină, cum sunt și pesimismul și cinismul. Să învățăm din Patimi, să facem din Patimi o mică luminiță în interiorul nostru, nu numai în fața noastră. Și niciodată, niciodată să nu ne credem infailibili. Suntem cu toții de același fel. Cu toții îl avem și pe Isus și pe Barabas in noi.

(Fragmente din autobiografia lui Johan Galtung, *On the Peace Path Through the World,* 2000.)

Homo sapiens

Șapte prejudecăți

Dan D. FARCAȘ

A venit vremea să închei acest serial de articole – găzduit cu generozitate de revista *Curtea de la Argeș* – serial în care am dorit să prezint și să argumentez un număr de sugestii, utile cunoașterii, selectate dintr-o experiență de peste o jumătate de secol în lucrul cu calculatorul electronic, în modelarea unor procese biologice și economice, ca și în interpretarea unor fenomene „de graniță". În chip de sinteză recapitulativă la această strădanie, aș dori să reamintesc cititorului șapte dintre cele mai importante *prejudecăți* pe care le-am semnalat pe parcursul articolelor. Majoritatea sunt recunoscute ca atare, dar mulți, chiar și dintre cei dedicați cunoașterii, le ignoră, sau le consideră neimportante. Sunt încredințat de câștigul pe care-l va avea cititorul care le va ocoli sistematic în activitățile sale intelectuale.

1. Adesea, **cunoașterea este considerată ca un scop în sine,** fiind privită doar ca acumularea unor adevăruri, legi și teorii, privind realitatea. De fapt, cunoașterea este proprie majorității ființelor vii, ca și unor automate, mai general, unui *agent*. Cunoasterea servește, în ultimă instanță, o activitate a acelui agent sau a altor agenți, vizând deci nu doar adevăruri, teorii, sau, mai general, *reprezentări* ale realității, ci și repertoriul de *situații* pe care un agent le poate distinge și de *operații* pe care le poate efectua. Vizează și *metoda* de a atinge situațiile dorite, dar mai ales *valorile* atașate situațiilor. Toate acestea formează, laolaltă, ceea ce am numit *modelul* activității respectivului agent. Pentru un specialist, situațiile și operațiile pot fi obiectul unor definiții, iar metoda poate fi și un algoritm sau o tehnologie, în schimb, știința ignoră, de foarte multe ori, valorile, deși ele constituie o adevărată busolă în cunoaștere.

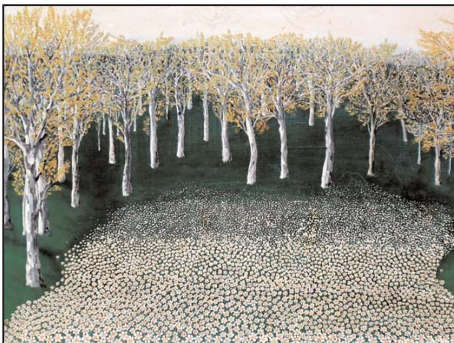
2. Prejudecata exclusivității cuvântului. Mulți consideră că orice cunoaștere umană, în particular adevărurile, sunt valabile doar dacă se exprimă prin cuvinte, formule etc. Dar și necuvântătoarele evoluate rezolvă probleme, găsind soluția corectă, pe baza unor „necuvinte" care alcătuiesc modelele lor mintale nonverbale. Pe aceeași cale, animalele comunică, fac previziuni și chiar optimizări ale actelor lor. Rezultă că ele posedă și un tip nonverbal de „adevăruri". Omul moștenește și dezvoltă aceste aptitudini, adăugând la ele, pe un palier superior, cuvântul, care nu înlocuiește necuvintele, ci doar le completează. Sensul cuvintelor este dat, în ultimă instanță, de necuvintele care stau în spatele lor. În mintea unui om, cuvântul și necuvântul formează deci un tandem de instrumente inseparabile și complementare.

Cunoasterea umană se realizează pe cinci căi. Există astfel o cunoaștere *înnăscută*, filogenetică, o cunoaștere prin *învățare din propria experiență*, o cunoaștere prin *comunicarea* unor elemente de model, primite dintr-o altă sursă, o cunoaștere prin *operații* „raționale", de tip logic, matematic etc., și o cunoaștere prin adevăruri *nou create*. O parte din cunoaștere este conștientă, restul este inconștientă.

3. Prejudecata atotputerniciei logicii și matematicii. Logica și matematica sunt instrumente extraordinar de eficiente în predicții și optimizări, dar ele cer ca noțiunile și adevărurile cu care lucrează să fie *perfecte,* or această condiție nu este îndeplinită, de obicei, de adevărurile, cât de cât generale, privind lumea reală. Pot fi date ca exemple paradoxul lui Bierce sau cel al merelor.

Soluția este ca unui domeniu din *lumea reală*, descris prin modele și adevăruri reale (empirice) colocviale, purtătoare de erori, să i se atașeze o *lume ideală*, cât mai apropiată cu putință de acel domeniu, dar descrisă prin abstracții și adevăruri ideale, considerate perfecte, deci asupra cărora se poate folosi corect logica ori matematica. De pildă, o *teorie* este formată din două părți: adevărurile, constatările și măsurătorile care descriu un anumit domeniu al lumii reale și o lume ideală atașată acestui domeniu. Printr-un *dicționar* specific, problemele din lumea reală sunt traduse în lumea ideală, aici se realizează, folosind logica și matematica, predicții, care sunt retraduse apoi în lumea reală. Când un adevăr astfel prezis nu se confirmă, este momentul să se caute o altă lume ideală, deci o altă teorie.

Cele de mai sus permit gruparea *instrumentelor cunoașterii umane* pe trei mari *paliere: nonverbal* (necuvinte), *verbal-colocvial* (adevăruri punctuale sau generale), *logico-matematic* (aparținând unor lumi ideale). Asupra unui anumit domeniu al lumii reale, un om poate să dispună, în paralel, de o *pluralitate internă* de modele foarte diverse: înnăscute sau dobândite, inconștiente sau conștiente, nonverbale sau verbale, colocviale sau logice ori matematice. Fiecare tip de model are particularități, limite și avantaje specifice, niciunul nu poate suplini calitățile celorlalte, dar modelele se pot sprijini reciproc.

4. Prejudecata cunoașterii științifice. Se consideră adesea că *teoria științifică* este singura cale îndreptățită în cunoaștere. Ea cere însă ca adevărurile sale să persiste în timp, cele empirice să fie verificabile de orice doritor, eventual printr-un experiment, și uneori chiar să fie cuantificabile. Prin aceste cerințe, cunoasterea științifică își restrânge singură domeniul din realitate pe care-l poate aborda (de altfel, cu succes), la o parte din *ținutul neschimbării,* cea al fenomenelor *deterministe* și *probabiliste*. Știința nu poate deci aborda *ținutul surprinderii*, cel al viului și al fenomenelor voluntare, unde ceea ce e valabil azi ar putea să nu mai fie și mâine, nici *ținutul sinelui,* al introspecției, care nu este verificabil.

Dar chiar și „ținutul neschimbării" poate fi *experimentabil* sau *neexperimentabil.* Sunt neexperimentabile fenomenele foarte rare, sau cele care nu pot fi obiectivate. Nu pot fi abordate științific nici problemele fundamentale „ontologice" (de pildă, dacă trăim sau nu într-o „realitate virtuală", ori existența Divinității), sau „gnoseologice" (cum ar fi infinitatea cunoașterii). Desigur, unele fenomene neexperimentabile azi ar putea deveni experimentabile mâine.

5. Confuzia dintre realitate și modelele sale. Oamenii vorbesc, în mod curent, de „legile naturii", de „proprietățile spațiului și timpului", de „forma Universului" ș.a.m.d. Aceste exprimări comode, colocviale, pot induce în eroare, confundând realitatea cu imaginile sau modelele ei omenești.

Omul construiește, cu ajutorul instrumentelor cunoașterii, imagini și modele eficiente ale *realității,* inclusiv teorii științifice; totuși, țesătura ultimă a realității rămâne un mister. Prin urmare, nicio teorie nu poate garanta cu o certitudine de 100% existența unui obiect sau fenomen încă neobservat. Deci, judecățile de tipul „teoria X arată că trebuie să existe fenomenul Y" ori „s-a demonstrat că Z nu poate exista" nu au legitimitate. E recomandabil, în plus, să nu spunem niciodată „asta este asa", ci „asta este *imaginea noastră* despre..." ori, mai bine, că, „*după toată știința noastră*, asta este așa, dar, în viitor, am putea descoperi că poate fi și altfel".

6. Mitul adevărului ultim și monismul. Se crede uneori că marile adevăruri, absolute și ultime, ar fi scrise „undeva", de pildă, într-o carte a Divinității, iar cunoasterea se apropie treptat de unele dintre aceste adevăruri, în timp ce altele sunt deja revelate. Mă îndoiesc că e așa, fie și pentru aceea că nu cred că limba folosită de Divinitate este perfect traductibilă într-o imperfectă limbă omenească. Faptul că „revelațiile" mărturisite în diverse religii, chiar înrudite, se contrazic între ele, poate fi încă o dovadă în acest sens.

Există numeroase argumente și pentru a susține că procesul cunoașterii nu converge spre niște adevăruri ultime, ci este divergent, semănând, mai degrabă, cu ramurile unui arbore, care cresc fără încetare, unele din altele, în toate direcțiile, în timp ce crește și suprafața de contact cu necunoscutul.

Adesea, două teorii științifice explică la fel de bine adevărurile empirice dintr-un domeniu al lumii reale, dar un experiment crucial, care le-ar putea departaja, se plasează în realitatea neexperimentabilă, deci nu se poate efectua. Având două sau mai multe teorii alternative de acest fel, asupra aceluiași domeniu al lumii reale, teorii pentru care nu s-au putut realiza experimente cruciale, un om poate adopta una dintre următoarele două atitudini: *monismul* – să opteze, pe baza unor criterii subiective, pentru teoria pe care o consideră cea adevărată, cu refuzul alternativelor, sau *pluralismul* – să accepte ca valabile toate teoriile care nu au putut fi invalidate și să le utilizeze pe toate *simultan.*

Opțiunea pluralistă, deși dificilă, este cea mai eficace și singura care garantează progresul. Opțiunea monistă atrage după sine, după un timp, suficiența, închistarea, stagnarea, uneori degenerarea și adesea fanatismul și intoleranța. Totuși, sunt și situații care constrâng, în mod excepțional, chiar și un adept al opțiunii pluraliste să continue raționamentele făcând un *pariu filosofic* doar pe una sau unele dintre viziunile sau teoriile disponibile. El va rămâne însă permanent deschis către celelalte viziuni.

7. Soluția „Deus ex machina" și scindarea realității. Există prejudecata că dacă un fenomen din realitate nu poate fi descris matematic, atunci el fie nu există, fie trebuie explicat prin intervenția, dintr-o realitate transcendentă, a Divinității, soluție pe care am numit-o „Deus ex machina". Un exemplu este credința că realitatea funcționează după un determinism strict, iar liberul-arbitru ar fi o iluzie, sau eventual că e supraadăugat de Divinitate. Explicația acestor opinii stă în faptul că matematica nu poate descrie emergența noilor calități prin sinergie, așa cum dovedește, de pildă, paradoxul pleșuvului, ca și faptul că mecanismele liberului-arbitru se situează și în zone inobservabile, inconștiente, din „ținutului sinelui".

Mintea umană este, de fapt, o „societate" de agenți, între care există relații de *competiție, cooperare* și *conducere* ierarhică. *Sinergia* multitudinii și diversității acestor componente dă naștere unui *metaagent* și, implicit, fenomenelor *voluntare* (imprevizibile în eveniment și repartiție) între care intuiția, gândirea, creația și decizia responsabilă, adică liberul-arbitru. Grație lor, omul este superior altor ființe vii, ca și calculatoarelor, chiar dacă acestea lucrează cu mii de miliarde de operații pe secundă.

Cele de mai sus, ca și alte argumente, mai sugerează și faptul că există o *singură realitate* (deci nu una materială și alta spirituală, ori transcendentă, una a neschimbării și alta a surprinderii sau a sinelui ș.a.m.d.), ca și faptul că există o *singură cunoaștere* umană. Dacă am constatat că există, atât în realitate cât și în cunoastere, nenumărate compartimente diferite (întrepătrunse și suprapuse parțial), aceste divizări nu sunt intrinseci realității, ci se datoresc limitelor biologice și culturale ale cunoașterii umane.

Realul – proteism, fertilitate şi ispitiri poetice

Ritmuri şi interferenţe eu-real

Terezia FILIP

Două aspecte fundamentează hermeneutica poetică a lui Nichita Stănescu, ori ceea ce putem numi lectura în percepţie poetică a propriei relaţii cu realul: pe de-o parte, ritmurile derutante, deconcertante – *bătaia, atingerile, izbirile* sau *lovirile felurite ale eului în/de real*, ca un mod al lucrurilor şi al fiinţelor/lucrurilor de-a fi şi de-a se manifesta în lume şi, pe de altă parte, *efervescenţa, reverberaţiile necontenite ale realului*, mai mult sau mai puţin perceptibile. Toată poezia lui Nichita Stănescu, din chiar primele poeme, este marcată de această efervescentă ritmică: „Orizontu-şi bate albele vertebre,/ Se ating cu clinchet iederile frunţii,/ Mângâi lins cu palma îngheţate febre,/ trec prin paturi albe, musafir la nupţii." *(Oraţie de nuntă*), sau: „Apa bate-n şteampuri valurile nopţii/ risipind ovale fumurii şi reci." (*Până târziu, aşteptând o fată*), sau: „Bătaia inimii se sparge-n pământ/ şi se-ntoarce-n ecouri.// De-aceea aici soarele răsare vibrând" (*Câmp nou*). Reţinem două aspecte: (1) că bătaie şi ritm erau, prin excelenţă şi la Eminescu, trăsăturile naturii care circumstanţiază eul şi (2) că relaţia eului cu realul primeşte frecvent conotaţii erotice, întrucât orice interferenţă cu lumea sau orice inserţie fugară a identităţii în pluralitate, în real, înnoieşte fiinţa şi perspectivele ei asupra lumii se redefinsc necontenit.

Dacă realul e plin de *îngheţate febre* ori de *împietrite ritmuri* care se cer, parcă, *declanşate* prin *atingere* poetică, relaţia eu-real seamănă cu un *ritual nupţial,* cu o necontenită şi tandră provocare reciprocă. Versurile indică o intensă participare a eului la acest festin: „trec prin paturi albe, musafir la nupţii". Căci substanţa mundaneităţii este pentru poet o infinită ofertă proteică sau o impresionantă disponibilitate ontică a realului. În acelaşi timp, această perpetuă reverberaţie pare o invitaţie a eului la interferenţa şi conivenţa sa cu lumea.

Manifestarea în lume sau *atingerea* eului poetizant de real este, în viziunea poetică, pe cât de diversă, pe atât de surprinzătoare. Ea se produce şi se percepe, în neomodernitate, nu ca şoaptă, atingere, murmur, cutremur, precum în viziune romantică eminesciană, ci ca *izbire*, ca *atingere*, ca *lovire* sau, uneori, chiar precum o *rănire* a eului la impactul cu lucrurile, fie ca *bătaie* a umbrei ori a luminii, în spaţiul mundan, dar cu alte semnificaţii decât la Eminescu. *Bătaia* lunii ori a stelelor în lac, a ramurilor în geam etc. reverberează în eu şi în lume, în lirica eminesciană, iubire, înseninare, armonie, melancolică vindecare de suferinţă. În percepţie poetică stănesciană, lumina bate-n lucrurile lumii, bunăoară: „bate-n cărămizi lumina,/ cu fiinţe dulci în ea…" (*Oră fericită*), sau razele de lună bat pe suprafaţa plană a lumii terestre: „Luna, bătând, înaintează pe cerul gurii" (*Luna bătând*). Aceste fenomene, *bătaie, ritm* sau *dans*, reprezintă, evident, ritmuri diverse şi discrete ale realului, extrem de proteice, căci *Apa bate-n maluri, lumina bate-n ziduri* sau *în cărămizi*, iscând o lume imaginară, *luna bate în orizontul sau în cerul lumii,* toate indicând proteismul mai mult sau mai puţin perceptibil din real şi ritmurile lumii iscate din interferenţa şi complicitatea lucrurilor. Bătaia, vibraţia, neliniştea lucrurilor, misterul lor par să fie la Nichita Stănescu un motiv preluat, în fond, din Eminescu şi amplificat ori convertit subtil într-o viziune lirică neomodernă, ludic, ironic şi autopersiflant, în notă existenţialistă.

Dacă în Eminescu „ramuri bat în geam", „stele bat în lac", „răsare luna mare câmpiilor azure", norii „se duc" alunecând pe cer, iar în suflet reverberează simultan, în aceleaşi ritmuri, chipul luminos al iubitei, prezenţa ei alinătoare etc., toate acestea se petrec cu un scop subtil, devoalat poetic. Ele se produc spre-a indica ritmul de fond al naturii lucrurilor, subiacent elementelor, spre a apropia entităţile distincte şi a le armoniza, fie şi doar imaginar – „E ca aminte să-mi aduc/ De tine-ntotdeauna", „E ca în minte să te am/ Şi-ncet să mi te-apropii" – masculinul de feminin, teluricul de cosmic, vegetalul şi acvaticul, spre a da sens şi scop tuturor mişcărilor şi evoluţiilor din lume. La Nichita Stănescu mişcarea aceasta se tensionează şi dramatizează treptat, devenind, din bătaie – lovire, izbire, rănire. De aici, *izbirea eului de real,* o figură metaforică recurentă, ce vizează ritmurile felurite din lumea înconjurătoare, ori un perpetuu dans existenţial, un ritm al eului în lume – tandră *atingere,*

zbucium dramatic, ludic ori absurd *zig-zag* – ori un mod aparte al oricărei fiinţe de-a se relaţiona cu lumea. Trupul organic al eului nu este în acest caz decât un instrument de testare/măsurare a reverberaţiilor realului. Iată cum, prin trimitere sugestivă la un ritm, un dans sau un ritual popular, *izbirea de real* şi de lucruri e definită ludic şi alegoric, drept *dans existenţial* perpetuu, atât al fiinţei în propria corporalitate, cât şi al eului în lume, între lucruri ori în reveria poetică: „Cleampăn osul şi ciolanul/ şi *izbesc luna cu anul*./ Calcaneul mi-l înfig/ unde este cel mai frig/[…]/ *Dau şi eu cu mine-n tine*/ *şi cu verde-n albăstrime…*" (*Ţa-ţa-ţa, căpriţă, ţa!*). Gesticulaţia metaforică aparent bizară vizează logic toate dimensiunile fiinţării eului: în corporalitatea propie, prin aluzie simbolică la *os, ciolan* şi *calcaneu;* în temporalitate *izbind,* în goana trecerii, *luna cu anul;* şi în ţesătura socială, izbind/interferând eul cu *tinele* celuilalt; ori în reveria poetică, unde *a da cu verde în albăstrime* semnifică infinita căutare de sensuri până la limita logică a lucrurilor.

Ada cu verde-n albăstrime, ori *a zice verde de albastru* sau *pară de măr*, *a se izbi pe sine de real* în chipuri felurite, sau a *izbi* lucrurile între ele, *luna cu anul, eul cu tinele* celuilalt, toate aceste gesticulaţii ludice şi bizare desemnează experimentarea existenţei – ritualică şi dramatică, sau absurdă uneori – ori cealaltă experimentare – imaginară, ludică şi poetică. Izbire, lovire, batere sau rănire sunt gesticulaţii şi recurenţe poetice la Nichita Stănescu, ce reprezintă simbolic atât o dinamică a existenţei individuale în lume, cât şi moduri sau tonalităţi diferite de experimentare şi de cunoaştere în chipuri felurite a realului.

Aşa le putem decodifica şi în gesticulaţia poetică, bizară, din următoarele versuri: „De aceea *mă dau de lucruri/ cu tâmpla, cu urechea,/ cu timpanul, cu ceea ce sunt*,/ căutând să le retez perechea,/ umbra, reazemul de pământ./ Dar lucrurile râd în limba lor/ de victoria mea, de gloria ei,/ de sprâncenele înroşite, de tăcerea muşchilor,/ de ruperea săbiei, în două şi-n trei". [1] Evident, ritmurile includ, în consecinţă, *tăierea* sau *ruperea*, ca rezultat al unui zbucium atât de intens.

„Fertilitatea nemaipomenită" din real, iscată drept efect al rătăcirii eului prin lume, al interferenţelor cu lucrurile, al incidenţelor sale felurite în real, al contemplaţiei ori al permanentei interogări a „diferenţelor" dintre sine şi lume, dintre individualitate şi generalitate, reprezintă tocmai sursa creaţiei. Ea este, de fapt, un moment de incidenţă ori de interferenţă a lumii cu fiinţa poetizantă. Duhul inspiraţiei, lumina din lucruri [2], *imaginaţia* sau *umbra înclinată* asupra lumii, generând debordant *ferigi şi bălării,* nu pot simboliza altceva decât o proteică atingere prin prezenţa sau umbra fertilizatoare a eului, „pironită", „înclinată" sau incidentă o clipă în spectacolul lumii, în materie, în lucruri, „în pământ, în pietre, în schelării", iscând proteic, din sinea lor, sensurile lucrurilor: „Umbra de mi-aş ţine-o doar o clipă înclinată/ s-ar şi umple de ferigi, de bălării!" (*Sunt un om viu*).

Imaginate astfel, existenţa, cunoaşterea şi creaţia reprezintă consecinţa unui dublu act proteic, de *co-tangenţă* spaţială a eului cu mundaneitatea şi de *contingenţă,* în plan temporal, cu formele şi manifestările ei. De aici, diversitatea de gesticulaţii, de ritmuri şi forme de *atingere* ale eului cu lumea – totodată surprinzătoare surse poetice. Această căutare/ intersectare nu e decât un moment şi un act de incidenţă a eului ca *unu* – entitate singulară, conştientizatoare – în *diversitatea spectaculară a lumii.* Mărturisită ca păcat, diferenţierea eu-real, unu-pluralitate, e sursă de cunoaştere şi poezie: „Mă cutremură diferenţa dintre mine/ şi firul ierbii,/ dintre mine şi lei,/ dintre mine şi insulele de lumină ale stelelor,/ dintre mine şi numere,/ bunăoară între mine şi doi, între mine şi trei."(*Sunt un om viu*), „luare în serios" a elementelor din lume: „Am şi un defect, un păcat:/ iau în serios iarba,/ iau în serios leii..." (*Idem*) Relevând diferenţele şi conivenţele eu–lume, imaginarul lui Nichita Stănescu exprimă simbolic sensul existenţei eului şi lumii, aflate într-un perpetuu raport de reciprocitate ce iscă devenirea fiinţei, lumea şi creaţia. *Eu şi lume* reprezintă o ecuaţie dinamică profund înnoitoare. *Diferenţa* este o uriaşă valoare a existenţei, iar diferenţierea necontenită a eului în lume, de lucruri şi fiinţe ca alterităţi ale sale, şi a lumii de sine, e însăşi condiţia existenţei şi creaţiei.

Note

[1] Poemă fără titlu din volumul *Ordinea cuvintelor* , I, p. 353.

[2] În Terezia Filip, *Hermeneutica realului,* Editura Galaxia Gutenberg, 2011, cap. III. „Poetica elementelor", 2. „Lumină şi reverie poetică", este detaliată epifania poetică a luminii, pp. 268-280.

Brâncoveanu 300

Arma diplomației

Gherghina MIHĂESCU

Constantin Brâncoveanu domnește la cumpăna veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, într-o țară mică, aflată sub presiunea a trei mari imperii din imediata vecinătate: Imperiul Otoman, în declin după asediul Vienei, dar continuând să rămână încă o mare putere în sud-estul Europei, Imperiul Habsburgic în ascensiune, manifestându-și tendințe expansioniste și peste teritorii românești, și Rusia lui Petru cel Mare, care, după ce dă puternice lovituri Suediei în cadrul Războiului Nordic, în special prin bătălia de la Poltava, își va îndrepta atenția spre linia Dunării și emporiile de la Marea Neagră, făcându-se simțită ca o putere nouă, care acționează împotriva Imperiului Otoman.

În „vremuri ca acestea turburate", cum singur mărturisea, voievodul muntean a trebuit să ducă o *politică de echilibru*, acțiunile sale politice fiind dictate permanent de realitățile momentului. Constantin Brâncoveanu reprezintă pentru acel timp, după cum remarca Nicolae Iorga, „omul neutralității veghetoare pentru a putea transmite urmașilor o țară întreagă".

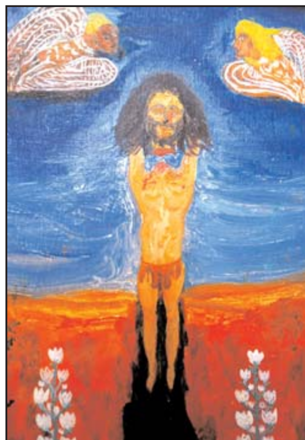
Dacă, în primii ani de domnie, teritoriul țării a fost aproape continuu invadat de trupe străine, austriece, tătărăști, otomane, care, pe lângă faptul că pretindeau a fi întreținute din veniturile țării, adesea devastau ținuturile prin care treceau, generând dezordine și împiedicând dezvoltarea economică a țării, abia după bătălia de la Zărnești țara își găsește stabilitatea internă, care îngăduie înviorarea agriculturii, creșterea vitelor, a meșteșugurilor și a comerțului.

O caracteristică importantă a politicii interne a lui Constantin Brâncoveanu o constituie *viziunea sa unitară cu privire la toate cele trei țări române,* pentru voievodul muntean ele reprezentând părți componente ale aceluiași întreg.

Spre Transilvania, atenția lui Brâncoveanu s-a îndreptat încă din primii ani de domnie. Legăturile personale cu Transilvania sunt, în primul rând, teritoriale, acolo domnul având posesiuni în județele Făgăraș și Brașov. În Făgăraș stăpânea prin moștenire un număr de sate, între care Sâmbăta de Sus, Sâmbăta de Jos, Poiana Mărului, la care s-au adăugat ulterior și altele, iar în Brașov avea clădiri în Scheii Brașovului, în care se aflau pivnițe încăpătoare unde păstra vinurile de Pitești pentru a fi comercializate la Brașov. Legături de natură politică și militară au fost implicate de natura evenimentelor din prima parte a domniei, culminând cu victoria de la Zărnești împotriva oștilor imperiale austriece. Dar cele mai strânse legături cu Transilvania sunt cele de natură culturală și religioasă, pe linia apărării ortodoxismului. Intuind grava primejdie care planează asupra populației din Transilvania, prin unirea Bisericii Ortodoxe din Alba-Iulia cu Biserica Catolică a Romei, încearcă prin diverse mijloace să împiedice această unire: pe cale diplomatică, intervine pe lângă împăratul Leopold I cu scrisori trimise prin lordul W. Paget, dar se lovește de refuzul ironic al împăratului (1); dăruiește mitropolitului Atanasie din Alba-Iulia moșia Merișani din Argeș pentru a nu primi unirea cu Roma (2), dar nimic nu-l mai oprește pe ierarh de a primi legea papei.

Atitudinea lui Brâncoveanu de apărare a ortodoxismului în Ardeal este cel mai mult relevată de ctitoriile sale de aici – bisericile de la Poiana Mărului, Sâmbăta de Sus, Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, precum și facilitarea circulației peste munte a unor cărți de cult ortodoxe, între care *Biblia* (1688), al cărei ispravnic fusese în timpul lui Șerban Cantacuzino, semnalată în Transilvania în 17 exemplare. (3)

Cu Moldova, unde, în perioada contemporană domniei lui Constantin Brâncoveanu în Țara Românească, au loc 7 schimbări la tronul țării, voievodul muntean încearcă să-și asigure legături de rudenie și de bună vecinătate. În 1693, după moartea bătrânului Constantin-Vodă Cantemir al Moldovei, domnul muntean obține de la Poartă domnia Moldovei pentru tânărul Constantin Duca, ce avea să-i devină ginere prin căsătoria cu fiica sa, Maria. În prima domnie a acestuia, împovărată de o aspră fiscalitate și amenințată de poloni, Constantin Brâncoveanu s-a amestecat deseori, conducând din umbră Moldova. (4) Controlul politic al domnului muntean asupra Moldovei era atât de mare, încât, în 1703, când a doua domnie a lui Constantin Duca era compromisă de relațiile ostile dintre el și marea boierime moldoveană și când vizirul îi oferă lui Constantin Brâncoveanu, pe lângă domnia pe viață pe Tronul Țării Românești, și domnia Moldovei, numai sfătuit de stolnicul Constantin Cantacuzino, Brâncoveanu nu acceptă acest lucru. Ideea de stat nu acoperea încă ideea de neam.

Legăturile cu Moldova se manifestă și în planul secret de cooperare cu Rusia în campania antiotomană din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, când Brâncoveanu nu pregetă să trimită ca ajutor bănesc lui Dimitrie Cantemir suma de 2.500 de taleri, chiar dacă relațiile dintre *Inorog* și *Corb* nu erau dintre cele mai cordiale. (5)

Desigur că marea diplomație a lui Constantin Brâncoveanu se vădește în relațiile cu **Poarta Otomană**, în modul în care reușește să păstreze ființa statului său fără a apela la forța armată și să reziste 26 de ani în domnie, când în Imperiul Otoman au loc în acest timp 3 schimbări de sultani, 20 de mari viziri, 2 dragomani, 12 reis-efendi, 9 hani ai Crimeei. (6)

În relațiile cu Poarta Otomană, Brâncoveanu moștenește și păstrează țării *statutul de 'ahd.* Potrivit dreptului islamic, domnii români se închinau Porții cu legământul plății unui tribut (haraci) în schimbul asigurării protecției. Existența în epoca Brâncoveanu a unei frontiere între cele două state, Țara Românească și Imperiul Otoman, menținerea dreptului de reprezentare a domnului la Poartă prin *capuchehaie* atestă faptul că Țara Românească s-a bucurat tot timpul de *autonomie de stat,* ceea ce se deosebește fundamental de *autonomia de pașalâc* a altor teritorii creștine sau a *autonomiilor interne* din Imperiul Otoman. (7) Însăși titulatura domnilor români, *domn din mila lui Dumnezeu*, ceea ce ilustrează legătura domnului cu divinitatea (fiind *unsul lui Dumnezeu*), menține această legătură și după instaurarea suzeranității otomane efective, aceasta fiind o prelungire a concepției bizantine în instituțiile feudale românești. Acest drept, prin care Biserica Română făcea din domn *unsul lui Dumnezeu,* a fost respectat de Poartă. Este semnificativ, în această direcție, răspunsul remarcabil pe care călugării Mănăstirii din orașul Câmpulung-Muscel l-au dat unui militar austriac în timpul Războiului Austro-Ruso-Turc din 1735-1739, care încerca să-i determine pe călugări să treacă la catolicism: „Noi, cele două provincii, ale Moldovei și Țării Românești, am fost, fără îndoială, cele mai fericite din câte a supus stăpânirii sale Casa Otomană, deoarece suntem singurele cărora li s-a acordat dintru început și le-a fost menținut permanent privilegiul de a fi guvernate de domni de nația noastră și de ritul nostru." (8) Pe fundalul menținerii permanente a acestui statut politico-juridic al Țării Românești în relațiile cu Poarta Otomană, Constantin Brâncoveanu a încercat printr-o abilă diplomație, promovată la nivel european, să alinieze țara sa puterilor creștine ale Europei.

În acest context, linia politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu cunoaște la început o orientare spre Curtea Imperială de la Viena, unde găsea consens dorințelor sale de alungare a turcilor din Europa, iar după Tratatul de la Karlowitz, când își dă seama că Țara Românească nu este decât un pion pe tabla de șah a imperialilor, direcția politicii sale se schimbă spre Rusia lui Petru cel Mare, alături de care voievodul muntean proiecta o mare campanie antiotomană.

Apropierea de Curtea Imperială de la Viena însemna o continuare a politicii lui Șerban Cantacuzino, dar nu prin închinarea țării, cum preconiza adversarul său politic, aga Bălăceanu, ci prin păstrarea independenței țării. Domnul muntean face față cu succes invaziei austriece, câștigând bătălia de la Zărnești, fixând definitiv în ochii imperialilor dimensiunile reale ale personalității sale și colaborând cu el de pe alte poziții. Aceștia vor găsi destul atașament la domnul muntean în procurarea, fără știrea otomanilor, de provizii pentru armata austriacă, dar mai ales în obținerea unor informații secrete despre situația din Imperiul Otoman obținute prin agentul său (capuchehaia) de la Constantinopol sau prin oamenii săi infiltrați pretutindeni. Despre corespondența secretă cu imperialii, întreținută tainic prin „cabinetul negru de la București", vorbesc diferite documente ale diplomaților austrieci. (9)

Apropierea de Rusia avea rolul de a contrabalansa politica de expansiune habsburgică. Tendința se manifestă încă din 1698, când Brâncoveanu trimitea la Moscova pe Gheorghe Castriotul să înmâneze guvernului rus o scrisoare ce cuprindea un plan detaliat pentru acțiunea comună a Rusiei și a popoarelor creștine, între care și Țara Românească, împotriva Imperiului Otoman. (10) Anii următori marchează tot mai strânse legături cu Rusia: conferirea în 1700 lui Constantin Brâncoveanu a Ordinului „Sf. Andrei", acceptarea de către țar, în 1701, ca rezident, a lui Panait din Rhodos, omul lui Brâncoveanu, înmânarea de către David Corbea, în 1702, cancelarului rus G.I. Golokvin a unui nou plan de cooperare antiotomană, elaborat într-o consfătuire secretă la Mogoșoaia, la care participaseră Constantin Brâncoveanu, stolnicul Constantin Cantacuzino, spătarul Mihail Cantacuzino și Dosoftei, mitropolitul Ierusalimului, plan superior celui din 1698, primiri ale țarului la București etc. Brâncoveanu juca rolul de consilier pe lângă înaltele autorități țariste în probleme de politică externă în această parte a continentului, datorită unei poziții care-l plasa în focarul intrigilor de la Constantinopol. Totuși, în 1711, în timpul confruntării ruso/moldavo-turce, simțul politic al lui Brâncoveanu intuiește eșecul țarului și, cântărind bine șansele, pune lacăt supapelor de efuziune a sentimentelor atât de larg dechise în timpul corespondenței cu țarul și cancelarii săi. Din păcate, încheierea păcii între Rusia și Imperiul Otoman în 1713 îl lasă descoperit pe voievodul muntean, în jurul căruia, prin înrăutățirea relațiilor cu Cantacuzinii, încep să se țeasă apăsătoare și tainice intrigi, compromițându-i domnia.

Cele o mie şi ceva de feţe ale negaţionismului stângist

Cătălin MAMALI

În cei peste 20 de ani de la căderea guvernelor comuniste şi începutul schimbărilor structurale în fostele ţări comuniste din Europa, s-au auzit repetat voci care au negat megaviolenţa proiectată şi înfăptuită a ideologiei şi regimurilor comuniste. Ba n-a fost violentă, ba a fost violentă, dar ea a „murdărit idealurile comunismului". Ba „ce a fost n-a fost comunism", spun foşti comisari şi activişti politici; plus afirmaţia că „în România a fost comunism sau socialism s-o creadă alţii", dar nu ei, anume cei care au crezut în idealul comunist. După o astfel de jonglerie interpretativă, nici cei care au murit în închisorile comuniste şi nici cei care au suferit în *marea închisoare* nu-i pot face să creadă că în România a fost comunism tocmai pe cei care au cântat victoriile socialismului, atunci, la scara unu pe unu – scară principial deformată de criteriul luptei de clasă şi lentilele realismului socialist. Încă se aud comunişti din convingere, cu sau fără carnet de partid păstrat, ars sau reciclat, care nu vor să accepte că România a fost desfigurată timp de 45 de ani de un regim comunist şi de ideologia comunistă.

S-a afirmat de autori cu emisiuni permanente la radio şi TV în România că profesorul I.I. „a demonstrat că între ideologia marxistă originară şi comunism nu e nicio legatură". S-a condamnat comunismul de către unii care nu şi-au recunoscut colaborarea de idei şi fapte cu regimul comunist, tovărăşia de drum ideologic şi propagandistic cu PCR-ul. Alţii au negat şi neagă că a fi fost membru de partid comunist este şi a fost şi o chestiune de alegere morală şi consideră această întovărăşire ca pe o bagatelă. Deci, şi despărţirea publică de PC ar fi un moft.

Negarea mai mult sau mai puţin dialectică a comunismului ca proiect violent şi ca realitate în care s-a întrupat proiectul are feţe multiple.

Negaţionismul stângist al comunismului se îngemănează cu încercările de a reabilita comunismul şi de a reactiva reţeaua sa de celule naţionale şi transnaţionale. Cu cât negaţionismul amintit are mai multe feţe, cu atât sunt mai persistente şi perfide eforturile de a cosmetiza acest monstru.

Pe acest teren au apărut şi cei care critică în mod confuz şi confuzionant „tezele negaţioniste" ale unor extremişti ideologici. O astfel de critică este publicată, între altele, în două numere din *Revista 22,* începând cu 4 octombrie 2011 (*„Vechiul" şi „noul" stângism*). Critica „tezei negaţioniste" (mă refer la cea care neagă megaviolenţa comunistă, răul intrinsec al comunismului ca program politic şi ca realitate politică) este necesară. Dar cum este realizată această critică?

Răspunsul la întrebare trece prin analiza a ceea ce pare a fi nucleul argumentului critic care e prezentat ca antinegaţionist de A. Cornea, dar fără a reuşi să fie ceea ce se declară. Iată cum concluzionează criticul viziunea sa: „Prin urmare, la întrebarea dacă «Marx se regăseşte în leninism-stalinism?» nu se poate răspunde univoc: «conglomeratul» marxian (subliniez, se foloseşte termenul «marxian» şi nu «marxist», poate pentru a-l izbăvi de isme, n.n.) în ansamblul său nu se regăseşte acolo, însă el nu s-ar putea regăsi în niciun proiect politic coerent, din simplul motiv că este în esenţa sa contradictoriu şi, de aceea, imposibil de pus în practică în ansamblu." Acest tip de critică aduce mult cu exprimările ironizate de Caragiale. Să ne amintim retorica lui Farfuridi: „Din două una, daţi-mi voie: ori să se revizuiască, primesc!, dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc!, dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, şi anume în punctele... esenţiale... Din această dilemă nu puteţi ieşi... Am zis!"

Critica „univoc echivocă" semnată de A. Cornea în *Revista 22* are o semnificaţie ambiguă care alunecă peste idei şi realităţi pe care se autoiluzionează că le cuprinde, sugerând că în ţările comuniste programul politic marxist – MPC (*Manifestul Partidului Comunist*), care este parte integrantă a „conglomeratului marxian", n-a modificat nimic prin aplicarea sa, care ar fi imposibilă, dar a schimbat societăţile pe ici pe colo, şi anume în punctele esenţiale. Deci, megatragedia care a bântuit multe decenii ţări, culturi, comunităţi şi indivizi n-are nicio legătură cu conglomeratul ideologic amintit.

Pentru a evita confuzia, este util să fie numite schimbările produse în fostele ţări comuniste de aplicarea algoritmului politic (MPC). Iată câteva dintre aceste schimbări: abolirea proprietăţii private, centralizarea mijloacelor de comunicare şi bancare, dictatura proletariatului, partid unic, identificarea duşmanilor, obiectiv care trebuie să tremure etc.

Cornea se referă, de două ori în aceeaşi frază şi cu aceeaşi sintagmă „în asamblu", la întregul „conglomerat" marxist. Problema pe care n-o percepe este cea a programului politic (MPC). Deşi citează ceva din lucrarea centrală pentru proiectul politic marxist/marxian, se pare că n-o poate cuprinde nici în ansamblu şi nici în esenţa sa. Oare nu vede nici azi domnul A. Cornea că *MPC este un program politic coerent prin violenţa scopurilor şi mijloacelor sale, care cuprinde „măsurile" general valabile pentru revoluţiile proletare? Nici Lenin, nici Troţki, nici Stalin… nici Pauker, nici Dej, nici Ceauşescu n-au inventat elementele esenţiale şi coerente ale algoritmului politic înscris în MPC: revoluţie violentă, dictatura proletariatului, abolirea proprietăţii private, centralizarea mijloacelor de comunicare şi, între altele, sistemul partidului unic.* Oare nu sunt acestea înscrise în MPC? A nu vedea acest lucru evident este o formă de negaţionism. Acestea sunt componente practice esenţiale şi integrante ale visului politic comunist care au creat coşmarul trăit. Despre modul în care este percepută relaţia dintre „visul comunist" şi „realitatea comunistă" de către mulţi ideologi comunişti a scris revelator R. Aron. MPC este programul realităţii comuniste, nu al visului comunist. Tot Marx şi Engels au cerut imperativ, în alte texte orientate spre acţiune, „revoluţia permanentă" şi „unanimitatea absolută" a gândirii de partid. Poate tocmai de aceea au fost numiţi de Troţki „scribi ai partidului". Tot Troţki, autoprefăcut în sirenă roşie, a vrut, fără urmă de succes, să-l ademenească pe Gandhi în acest proiect violent.

MPC cuprinde programul care dictează algoritmul politic coerent al comunismului, considerat de autori ca fiind în esenţa sa „general valabil" pentru toate ţările. Poate găsi A. Cornea un singur exemplu în care principalele dictate ale MPC au fost nerespectate (încălcate?) de conducători politici precum cei numiţi mai sus? Crede domnul Cornea că prin afirmaţia citată anterior neagă sau afirmă *contribuţia esenţială a MPC în proiectarea realităţii comuniste, cu scopurile, mijloacele, rolurile social-istorice, actorii, inclusiv victimele revoluţiei comuniste* – toate numite clar în manifest?

După autorul articolului din *Revista 22,* „conglomeratul" marxian s-ar sustrage „procedurilor de testare". Se creează iluzia că această sustragere de la verificarea ştiinţifică ar fi încă o dovadă a concluziei articolului amintit, în fapt, o scuzare a violenţei algoritmului politic marxian. Din nou concluzia lui Cornea la întrebarea dacă „Marx se regăseşte în leninism-stalinism?" se doreşte clarificatoare: „nu se poate răspunde univoc". Ceea ce se omite este că *proiectul politic coerent dictat de MPC se autodescrie explicit ca fiind bazat pe cunoaşterea legilor obiective ale istoriei. În consecinţă, acest algoritm politic coerent în violenţa sa programatică nu a fost scris pentru a fi discutat, verificat, testat prin metode ştiinţifice, ci a fost scris pentru a fi APLICAT.* Neagă autorul articolului citat ceva din realitatea coerentă a manifestului?

Pentru că această critică a negaţionismului stângist este prezentată cititorului ca o abordare sinceră şi profundă a stângii, atunci devine necesar ca A. Cornea să se clarifice şi să spună ce înţelege prin sincer şi profund.

Este regretabil că, atunci când aminteşte de „modul de producţie asiatic", A. Cornea se referă doar la „manualele de socialism ştiinţific de pe vremuri" şi nu recurge la lucrări pertinente, scrise şi publicate tot în acele vremuri, dar de experţi, precum regretatul H.H. Stahl, care a scris *Teorii şi ipoteze privind sociologia orânduirii tributale* (1980). Ar fi fost util.

(Dubuque, 11 noiembrie 2011)

Domnia lui Constantin Brâncoveanu constituie substratul modern al spiritualităţii româneşti a secolului al XIX-lea. Prin tendinţele sale de occidentalizare, apropiindu-se în politica de stat de curţile apusene, în special de Curtea de la Viena a lui Leopold I, iar în cea confesională de ortodoxismul creştin apărat şi de Petru cel Mare al Rusiei, în cultură şi artă de Italia, Constantin Brâncoveanu a oferit o mare şansă spiritualităţii româneşti de afirmare la nivel european. Progresul societăţii româneşti în această epocă a fost atât de mare, încât domnia lui Constantin Brâncoveanu ar fi înscris Ţara Românească în istoria modernă a Europei şi în istoria culturii ei cu un secol şi jumătate mai devreme dacă evoluţia ei n-ar fi fost întreruptă de evenimentele tragice din 1714 şi apoi de regimul fanariot.

Referinţe

1) Stefan Metes, *Emigrări româneşti din Transilvania în sec. XIII-XX*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 106.

2) *Istoria României*, III, Editura Academiei, p. 223, fig. 43.

3) Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor în Evul Mediu,* Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1983, p. 83 şi p. 92, nota 98.

4) Ilie Corfus, *Documente privitoare la Istoria României culese din arhivele polone, secolul al XVIII-lea,* Editura Academiei RSR, 1983, p. 335 (doc. 206).

5) Ion-Radu Mircea, *Constantin Brâncoveanu. Însemnări de taină*, în *Manuscriptum*, 16 (1985), nr. 4 (61), pp. 7-10.

6) Viorel Panaite, *Reprezentanţa diplomatică a Ţării Româneşti la Poarta Otomană*, în *Revista de istorie*, nr. 9, tom 41, 1988, p. 881.

7) Mihai Maxim, *Cu privire la statutul de 'ahd al Ţărilor Române faţă de Poartă. Consideraţii pe marginea unor izvoare otomane,* în *Revista de istorie*, nr. 2, 1987, p. 531.

8) Matei D. Vlad, *Statutul juridic al Ţărilor Române (1600-1829*), în *S.A.I.*, XLVII-XLVIII, Bucureşti, 1983, p. 73.

9) Stefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, p. 402.

10) Leonid Boicu, *Principatele române în raporturile politice internaţionale (secolul al XVIII-lea),* Editura Junimea, Iaşi, 1986, pp. 41-42.

Istoria de lângă noi

Când veacul începuse la Curtea de Argeș...

Daniel DAVID

Istoria „Cetății Basarabilor” este cunoscută mai ales pentru perioada medievală, când localitatea a constituit un prim centru politic și spiritual al românilor de la sud de Carpați, atestat documentar pentru 1330, grație *Cronicii pictate de la Viena.* Vlaicu Vodă sau Vladislav Vlaicu (1364-1377) își emite actele cancelariei sale din Curtea de Argeș, cel mai vechi document scris aici (*datum Argyas*) fiind din 25 noiembrie 1369. În semn de omagiu față de acest mare voievod, Colegiul Național din Curtea de Argeș, școală reprezentativă a orașului și a județului, înființată în 1919, îi păstrează și astăzi numele. Vlaicu Vodă a fost primul domn român care s-a luptat cu turcii la sud de Dunăre, în 1369, a bătut primele monede ale țării și a rezidat cu siguranță la Argeș.

Orașul a fost, din ultimii ani ai lui Basarab I (1310?-1352) până în timpul lui Mihail I (1418-1420), reședință domnească. Sub domnia lui Nicolae Alexandru, aici a fost stabilit sediul Mitropoliei Țării Românești (1359). Tot Nicolae Alexandru termină de construit Biserica Domnească, începută de tatăl său. La sfârșitul secolului al XIX-lea, biserica a fost propusă de arhitectul francez Lecomte du Noüy pentru restaurare prin dărâmare și reconstrucție, cu respectarea exactă a planurilor, dar opozitia localnicilor a făcut ca această idee să fie abandonată.

O mare popularitate are Biserica Episcopală, ridicată de Neagoe Basarab între 1512 și 1517. În pronaos se află mai multe morminte, cel mai valoros din punct de vedere artistic fiind cel a lui Radu de la Afumați (1529), care îl înfățișează pe viteazul domnitor călare și cu sceptrul în mână. Tot aici își dorm somnul de veci primul rege al României, Carol I, soția sa, Elisabeta de Wied, și regele sub sceptrul căruia românii au realizat Marea Unire, Ferdinand I, împreună cu soția sa, regina Maria. De o frumusete vestită în tot Răsăritul, Biserica Episcopală a fost restaurată la sfârșitul secolului al XIX-lea de Lecomte du Noüy, în așa fel încât numai mormintele lui Neagoe, al soției sale și al mitropolitului Anania au scăpat neatinse.

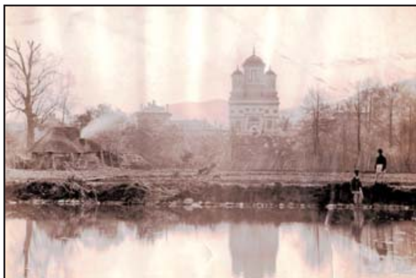
Mai puțin cunoscute sunt evenimentele din viața orașului din perioada modernă și contemporană, mai precis, din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. La această perioadă ne vom referi în continuare.

Orașul, care are astăzi puțin peste 26.000 de locuitori, a avut de-a lungul timpului o populație aflată în creștere, de la 1.400 de locuitori la 1831 până la numărul maxim, de 35.823, la recensământul din 1992. În anul 1890, numărul locuitorilor era de 3.027, în 1903 s-a ajuns la 4.213, în 1930 la 6.831 (comparativ, Piteștiul avea atunci 19.532 de locuitori), pentru ca în anul 1946 populația să fie de 9.200 de locuitori, plus 688 de flotanți. Din punct de vedere etnic, în 1930, alături de români (6.622) mai trăiau la Curtea de Argeș 49 de maghiari, 19 germani, 16 ruși și 11 evrei, precum și 12 persoane care s-au declarat de etnie turcă. (*Enciclopedia României,* Editura Imprimeriei Naționale, coordonator Dimitrie Gusti, București 1938, p. 318.)

Trăiau și doi armeni în Curtea de Argeș. Unul dintre aceștia era Ovanes Agopian, unicul supraviețuitor al familiei sale, scăpat din genocidul comis de turci asupra armenilor în timpul Primului Război Mondial, în anul 1915. Profund traumatizat, Ovanes Agopian reușește să fugă din Turcia, cu destinația Constanța, și ajunge la Pitești, unde exista o comunitate armenească de circa 60 de persoane. De meserie cafegiu, după ce lucrează o perioadă în Pitești, se stabilește la Curtea de Argeș, unde, în 1934, deschide Cafeneaua Ararat. „Cafeneaua era situată în apropierea gării orășenești și, pentru că atunci trenul era principala modalitate de călătorie și transport, dimineața orașul era asaltat de comis-voiajori – în varianta modernă li se spune agenți de vânzări. Aceștia cărau uneori după ei geamantane pline cu mostre de produse, vindeau diverse mărfuri sau reprezentau diferite fabrici, ateliere și, în principal, căutau clienți și luau comenzi pentru mărfuri (încălțăminte, îmbrăcăminte, materii prime, scule etc.). Trenul sosea în gară la primele ore ale dimineții. Cafeneaua străbunicului era deja deschisă și toți voiajorii se opreau să bea câte o cafea sau un ceai și să mănânce un corn adus cald de la o brutărie din apropiere”, povestește Paul Agopian, strănepotul cafegiului armean.

Costilă Nicolae, fost comisar-șef al Poliției din Curtea de Argeș în perioada 1941-1945, spune că între 1933-1944 funcționau la Curtea de Argeș și cafeneaua lui Vartan Vartanian, în casele lui Mitică Brânză, iar pe strada Decebal cafeneaua lui Nicolae Enescu, pe lângă cea a lui Agopian.

Tot datele recensămintelor ne oferă o imagine asupra vieții sociale și economice a orașului pentru perioada avută în vedere.

Erau inventariate în Curtea de Argeș un centru de exploatare C.A.P.S., cu o fabrică mare de produse forestiere, care dădea orașului un caracter industrial. Sunt de remarcat în oraș industria olăritului și cele trei mori, ale proprietarilor Goangă, Florescu și Jugănaru.

Exista un seminar teologic, prima formă de învățământ secundar din oraș, înființat încă din 1836, în clădirea Liceului Forestier, cinci școli primare și două grădinițe de copii, un teatru, un cinematograf, o societate sportivă și o societate de vânătoare, Catedrala Episcopală, șapte biserici ortodoxe, un Protopopiat ortodox, primărie, pretură, judecătorie, poliție, oficiu P.T.T., oficiu telefonic, percepție fiscală, uzina electrică, un spital de stat, patru dispensare. Prin Legea de organizare a comunelor rurale și urbane din 31 martie 1864 a luat naștere și Primaria orașului Curtea de Argeș, condusă de un primar ales de consilierii comunali, cu ajutorul cărora conducea orașul. Membrii Consiliului erau aleși după sistemul votului cenzitar, trebuind să plătească impozite de cel puțin 80 de lei anual. (Arhivele Naționale ale României, fondul 24, inventarul nr. 2129, p. 2.)

Consiliul comunal era convocat, de regulă, de două ori pe lună sau de câte ori era necesar pentru rezolvarea problemelor orășenești. De asemenea, în articolul 13 al legii se menționa că primarul trebuia să se îngrijească de „păstrarea arhivelor, titlurilor documentelor comunei și registrele stării civile”, pentru ca „acestea să nu se piardă sau să se înstrăineze din depozit”. În administrarea orașului, primarul era ajutat și de o delegație permanentă. Legea administrativă, printre alte reglementări, lărgea atribuțiile primarilor și mărea numărul serviciilor distincte, printre care cel administrativ, financiar, tehnic, sanitar-veterinar.

Articolul 34 stabilea că retribuția primarului și a membrilor delegației permanente era fixată de consiliul comunal în fiecare an, după mijloacele de care dispunea. Veniturile orașului, provenite din taxe, amenzi, impozite, erau administrate de Primărie, care făcea construcții, cumpăra imobile necesare bunei desfășurări a activității, se îngrijea de aprovizionarea orașului cu cele necesare, întreținea izlazurile.

Sfatul Popular Regional și-a avut sediul în incinta fostului Hotel Regal, a cărui construcție a fost finalizată pe la 1900, în stil neoclasic, probabil de arhitectul Eraclie Lăzărescu, și i-a aparținut lui Jenică Urala.

Această formă de organizare se menține până în anul 1950, când, prin noua organizare administrativă, a luat ființă Sfatul Popular al orașului.

Din documentele de arhivă rezultă că dezvoltarea edilitară a orașului s-a făcut în cadrul unui plan de sistematizare concretizat în urma contribuțiilor obștești și ale statului. În afară de clădirile existente, au fost construite sediile Primăriei (1880), Poliției (1870), Judecătoriei (1914) și Spitalului mixt (1897; actualul muzeu), prin donația lui Daniel și Constanța Sterescu. În anul 1882, spitalul din Curtea de Argeș, datând din anul 1868, întrebuința o casă cu șase camere, două săli și două pivnițe. Pentru desfășurarea procesului de învățământ, au fost construite Școala Primară de Băieți (1908), Școala Primară de Fete (1914), Școala Primară Mixtă (1924) și Școala Primară din mahalaua Flămânzești, situată în zona nordică a orașului (1914).

Orașul a fost înzestrat cu un abator în anul 1897 și cu o hală modernă de 4.396 m.p. pentru produse alimentare în 1929, a cărei piatetă era acoperită cu dale de mozaic. Actuala construcție din piața centrală, denumită și „Hala de carne”, s-a realizat în 1929, în timpul primarului național-țărănist Nicolae Gheorghiu.

Documentele menționează existența în centrul orașului a pieței (de 1.000 m.p.) ce ținea loc și de grădină publică și unde se organizau manifestările publice. Aici era amplasată o statuie a lui C. Dobrescu-Argeș, executată din bronz și așezată pe un soclu de piatră, dezvelită în anul 1933. De asemenea, orașul avea 9 fântâni, 15 poduri, două diguri și 43 de străzi.

Biserica veche Sfântul Nicolae și cimitirul se aflau pe locul parcului Nevers de astăzi, dar ea a ars la 1908, de aceea, s-a construit noua Biserică Sfântul Nicolae, situată pe actualul amplasament și târnosită la 1918. Terenul pentru cimitirul orășenesc de lângă Școala Generală Nr. 1 (Carol I) a fost cumpărat de Stefănescu Goangă de la familiile Căprescu și Brânză și donat orașului.

Modernizarea edilitară a orașului a constat și în transformarea drumurilor de pământ în străzi carosabile, acoperite cu piatră de râu sau cu piatră cubică, cu borduri din piatră sau mozaic. Strada principală a fost mărginită cu tei și iluminată cu petrol lampant. În anul 1895 existau 95 de lămpi cu gaz, în 1903 ajungându-se la 173 (Idem, p. 10). Din 1927, iluminatul public a fost înlocuit cu cel electric, în urma construirii unei uzine electrice.

În 1934, Curtea de Argeș a fost declarat stațiune balneoclimaterică, atrăgând tot mai mulți turiști.

Orașul a suferit alte modificări în perioada comunistă, ajungând la forma pe care o cunoaștem astăzi. Vom reveni, pe măsură ce documentele de arhivă ne scot la lumină crâmpeie de epocă.

Ioan Casian. Teme din *Convorbiri duhovnicești*
Nihil sine Deo

Cristian BĂDILIȚĂ

Convertirile nu pot fi explicate, oricâte mărturii am deține, miezul, sâmburele lor incandescent rămâne în afara logicii discursive. Nicio convertire autentică nu se realizează prin imitație. E falsă afirmația că un convertit de prestigiu atrage după sine o mulțime de alte convertiri. Da, s-au văzut popoare întregi care au îmbrățișat o anumită religie (inclusiv cea creștină) din fidelitate față de un conducător. Dar asemenea gesturi politice de masă nu pot fi socotite „convertiri", în sensul profund al cuvântului. Convertirea autentică are loc în intimitatea cea mai profundă a persoanei, a sinelui, și ea nu poate fi cuantificată statistic sau analizată sociologic. Câți dintre cei care au îmbrățișat religia creștină în urma convertirii lui Clovis s-au „îmbrăcat" cu adevărat în Isus Hristos, după vorbele apostolului Pavel? Nu încerc să discreditez asemenea evenimente, dar țin să subliniez faptul că este imposibil să ne pronunțăm asupra autenticității unui act atât de intim și de personal precum convertirea. Propaganda politică nu influențează în niciun fel mântuirea personală, iar Dumnezeu, poet, nu contabil, vămuiește suflete vii, nu cifre.

În a treia convorbire, Ioan Casian analizează, cu ajutorul avvei Pafnutie, un *geron* mai puțin spectaculos decât avva Moise, dar la fel de profund, cauzele convertirii și tipurile de renunțare pe care trebuie să le facă oricine s-a angajat pe calea perfecțiunii. Trei sunt motivele convertirii („vocației"); și tot trei „învelișurile" de care credinciosul trebuie să se lepede pentru a se apropia de Dumnezeu. Convertirea poate fi provocată de Dumnezeu, de oameni exemplari, de o nenorocire. Avram a fost „chemat" de însuși Dumnezeu să iasă din „casa tatălui său" și, renunțând la idolatrie, să se convertească la „adevărata credință". Convertirea avvei Paftunie exemplifică al doilea tip de convertire, provocată de o persoană excepțională. Atras de creștinismul întruchipat de Antonie cel Mare, avva Pafnutie a ales modul de viață monahal. Totuși, precizează el, hotărâtoare a fost, în cele din urmă, lucrarea harului. Câți dintre noi n-am avut sau nu avem „întâlniri admirabile"? Cu toate acestea, fie persoanele respective nu acoperă sfera noastră de interes, fie nu produc înăuntrul nostru declicul scontat. Harul și numai el operează convertirile. De unde și concluzia avvei Pafnutie: momentul convertirii și momentul desăvârșirii, adică, primul și ultimul moment din parcursul nostru spiritual, stau sub lucrarea directă și abundentă a harului, în vreme ce calea dintre cele două momente e croită de liberul nostru arbitru.

Al treilea tip de convertire, socotit inferior, ține de „necesitate". Unii se convertesc ca urmare a unei decepții, a unei tragedii personale, a unei condamnări: cazul avvei Moise, fost tâlhar, asasin, care s-a refugiat la început în pustiu pentru a scăpa de justiție, devenind ulterior unul dintre cei mai autentici duhovnici. Convertirea „de nevoie" nu poate fi numită decât impropriu „convertire", dat fiind că decizia personală lipsește, cel puțin în prima etapă. Aceasta se clarifică pe parcurs, sub imperiul necesității, care este interpretată ca semn divin. Nu întâmplător Dumnezeu i-a îndreptat pașii avvei Moise în pustiu, printre asceții creștini.

Odată instalat pe „traseul" spiritual, credinciosul își fixează un anumit program de viață având mereu în minte *skopos*-ul convertirii sale: *puritas cordis*. Acum intră în joc liberul-arbitru, care, cu susținerea harului, pune în practică cele trei renunțări: 1) de avere, bunuri materiale; 2) de vicii și ispite; 3) de „toate cele prezente și vizibile". Biografia „omului vechi" este „încercuită" și înlocuită treptat cu datele „omului nou", spiritual. În locul bunurilor materiale, credinciosul așază preceptele evanghelice; virtuțile duhovnicești alungă satisfacțiile trupești; în fine, realitatea imediat înconjurătoare lasă locul realității mistico-apocaliptice. O asemenea transformare, totală, radicală – de statut ontologic și social – poate fi cu greu acceptată de omul zilelor noastre, așa cum foarte greu era acceptată și de păgânii trăitori în secolul al IV-lea. Ea însă revelează un fapt esențial: Împărăția nu se dobândește printr-o simplă decizie de moment. Această decizie, luată sub imperiul Duhului, trebuie validată printr-o nouă viață, complet diferită de cea „profană", lăsată în urmă.

Antichitatea fixase un canon special pentru justificarea celor trei „renunțări". Trilogia respectivă era alcătuită din *Cartea Proverbelor* (care vorbește despre lepădarea de bunuri lumești), *Ecleziast* (care vorbește despre deșertăciunea acestei lumi și îndeamnă la cultivarea virtuților divine) și, în sfârșit, *Cântarea Cântărilor*, interpretată în cheie mistico-anagogică (unirea sufletului-mireasă cu mirele-Isus). Schema respectivă urcă până la Origen, dar ea își găsise numeroși adepți printre misticii din Egipt, care au transformat-o într-un adevărat „canon formativ".

Cristian Badilita et Attila Jakab (éd.)
JEAN CASSIEN ENTRE L'ORIENT ET L'OCCIDENT
BEAUCHESNE
POLIROM

Inutil să mai spunem că prima renunțare nu poate rodi spiritual decât însoțită sau urmată de celelalte două tipuri de renunțare. Nu ajunge să scapi de avere pentru a te mântui. Un sărac plin de vicii și ateu rămâne un simplu sărac neconvertit. Dar, lepădarea de bunurile materiale, sau măcar detașarea sufletului de asemenea preocupări constituie o condiție obligatorie pentru a merge mai departe. Nicio pasăre nu poate zbura dacă aripile-i sunt îngreunate de pământ.

Nihil sine Deo. Nimic nu se face fără ajutorul lui Dumnezeu, repetă la unison înduhovnicitii „intervievați" de Ioan Casian și de prietenul său Gherman. Convorbirea a IV-a, cu avva Daniel, renumit la Sketis pentru marea lui smerenie, se structurează în jurul a două teme: cauza pentru care Dumnezeu ne abandonează uneori, lăsându-ne pradă melancoliei sau chiar deznădejdii, și avantajele indirecte pe care le prezintă confruntarea dintre spirit și trup. Sunt două chestiuni practice, pe care oricare dintre noi, indiferent de „performanțele" sale creștine, le-a întâlnit la un moment dat. De ce, spre exemplu, uneori rugăciunea „curge" de la sine, fără nicio poticnire, iar starea de bucurie lăuntrică pare o evidență, în vreme ce, alteori, totul pare înpotmolit, greoi, sufocant? Ne simțim complet singuri, părăsiți până și de Dumnezeu. Deși ne rugăm mai îndelung și cu mai mult zel ca de obicei, sufletul nostru nu primește niciun răspuns, nicio consolare, nicio bucurie. Eforturile noastre se dovedesc inutile, cuvintele cad de pe buzele noastre în gol, fără ecou. Mintea și inima par împietrite. Ne simțim *străini de noi înșine*. Unde am dispărut? Mintea, sufletul nostru nu ne mai aparțin. Trăim în gol, lucrăm în gol, ne rugăm în gol. Inexistăm.

După avva Daniel, trei (din nou trei!) sunt cauzele „uscăciunii sufletești" (*sterilitas mentis*), căci despre asa ceva este vorba. În primul rând, neglijența noastră. Un suflet necultivat multă vreme, lăsat în paragină ani de zile nu poate rodi. Devine sterp, se umple de buruieni și de mărăcini. Iar senzația aceasta, că inima ți-e sufocată de mărăcini, nu e deloc plăcută. A doua cauză a „sterpăciunii" sufletești sunt ispitele demonice. A treia rezidă în chiar voința lui Dumnezeu. Din anumite motive ce țin de o secretă pedagogie, Dumnezeu se îndepărtează de noi, lăsându-ne singuri, de capul nostru, pedepsindu-ne o vreme cu asprime părintească. De ce? Avva Daniel invocă două motive. *Primo*, pentru a ne ține orgoliul în frâu, arătându-ne că nici momentele de jubilație, de împlinire și bucurie spirituală nu ni se datorează nouă, ci harului. *Secundo*, pentru a ne face să înțelegem cât de prețioase au fost și au rămas acele momente și a ne stimula întru rugăciune. Starea de bucurie, de har, de bună dispoziție sufletească riscă să fie interpretată ca fiind „banală". Sunt fericit pentru că așa e „natura" mea. Mie și nu altcuiva mi se datorează această stare și ea depinde numai de voința mea. Or, lucrurile nu sunt deloc așa. Fericirea, buna dispoziție, momentele de plinătate și extaz, răspunde avva Daniel, țin de lucrarea harului în inimile noastre. Banalizând lucrarea harului, omul își apropriază și meritele acestuia. Așadar, prin îndepărtarea, benefică, de sufletul nostru, Dumnezeu nu urmărește altceva decât să ne reamintească limitele, aducându-ne cu picioarele pe pământ. Nu noi, ci El este cauza bucuriei și împlinirii sufletești, a rodului minții. Tot așa se explică și ispitele. Nu Dumnezeu ispitește, dar fără acordul lui (*vide* Cartea lui Iov) demonii ar șoma. Dumnezeu le semnează „cărțile de muncă". Iar nouă, cecurile în alb.

Al doilea subiect important al convorbirii pornește de la versetul 5,17 din *Epistola către Galateni* (ofer aici o traducere hiperexactă, chiar dacă nu tocmai elegantă): „Carnea poftește (*epithymei*) împotriva (*kata*) duhului, iar duhul împotriva cărnii; ele se împotrivesc una altuia, pentru ca voi să nu faceți cele pe care vreți să le faceți". Exegeza propusă de avva Daniel, de un paradoxal optimism, poate fi rezumată altfel. Dacă trupul (*sarx*, „carnea") nu s-ar război permanent cu sufletul, și invers, șansele noastre de mântuire ar fi extrem de reduse. Iată de ce. Dorințele trupului tind spre viciu, dar, în același timp, ele sunt contracarate de dorințele firești ale sufletului, care tind spre contemplarea realităților spirituale. Invers, dacă tendințele spiritului ar fi lăsate să se dezlănțuie, ele ar produce în noi o asemenea tensiune, încât am exploda. Mai mult, ne-ar crea impresia că putem fi noi înșine artizanii propriei noastre mântuiri. Când impulsurile spirituale intră în accelerație și par a o lua razna, ispitele cărnii ne reamintesc de condiția noastră umană. Fierbințeala spirituală e stinsă cu răceala ispitelor și, invers, atunci când ispitele produc îngheț, spiritul produce, instantaneu, căldura necesară menținerii unei temperaturi constante. Dacă cele două entități, trupul și sufletul, nu s-ar lupta în permanență (dar fără să se anihileze), atunci omul ar bascula ușor, fie în extrema viciului, fie în cea a vanității. Cum se și întâmplă adesea. Cazul demonilor este revelatoriu. Aceștia păcătuiesc foarte ușor tocmai pentru că nu au trup carnal, care să le „răcească" fierbințeala spiritului. Orice tendință a acestuia din urmă se concretizează *imediat*. Căderea îngerilor din cer și transformarea lor în demoni s-a datorat, spune avva Daniel, tocmai faptului că materia n-a putut domoli la vreme impulsul orgolios al spiritului. Așadar, lupta „cărnii" și a spiritului menține un echilibru necesar exersării voinței. Fără acest conflict permanent, în cursul căruia unul dintre elemente îl corectează și temperează pe celălalt, liberul nostru arbitru, pur și simplu, n-ar funcționa sau n-ar avea niciun temei. Dacă tendința carnală ar birui *de la sine* tendința spirituală, atunci pentru ce ar mai exista liber-arbitru? La fel, dacă tendința spirituală ar spulbera, în mod automat, tendința carnală.

→

Altarul inimii

Mari ierarhi vâlceni ai Bisericii Ortodoxe
Patriarhul Justinian Marina

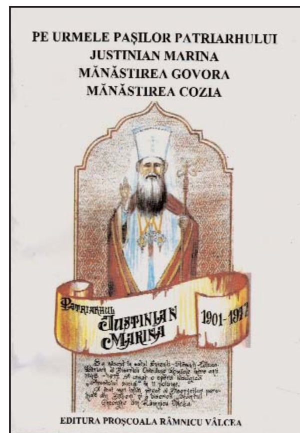
Zenovia ZAMFIR

Înconjurată de o salbă impresionantă de mănăstiri și schituri, Vâlcea este și zona unde au văzut lumina zilei mai mulți înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. De pildă, Valea Cernei este locul de obârșie a trei mari ierarhi: mitropoliții Efrem Enăchescu și Bartolomeu Anania și patriarhul Justinian Marina. Cei trei au slujit oarecum în același timp, s-au cunoscut, s-au respectat, s-au ajutat în momente grele.

Efrem Enăchescu (nume de botez Ioan; n. 21 mai 1893, la Zăvoieni, comuna Măciuca, Vâlcea – d. 5 decembrie 1968, Cernica) a fost mitropolit al Basarabiei. Bartolomeu Anania, pe numele de mirean Valeriu Anania (n. 18 martie 1921, comuna Glăvile, Vâlcea – d. 31 ianuarie 2011, Cluj-Napoca), a fost un scriitor și cleric ortodox român. Din 1993 și până la moartea a fost arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului (până în 2005, în cadrul Mitropoliei Ardealului). În 2006 a devenit primul mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului.

Ioan Marina s-a născut la 22 februarie 1901, în satul Suiești, fosta comună Cermegești, județul Vâlcea, în familia unor agricultori. Mama sa voia ca el să se facă preot și, dată fiind înclinarea lui nativă spre învățătură, în anul 1915 a intrat la Seminarul Teologic „Sf. Nicolae" din Râmnicu-Vâlcea, pe care l-a absolvit în anul 1923, obținând în același an și diploma de învățător, în urma examenului desfășurat la Școala Normală din oraș. Își începe lucrarea pe tărâm social la 1 septembrie 1923, ca învățător la Școala Primară din satul Olteanca, Vâlcea. După un an, la 1 septembrie 1924, este transferat, tot ca învățător, la Școala Primară din comuna (azi oraș) Băbeni, Vâlcea. În anul 1925 se înscrie la Facultatea de Teologie din București, obținând licența în teologie în anul 1929. În anul următor, își dă demisia din învățământul primar și se consacră cu totul slujirii altarului. Remarcând că tânărul preot Ioan Marina dispune de însușiri ce depășeau aria de activitate a unui preot de sat, PS Vartolomeu Stănescu, episcopul Râmnicului, l-a chemat lângă sine și l-a numit, la 1 noiembrie 1932, în funcția de director al Seminarului Teologic „Sf. Nicolae" din Râmnicu-Vâlcea. La aceeași dată, a fost detașat ca slujitor la Catedrala Episcopală a Râmnicului. La 1 septembrie 1933 a fost transferat, la cererea sa, preot la Parohia „Sf. Gheorghe" din Râmnicu-Vâlcea, care se vacantase. În anul 1935, a fost numit și confesor al cercetașilor din localitate, iar din anul 1936 și catehet al premilitarilor din oraș. La propunerea mitropolitului Irineu Mihălcescu, Sfântul Sinod, în ședința din 30 iulie 1945, în urma cercetării și examinării canonice, a aprobat alegerea preotului Ioan Marina în cel de-al doilea post de arhiereu-vicar, nou înființat, la Mitropolia Moldovei, și i-a acordat rangul ierarhic de Arhiereu, cu titulatura de „Vasluianul".

În ziua de 11 august 1945, preotul Ioan Marina este tuns în monahism, la Mănăstirea Cetățuia din Iași, primind patronimicul Justinian, făcându-i-se și hirotesia în arhimandrit. Hirotonia în arhiereu a avut loc duminică, 12 august 1945, în Catedrala Mitropolitană din Iași și a fost săvârșită de către mitropolitul Irineu Mihălcescu al Moldovei, împreună cu episcopul Antim Nica de Cetatea Albă și arhiereul Valeriu Moglan Botoșăneanul. La 16 august 1947, mitropolitul Irineu Mihălcescu, fiind înaintat în vârstă și bolnav, s-a retras din scaun și patriarhul Nicodim l-a numit locțiitor, până la alegerea titularului, pe arhiereul-vicar Justinian Vasluianul. Întrunit la București, în ziua de 19 noiembrie 1947, sub președinția mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, în absența patriarhului Nicodim, care se afla pentru refacerea sănătății la Mănăstirea Neamț, Colegiul Electoral Bisericesc l-a ales ca arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei pe arhiereul Justinian Marina. A fost instalat în scaun la 28 decembrie 1947, în Catedrala Mitropolitană din Iași, în cadrul slujbei Sf. Liturghii, săvârșite de un sobor de arhierei, preoți și diaconi, în prezența membrilor Sfântului Sinod, a reprezentanților autorităților de stat centrale și locale, a numeroși clerici și credincioși. În cei trei ani cât a păstorit la Iași ca arhiereu-vicar și apoi mitropolit al Moldovei, PS Justinian a depus eforturi imense pentru refacerea eparhiei, crunt lovită de război și de secetă. A reorganizat sectorul economic de la Centrul Eparhial, pentru a se realiza o mai bună administrare și control al resurselor, iar celorlalte sectoare, administrativ și cultural, le-a stabilit programe clare de lucru, cu termene precise.

La 27 februarie 1948, patriarhul Nicodim Munteanu a trecut la cele veșnice, în vârstă de 83 de ani, lăsând vacant Scaunul de arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungrovlahiei și patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Vremurile care păreau nesigure cereau ca în fruntea Bisericii să fie aleasă o minte lucidă și pătrunzătoare, un spirit organizatoric, un om tânăr, suficient de energic pentru a putea să apere Biserica de încercările regimului comunist de a o desființa. Marele Colegiu Electoral Bisericesc, întrunit în Capitala țării, la 24 mai 1948, a ales arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungrovlahiei și patriarh al României pe mitropolitul Moldovei, Justinian Marina, „care s-a arătat vrednic prin statornicia sa în dreapta credință, prin lucrarea fără preget în slujirile sale de până acum, printr-o muncă rodnică în folosul poporului și al Bisericii, printr-o blândețe părintească îndeajuns de cunoscută, dând întru îndeplinirea tuturor însărcinărilor și vredniciilor la care a fost chemat dovezi de neclintită ascultare față de Sfântul Sinod și de supunere față de legile țării" (din Gramata Sinodală de instalare).

La 6 iunie 1948, la ceremonia de învestitură din aula Palatului Parlamentului și la cea de instalare din Biserica „Sf. Spiridon Nou" din București, patriarhul Justinian și-a prezentat programul de activitate ca patriarh.

În ciuda tuturor dificultăților, în cei 29 de ani de patriarhat, au avut loc o seamă de evenimente și schimbări care au ridicat mult prestigiul ortodoxiei românești în lumea creștină și l-au făcut o figură reprezentativă a întregii ortodoxii. În perioada de păstorire a patriarhului Justinian s-au construit din temelie 302 biserici, au fost reparate sau restaurate alte 2.345 de biserici, dintre care 999 de monumente istorice, iar dintre acestea 128 de mănăstiri, schituri și alte așezăminte monahale. Pe lângă bisericile nou construite, care au fost împodobite cu pictură, în alte 271 de biserici pictura a fost restaurată.

De la întronizarea sa ca al treilea patriarh și până la moartea sa, „în fața adversităților la care a fost supusă Biserica", scrie Mihai Urzică, „patriarhul Justinian s-a dovedit un abil diplomat și a căutat să țină piept, pe cât a putut, atacurilor îndreptate împotriva Casei Domnului. El a menținut strâns unite rândurile clerului, a sprijinit pe condamnații politici dintre preoții și călugării eliberați din pușcării și a restaurat multe biserici și mănăstiri, înfruntând sancțiunile, amenințările și chiar domiciliul forțat la care, pentru o vreme, a fost supus".

Patriarhul Justinian a căzut victimă prigoanei comuniste, atunci când a protestat împotriva Decretului 410 din 19 noiembrie 1959, care prevedea că puteau fi admiși în monahism doar bărbații care au împlinit vârsta de 55 de ani și femeile de 50 de ani, și în baza căruia au fost scoși din mănăstiri „cca 5.000 de monahi și monahii". Așadar, patriarhul Justinian „a avut curajul să protesteze împotriva acestui decret abuziv", motiv pentru care „a fost trimis la Schitul Dragoslavele, unde i s-a fixat domiciliu forțat timp de șase luni!"

Patriarhul Justinian a încetat din viață în seara zilei de 26 martie 1977, în vârstă de 76 de ani, după o grea suferință și o lungă perioadă de spitalizare. A fost depus în mormântul pe care cu grijă și l-a pregătit în zidul interior al Mănăstirii „Radu Vodă" din București, ctitorită de el. Pe crucea încastrată în zid, patriarhul i-a cerut meșterului să sape următoarea inscripție: „M-am luptat lupta cea bună. Credința am păzit. Am ajuns la capătul drumului vieții. De acum încolo, mă așteaptă răsplata dreptății, pe care mi-o va da Domnul, Judecătorul Cel Drept în ziua aceea."

Mircea Eliade spunea că orice operă la care se macină în timp, doar după 30 de ani se va vedea ce mai rămâne din ea. Cercetările din ultimii ani, mărturisirile celor ce l-au cunoscut, bisericile construite în vremea sa, schiturile și mănăstirile reparate și restaurate sunt dovada că Justinian Marina a fost un „patriarh trimis de Dumnezeu", cum spunea Dan Ciachir într-un articol, „cel mai tânar, cel mai longeviv, hărăzit de Bunul Dumnezeu să conducă destinele Bisericii Ortodoxe Române în acele vremuri tulburi", după părerea părintelui Arsenie Papacioc.

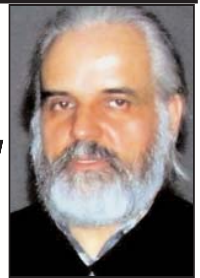
Voința nu arbitrează între spirit și trup (acestea echilibrându-se reciproc și fiind componentele noastre *naturale*). Intervenția liberului-arbitru este decisivă în contracararea ispitelor, adică, a tendințelor care nu aparțin firii noastre, ci sunt provocate dinafara noastră, de către duhurile rele. Aici se joacă marea carte a mântuirii, iar liberul-arbitru are un rol semnificativ, mereu susținut însă de harul dumnezeiesc. Rezumând, excesele spirituale (rugăciunea „peste normă", postul prelungit, practicile penitențiale duse la extrem) sunt temperate prin slăbiciunea inerentă trupului (materia, trupul nu pot suporta în mod natural exercițiile preconizate de spirit), iar tendințele animalice ale trupului sunt controlate, tot în mod natural, printr-o benefică „cenzură spirituală". De unde afirmația lui Pavel cum că omul nu poate „să facă ceea ce ar vrea să facă". Natura este un dat; voința se exercită pe baza acestui dat natural. Oricum ar sta lucrurile, ființa umană, creatură fiind, există prin limitele condiției sale. Nimeni nu se naște liber, cum se iluzionează unii lăutari ai existențialismului provincial. Toți ne naștem limitați în libertatea noastră tocmai prin faptul că decizia apariției noastre pe pământ nu ne aparține nouă și poate chiar nici părinților noștri. Dar tocmai pentru că existența noastră e un dat care nu ne aparține în întregime, noi avem posibilitatea să o fructificăm ca pe un dar. Acest dat devine dar, iar darul este bucurie. Datul sorții se poate așadar transforma într-un dar al divinității. E aproape imposibil a explica discursiv acest fapt evident pentru orice suflet care se recunoaște în chipul lui Dumnezeu.

Să rămânem așadar la porțile Cuvântului și să recunoaștem, cu toată forța liberului nostru arbitru, că nu putem fi liberi și împăcați cu noi înșine decât ca daruri gratuite făcute nouă înșine de către Creator. Suntem deopotrivă daruri și proprietarii darurilor. Incredibil, nu?

(Va urma)

Chipul mitropolitului Visarion Puiu în romanul *Dieu à Paris*

Pr. Ioan NECULOIU

În numărul 2 (februarie 2011) al revistei *Valori perene* (http://visarionpuiu.centerblog.net/) anunţam că mi-am propus să descifrez şi să prezint un roman cu cheie istorică al preotului-scriitor Constantin Virgil Gheorghiu, apărut în 1980 la Paris, la editura Plon, intitulat *Dieu à Paris* (*Dumnezeu la Paris*).

La finalul articolului, consideram că în romanul *La Cravache*, Constantin Virgil Gheorghiu zugrăvise, în mod deosebit, chipul şi lucrarea duhovnicească a isihastului monah Visarion, care credem că este nimeni altul decât mitropolitul Visarion Puiu, pe care Gheorghiu îl cunoscuse negreşit în tinereţe, în Moldova natală, în perioada lui de şcoală militară de la Chişinău şi Cernăuţi, în Transnistria ca reporter de război şi mai apoi în exilul lor comun, în Paris. Tot în acest roman este conturată şi figura criminalului cu sânge rece Marcel Rosseti–Fanoti. Subiectul „criminalului" nu este necunoscut în opera lui Constantin Virgil Gheorghiu, dacă este să ne amintim numai romanul *Le Grand Exterminateur* (tradus în româneşte sub titlul *Marele exterminator şi marele Sinod Ortodox*, Editura Agaton, Făgăraş, 2009), în care omul este prezentat într-o formă de decadenţă maximă: aceea de criminal al aproapelui său, dar şi de schimbător al eshatologiei prin falsificarea Raiului celest în Raiul colectiv. O asemenea acuitate în prezentarea omului ca criminal este întâlnită în puţine romane ale lui Constantin Virgil Gheorghiu. În *Dieu à Paris* se reia ideea lichidării indezirabililor anticomunişti, ucişi în cazul de faţă de exterminatorul Baxan (de ce nu Hasan sau chiar Carlos Sacalul în varianta mioritico-securisto-dâmboviţeană?) şi a metodei de exterminare comuniste (oameni şantajabili precum Stan Ritza, agenţi dubli precum fraţii Pussetti, falşi patrioţi precum „colonelul" Costel Marfa), asezonate din plin de planurile diabolice ale avocaţilor diavolului şi ai Securităţii statului (Baxan, generalul Horodinka) şi de comportarea execrabilă şi inumană a unor compatrioţi din exilul românesc francez.

Mai poate fi pusă în relaţie vehemenţa sa împotriva exterminării Semenului uman şi cu romanul *Dieu ne reçoit que le Dimanche* (*Dumnezeu nu primeşte decât Duminica*), apărut în 1975 la Paris şi care este o mărturisire a faptelor creştine pe care le-a săvârşit principesa Ileana a României, devenită între timp monahia Alexandra, folosită ca laitmotiv caracteriologic în roman.

Subiectul în sine este, de fapt, o continuare a temei „criminalului" sau a dezavuării crimei ca mijloc de eliminare (inacceptabil pentru poetul şi creştinul Constantin Virgil Gheorghiu), o continuitate în denunţarea atrocităţilor din război suferite de militarii şi de aviatorii români. Lor le dedicase un omagiu post-mortem în volumul de poezie *Ceasul de rugăciune*. Tot el constatase crimele, omorurile comise de armata bolşevică şi de soviete împotriva populaţiei nevinovate a Basarabiei, în reportajul de război *Ard malurile Nistrului*, descriind şi mutanţii umani şi criminalii de război bolşevici în reportajul de război *Am luptat în Crimeea*.

Culminase în planul personal, al suferinţelor sale şi ale soţiei, cu romanul *Ora 25*, amintind chinurile din lagărele de concentrare prin care au trecut.

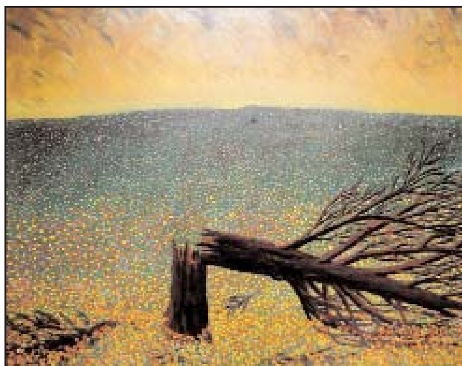
Vom mai întâlni şi alte diverse chipuri de criminali în romanele lui Constantin Virgil Gheorghiu: criminalul nevinovat din *Nemuritorii de la Agapia*, închipuitul criminal şi ocnaş Maximilian Perahim din romanul omonim, victimă a unui sistem necruţător care-l prigonea pentru greşelile luptătorului sindicalist şi tată al său Spartacus Perahim...

Dacă subiectul nu este unul cu totul nou, nici numele proprii nu sunt necunoscute, precum este Visarion. Dar în romanul *Dieu à Paris* datele biografice nu numai că sugerează persoana mitropolitului Visarion, ci sunt consemnate ca atare, sau se face aluzie la ele vorbindu-se de episcopul Theodot.

Romanul are ca subiect compromiterea, prin mijloace specifice înscenătorilor şi linşatorilor comunişti, a episcopului Theodot al Bisericii Ortodoxe Române din Paris (mitropolitul Visarion Puiu şi episcopul Teofil Ionescu). De acest lucru se va ocupa specialistul regimului comunist de la Bucureşti, temutul „mare exterminator" Haralamb Baxan, supranumit „călăul fără secure". Odată cu dispariţia episcopului Theodot, care reprezenta sufletul exilului românesc, biserica trece în proprietatea statului comunist.

Despre acest episod găsim câteva informaţii aluzive în site-ul oficial al Mitropoliei Române cu sediul la Nurnberg; astfel www.mitropolia-ro.de, într-o scurtă istorie a eparhiei intitulate *Noua emigraţie după cel de-Al Doilea Război Mondial,* arată următoarele:

„În iunie 1958, la o vârstă înaintată şi din cauza unor intrigi, de care cercurile comuniste se pare că n-au fost străine, mitropolitul Visarion se retrage din viaţa activă bisericească, după ce anterior fusese îndepărtat din capitala Austriei (se uitase oare sau nu se cunoştea îndepărtarea din Bucovina?), în urma unor intrigi ale exilului român. I se fixează domiciliul în Tirol, la Kitzbühel, neavând dreptul să părăsească localitatea sau să poarte corespondenţă. Comuniştii din ţară, veniţi la putere (oare numai ei singuri? – n.n.), îl judecă în lipsă şi îl condamnă în 20 februarie 1946 la moarte printr-o sentinţă a Tribunalului Poporului. Conform uzanţelor timpului şi în baza art. 84 Apostolic şi can. 4 al Sin. 4 Ecumenic, Biserica îl caterisește pentru *acţiuni sediţioase împotriva Statului Român.*" (*L'Eglisse Orthodoxe Roumaine de Paris,* Jean-Paul Besse, Ed. D.U.C., Paris, 1994, p. 113.)

Chipul adevărat ce rezultă din roman în comparaţie cu citatul de mai sus, extrem de ambiguu în rostirea unor adevăruri, conturează mult mai bine activitatea sa. Trebuie să spunem că sunt folosite la formarea chipului caracteriologic elemente biografice ale celor doi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române din Paris, mitropolitul Visarion Puiu şi episcopul Teofil Ionescu, dar şi elemente autobiografice ale autorului. Aflăm astfel despre fizionomia eroului cu numele episcopului Theodot „că are părul şi barba albe, dar nu arată vârsta lui. El este foarte înalt, slab, viguros, contrar formelor ascetice ale chipului său. Fragilitatea sa nu este decât aparentă.

– El este un montaniard, spuse Baxan".

Locul naşterii sale este la „Pometia, în districtul Neamţului", despre care ne vorbesc în lucrările lor literare atât Ion Creangă în *Amintiri din copilărie*, Titus Livius sau poetul Virgil, celebrul exilat din Sciţia Minor. Despre activitatea sa bisericească vom afla disparat diverse elemente de-a lungul romanului, dar ele vor fi reluate şi mărturisite de însuşi episcopul Theodot, atunci când răspunde Consiliului Arhidiecezan care îl anchetează:

„– Am 79 de ani. Din copilăria mea am trăit aproape de Biserică, prin Biserică şi pentru Biserică. Şi voi mă întrebaţi acum, la sfârşitul vieţii mele, dacă sunt pe cale a vinde Biserica? Voi mă întrebaţi dacă sunt în stare să-L vând pe Dumnezeu? Ce diavol a fost în stare să vă ispitească în gândul vostru cu această aberaţie?"

Elemente ale devenirii sale în cariera eclesială vom întâlni şi în discuţia lui Baxan cu fanarioţii lipsiţi total de scrupule, fraţii Pussetti (poate chiar Rosetti – având vârsta între 50 si 60 de ani – mari donatori ai Bisericii din Paris, chemaţi la ordine de criminalul comunist venit la Paris). Ei vor răspunde:

„– Cum se numeşte episcopul?

– Theodot (în greceşte, *Theos* = Dumnezeu şi *dotos* = darul). Este un ţăran din Pometia, din Nordul Moldovei. A fost călugăr la Mănăstirea Neamţ. Pentru că avea o voce frumoasă, a fost hirotonit diacon şi numit titular la Arhiepiscopia din Iaşi, apoi la Patriarhia din Bucureşti şi în sfârşit a fost trimis ca diacon la Paris. Avansarea sa a ţinut numai de darurile sale de cântăreţ. Pentru că el cânta admirabil.

– Este un om credincios?, întreabă Baxan.

– El are credinţa ţăranilor. O credinţă de nezdruncinat, amestecată cu superstiţii.

– Dar o credinţă care a rezistat la toate încercările."

Cu toate darurile sale avea un defect, extrem de neplăcut. Nu asculta de noul regim instalat de tancurile bolşevice la Bucureşti, şi, atunci când „conducătoarea-supremă" a Bisericii din Paris, Ana Pauker, „fiica rabinului din Bucureşti", prezentă la Conferinţa de Pace de la Paris, va cere oficierea unui *Te Deum* pentru noul regim instaurat cu forţa la Bucureşti în fatidica zi de 23 August 1944, va refuza. Autorul intervine cu un amănunt foarte important, un loc cheie unde este pomenit literar numele Vissarion. Va consemna: „conducătorul diocezei a fost la vremea aceea mitropolitul Vissarion. Era un moldovean, născut la Paşcani."

Drept răsplată, Theodot „fusese arestat şi bătut. Era uşor. Ministrul de Interne francez fusese un bun tovarăş al Anei Pauker şi secretarul general al Partidului Comunist Francez. Şeful poliţiei franceze fusese, de fapt, celebrul încătuşător (vreo aluzie la celebrul securist Ion TeLeagă–Dincă, în roman Horo-Dinkă) Iosif Ioaanovici, vărul Anei Pauker, născut el însuşi în România. Arhiepiepiscopul Vissarion nu s-a supus. A fost alungat din Paris. Nu mai avea dreptul să se apropie de biserica din Paris la mai puţin de 100 de kilometri. A murit la Vielles-Maisons, în Aisne, la 10 august 1964."

Şi asta nu fusese totul. Împotriva unor neascultători ca el, anticomunişti incurabili, deveniţi indezirabili si exterminabili pentru comunişti şi slugile lor, se vor trimite comandouri sau criminali, precum Haralamb Baxan, „călăul fără secure", cu vechi stagii în domeniu şi multe victime celebre. El devenise cunoscut „pentru că poseda secretul omorârii cu mâna goală şi la distanţă", pentru că avea acelaşi efect ca şi copacul-omonim Baxan, care avea umbra otrăvitoare. Avusese la 23 August 1944 cam 30 de ani. Lista victimelor sale celebre era compusă din „doi preşedinţi ai Republicii Române, Gheorghiu-Dej şi Groza. Tot el fusese cel care a ucis, fără să lase urme, pe Grigorie Preoteasa, şeful istoric al PCR, Anna Pauker, patriarhul Nicodim, mitropolitul Moldovei, Irineu (Mihălcescu, strămoşul meu – n.n.) şi mulţi alţii".

Pentru recuperarea proprietăţilor, adică a Bisericii Române din Paris, PCR dusese campanii asidue cu ajutorul socialiştior francezi, făcându-se mai multe oferte, însă toate eşuate. Astfel fusese propus un schimb de proprietate cu clădirea ce adăpostea Institutul Francez din Bucureşti, un schimb al antrenorului Covaci, fost antrenor la Ajax, schimb acceptat de guvernul francez, dar eşuat din cauza scandalului de presă ce a urmat. Totuşi, un „tovarăş socialist, deputatul-primar al Marsiliei, a cerut Parlamentului predarea Bisericii Române din Paris [...] Cererea sa este consemnată în Jurnalul Oficial numărul 5434 din 19 octombrie 1973."

(Continuare la pag. 20)

Seniori ai culturii

Acad. Răzvan Theodorescu

Acad. Răzvan Theodorescu – istoric al culturii şi istoric de artă – s-a născut la 22 mai 1939, la Bucureşti. Membru corespondent al Academiei Române din 12 noiembrie 1993 şi membru titular din 24 noiembrie 2000. Discurs de recepţie: *Despre prima modernitate a românilor* (21 noiembrie 2001).

Studii liceale şi universitare (Facultatea de Istorie) la Bucureşti. În 1972 şi-a susţinut teza de doctorat *Elemente culturale bizantine, balcanice şi occidentale la începuturile culturii medievale româneşti în sec. X-XIV*. Şi-a început cariera ştiinţifică în 1963, în cadrul Institutului de Istoria Artei, unde a fost, pe rând, cercetător şi director adjunct ştiinţific. În 1987 a devenit conferenţiar asociat la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu" din Bucureşti, unde, din 1990, este profesor, ţinând cursuri de artă medievală europeană, de tipologia artei sud-est europene şi de istoria civilizaţiei europene. Între 1990 şi 1992 a fost preşedinte al Radioteleviziunii Române; între 1992 şi 2000 a fost membru al Consiliului Naţional al Audiovizualului. Între 2000 şi 2004 a fost senator de Iaşi şi ministru al Culturii şi Cultelor, iar între 2004 şi 2008 senator de Botoşani. A fost profesor invitat la Centrul Superior de Studii Medievale din Poitiers; este rector al Universităţii Media şi şeful primei catedre umaniste UNESCO din România (de studii sud-est europene). Şi-a axat de la început opera ştiinţifică pe studierea artei vechi româneşti şi a artei medievale sud-est europene, ca şi pe analiza unor capitole mai puţin cunoscute ale civilizaţiei vechi româneşti şi balcanice, domenii în care a făcut o serie de descoperiri şi în legătură cu care a elaborat teze ştiinţifice importante, preluate şi de literatura universală de profil (a „coridoarelor culturale", a tipologiei „oamenilor noi" ca ctitori, cea despre *monumentum princeps* şi începuturile artei sud-est europene în Evul Mediu): *Mănăstirea Dragomirna* (1965); *Mănăstirea Bistriţa* (1966); *Biserica Stavropoleos* (1967); *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti* (1974), lucrare distinsă cu Premiul „N. Bălcescu" al Academiei Române; *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos, 400-1400* (1976); *Piatra Trei Ierarhilor* (1979); *Itinerarii medievale* (1979); *Istoria văzută de aproape* (1980); *Civilizaţia românilor între medieval şi modern. Orizontul imaginii* (2 vol., 1987); *Drumuri către ieri* (1992); *Cele 900 de zile ale „manipulării"* (1994); *La peinture murale moldave aux XV-XVI siècles* (1995); *Roumains et Balkaniques dans la civilisation sud-est européenne* (1999); *Picătura de istorie* (1999); *Europa noastră şi noi* (2008); *Regards d'historien* (2009), cărora li se adaugă peste 600 de studii şi articole apărute în publicaţii de specialitate din ţară şi din străinătate. A cooordonat şi a colaborat în calitate de autor la tratatul *Istoria Românilor* (vol. III, 2001; ed. II, 2010). Membru de onoare al Comitetului Naţional de Istoria Artei, membru al Comitetului Naţional de Studii Sud-Est Europene, membru de onoare al Societăţii de Arheologie din Atena, secretar general al Asociaţiei Internaţionale de Studii Sud-Est Europene. Este Comandor al Ordinului Artelor şi Literelor al Republicii Franceze, membru titular al Academiei Europene de Ştiinţe, Arte şi Litere, membru al Academiei de Ştiinţe a Republicii Albania, membru al Academiei de Ştiinţe şi Arte a Macedoniei.

(După Dorina N. Rusu, *Dicţionarul membrilor Academiei Române. 1866–2010,* Ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2010.)

Etnogeneza, între mitologie şi realitatea istorică

Marian NENCESCU

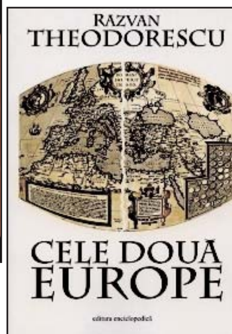
Simultan cu propensiunea curentului protocronist, dar plasat pe alte coordonate cultural-istorice, se situează şi demersul istoricului şi criticului de artă Răzvan Theodorescu de valorificare istoriografică a moştenirii veacurilor IV–XIV, la sud şi răsărit de Carpaţi, în special sub incidenţa creaţiilor culturale autohtone, în raport cu arta Europei răsăritene şi est centrale. În acest context larg, care analizează epocile de creaţie artistică „cu finalitate estetică" din spaţiul carpato-dunărean, se situează lucrarea *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos. 400–1400* (ediţia I, 1976, ediţia a II-a, revăzută, Bucureşti, Ed. Gramar, 2002, 340 p. cu ilustraţii), veritabilă sinteză vizând zorii civilizaţiei româneşti medievale şi impactul pe care spaţiul bizantin-balcanic, în principal, dar şi „orientul de stepă" şi, indirect, Apusul continentului l-au exercitat asupra „vechilor temeiuri autohtone".

Inevitabil, o asemenea abordare conduce şi către analiza etnogenezei, temă fundamentală a istoriografiei româneşti, analizată pe larg de profesorul Răzvan Theodorescu în capitolul introductiv din *Istoria Românilor* (vol. III, coordonatori acad. Ştefan Pascu şi acad. Răzvan Theodorescu, Ed. Enciclopedică, 2001). În fapt, de la Dimitrie Onciul la Vasile Pârvan şi până la Nicolae Iorga şi Gheorghe Brătianu, această problemă a rămas „piatra de încercare" a istoriei noastre naţionale, de rezolvarea căreia depinde explicarea trăsăturilor definitorii ale „romaniei răsăritene", respectiv *latinitatea* şi *statalitatea.*

Teza susţinută de R. Theodorescu în demersurile sale cultural-estetice este că noua etnie, constituită în arcul carpatic, sâmburele de dezvoltare a viitoarei societăţi româneşti, s-a sedimentat şi consolidat de-a lungul unei perioade de aproximativ şapte secole (între veacurile al VI-lea şi al XII-lea) „în contact şi în opoziţie cu presiunile grupurilor migratoare", implementând, în profilul propriu, elemente tradiţionale, daco-romane, cu împrumuturi din civilizaţiile vecine (sud-est bizantine, central şi est-orientale). Trecerea de la stadiul organizării populaţiei în aşa-zisele „comunităţi săteşti", la acela de „ţări" a însemnat un proces de evoluţie firesc, similar în majoritatea statelor centrale şi est-europene, ce coincide cu ceea ce acad. Stefan Pascu numea „cooperarea şi alianţa cu popoarele balcanice" (op. cit., p. XII).

Însuşindu-şi această teză, profesorul Răzvan Theodorescu nu face decât să adauge pagini noi unui subiect deschis încă din secolul al XIX-lea, prin monumentala *Istorie/a (a) Românilor din Dacia Traiană,* de A.D. Xenopol şi continuând cu lucrările fundamentale ale lui Constantin C. Giurescu (1935, *Istoria Românilor*) şi Nicolae Iorga (*Istoria Românilor,* în principal volumele II şi III, 1936-1937). Contribuţia lui R. Theodorescu la valorificarea „naşterii medievalităţii româneşti" reprezintă, în acest context, *cel mai amplu şi mai autentic demers contemporan* de identificare a obârşiilor noastre etnice (şi, implicit, statale) în răstimpul inaugurat în jurul anului 400 şi încheiat, un mileniu mai târziu, prin ridicarea ansamblului de artă „aulică", sub patronaj princiar, de la Câmpulung şi, mai cu seamă, a Bisericii Sf. Nicolae din Curtea de Arges, dovezi grăitoare în opinia lui R. Theodorescu, că, la mijlocul deceniului al optulea din secolul al XIV-lea, scoala bizantin-balcanică, locală, după model bizantin, era „desăvârşită" (op. cit., p. 250).

Modelul acestui demers, având la bază teza că, la sfârşitul veacului al X-lea *era deja încheiat procesul de etnogeneză*, limba şi cultura românească fiind deschise epocii medievale timpurii, era deja anticipat de observaţiile lui Alexandru Odobescu, anume că „Într-o zi, când noi descoperiri sau cercetări vor elucida mai bine regiunile antice ale istoriei şi artei din ţara noastră, *nu se stie dacă vom da de urme* (s.n.) care vor lega geniul clasic al antichităţii greco-romane cu fantezia aspră a barbarilor […] (Al. Odobescu, *Artele din România în periodul preistoric, Opere* II, Ed. Academiei, 1955, p. 87). Meritul fundamental al profesorului Răzvan Theodorescu rămâne acela că, în lumina cercetărilor arheologice recente, dar şi în corelaţie cu sinteza artistică europeană, ne demonstrează limpede că, pentru civilizaţia dunăreană, secolele IV–XIV nu reprezintă un *hiatus cultural,* ci, din contră, o sporire a legăturilor bizantino-balcanice, o dovadă de „permeabilitate" a mediului românesc cu grupurile etnice din Balcani, inclusiv un *început al artei româneşti,* văzută ca o sinteză a artei romane târzii şi a noilor raporturi cu Bizanţul.

Dovadă, în opinia sa, rămân numeroasele „artefacte" create pe teren românesc în zorii epocii premedievale, de la piese de podoabă, vase de metal, ceramică, la arhitectura de biserici ori cetăţi, toate subordonate autorităţii culturale a Bizanţului, şi datorate legăturilor permanente, reversibile, între civilizaţia românească şi cea exercitată la sud de Dunăre, de Imperiul Bizantin de Răsărit, „una dintre cele mai prestigioase arii de civilizaţie europeană" (ibidem, p. 8).

Dacă pentru perioada anilor scurşi între 400 şi 600 „pecetea hotărâtoare" este cea a *crestinismului,* plămădit în prelungirea tradiţiilor civilizaţiei elenistico-romane, având ca punct de referinţă ridicarea, în Dobrogea, în cadrul Mitropoliei Tomisului, a unor lăcaşuri de cult construite în spiritul arhitecturii romane vechi (precum cripta creştină descoperită în 1971 la Niculiţel, mormânt considerat drept „începutul arhitecturii bisericeşti pe pământ românesc", şi datat, *probabil,* din prima jumătate a secolului al V-lea, apud R. Theodorescu), epoca următoare, cea a „tezaurelor barbare", se dovedeste încă şi mai fecundă sub aspect cultural.

Analizând tezaurele de la Pietroasa (cunoscut mai ales sub denumirea de *Cloşca cu puii de aur*), dar şi pe cele de la Şimleul Silvaniei, Conceşti şi Apahida, unele aflate, parţial, la Muzeul de Istorie al României, dar şi în alte colecţii din ţară, sau la muzee din Viena, Sankt Petersburg, ori Budapesta, profesorul R. Theodorescu îşi însuşeşte, cu mici interpretări, teza potrivit căreia aceste podoabe de aur, care alcătuiesc inventarul tezaurelor descoperite pe teritoriul tradiţional al României, provin cu precădere de la triburile gotice, fiind, sub aspect artistic, o contaminare între *stilul policrom germanic*, din secolele IV–V, cu arta romană târzie" (op. cit., p.46).

→

Alergător de fond pe culoare culturale

Alexandru MIRONOV

Voi scrie câteva cuvinte, rânduri, pagini despre un personaj pogorât spre noi în linie dreaptă din Nicolae Iorga și Emil Condurache. Îi întâlnisem la început doar cultura, îi citisem cu plăcere unele cărți și articolele din *Contemporanul,* îl ascultasem cu interes la radio și îi admirasem intervențiile de la televiziune, dar în carne și oase încă nu-l avusesem aproape pe Răzvan Theodorescu. Ceea ce însă s-a întâmplat pe la mijlocul anilor '80, pe scena Teatrului Foarte Mic, într-unul dintre *show*-urile pe care le organiza pe atunci ilustrul Iosif Sava. Îmi amintesc că a fost un adevărat regal, un spectacol în care istoricul de mare calibru Răzvan Theodorescu a fascinat pur și simplu publicul. Am simțit atunci ce înseamnă cu adevărat un intelectual de înaltă statură. Ni s-au mai încrucișat mai apoi drumurile pe holurile Radioului sau ale Televiziunii, mă încânta noblețea lui naturală și îmi făcea plăcere să-l ascult, mica particularitate de vorbire îl făcea, cumva, și mai atrăgător, și începeam să mi-l simt mai apropiat. Apoi a venit peste noi Revoluția din Decembrie, pe mine m-a prins în sediul Radiodifuziunii, iar Răzvan Theodorescu, am aflat, își asumase sarcina de a apăra patrimoniul în pericol de a fi devastat în acele zile tulburi. Și-a făcut cu brio datoria, iar peste ani mi-a povestit un episod cu tâlc din acele momente. Pentru paza obiectivelor ceruse să-i fie detașați soldați ai Armatei Române, cineva

din mulțimea pestriță din TVR i-a dat un număr de telefon și o parolă, a sunat, o voce misterioasă de la capătul firului l-a întrebat cine este și ce vrea, sunt Cutare și vă rog să trimiteți soldați ca să apărăm casa în care a locuit familia Ceausescu, ești profesorul chel?, a întrebat necunoscutul, dacă da, ia spune-mi câteva cuvinte cu „r". Profesorul Răzvan Teodorescu s-a executat, ofițerul de dincolo l-a recunoscut și i-a trimis soldați, pe care Profesorul i-a repartizat în locurile cheie și astfel cea mai mare parte a patrimoniului a fost salvată. La puțin timp, proaspăt înființatul CPUN îl numește președinte al Radioteleviziunii Române, eu mă mutasem de la Radio la TVR, ne întâlneam des, cred că realizam atunci câte o emisiune în fiecare zi a săptămânii, emisiuni în general de construcție, de pacificare, de calmare a lumii învolburate a începutului anilor '90. Probabil că asta ne-a apropiat și mai mult, ne bucuram să ne întâlnim pe aceeași baricadă, simțeam în el pe omul de stânga care nu avea cum, nu putea să-și trădeze clasa și vocația umanistă. S-a comportat impecabil în zilele tulburi din 1990, la încercarea de răzmeriță din ianuarie a unei părți a societății ieșite în stradă după ce Revoluția învinsese, la fel în martie, în timpul evenimentelor de la Târgu Mureș și, mai ales, în zilele Pieții Universității.

La începutul anului 1991 eu am fost detașat la Cotroceni, președintele Ion Iliescu mă invitase să-i fiu consilier de presă și purtător de cuvânt și cu atât mai mult am fost în contact direct cu profesorul Răzvan Theodorescu și echipele lui din Radioteleviziunea Română. Bun cunoscător de oameni, președintele Radioteleviziunii a reușit să calmeze și să facă funcționale aceste importante tribune publice, luate pe atunci cu asalt de tot felul de apostoli – care mai noi, care mai vechi, dar îmbrăcați în straie noi – și astfel aceste instituții au fost puse cu adevărat în slujba publicului.

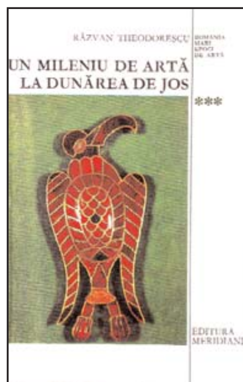
→

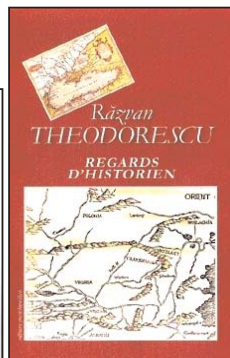
Argumentele istoricului de artă român conduc cu precădere către identificarea „motivelor" cu caracter *totemic, heraldic sau simbolic,* de tipul cultural germanic, și mai puțin spre compatibilitatea între arta locală și tradiția daco-romană. Deși recunoaște, după Linnas și Odobescu, că „în linii mari divinitățile pătrunse în panteonul gotic sunt personaje ale unui cortegiu isiac, respectiv, sunt zei greco sau daco-romani (ibidem, p. 54), profesorul Răzvan Theodorescu ezită să identifice la patera (platoul, respectiv piesa centrală a *Tezaurului de la Pietroasa*) personaje înveșmântate după moda romană, purtând în mâini coșuri, patere sau făclii – personaje ducând mai degrabă către mitologia locală, fiind, probabil, reprezentări ale Parcelor sau al lui Isis – ci ne conduce către ipoteza reprezentării unui Wotan germanic, în loc de a semnala asemănarea cu Apollo. La fel, reprezentarea pe *pateră* a Pământului–Mamă (Magna Mater sau Gea Mater), constituie pentru profesorul român o dovadă că ne aflăm în fața unui „panteon germanic" și mai puțin o creație sculpturală de sorginte romană, eventual din perioada lui Constantin ce Mare. Totuși, Răzvan Theodorescu acceptă că o asemenea reprezentare, odată cu animalele din jurul statuetei, se „înrudește cu procedeele artei nord-pontice, familiarizate cu repertoriul zoomorf încă din perioada sarmată" (op. cit., p. 53).

Ca o concluzie, piesele de aur, ornamentate în tehnica *cloisonné*-ului, precumpănitoare în secolul V, prezente la Pietroasa, dar și la Apahida și în alte centre arheologice, prezintă, în opinia lui R. Theodorescu, „analogii atât cu lumea romano-bizantină, cât și cu „mediul ostrogot", fiind tributare unei mode extinse, din Bizanț până în Crimeea și Italia, deopotrivă în lumea barbară, cât și în cea creștină. În acest mod, triburile germanice pătrunse în Europa după anul 450 au fost seduse, probabil, de strălucirea și cizelarea metalului prețios, adăugând unor bijuterii comune „factura gepidică" atribuită tezaurelor „barbare" (op. cit., p. 89).

Cele mai consistente pagini ale cărții sunt dedicate însă „artei și societății românești din epoca întemeierii statelor feudale" (secolele XII–XIV), unde găsim și referințe substanțiale despre cetățile și lăcașurile de cult de factură balcanico-constantinopoliană ridicate pe Argeș încă din vremea lui Seneslau, apoi cea a lui Basarab I și mai târziu Nicolae Alexandru și Vlaicu Vodă (Vladislav I). De pildă, susține R. Theodorescu, cea mai veche biserică de la Argeș și implicit „cel mai vechi monument medieval *știut* (s.n.) din Țara Românească, ctitorie a Basarabilor și viitoare reședință a dinastiei cârmuitoare, respectiv Biserica Sf. Nicolae din Curtea de Argeș, redă, probabil, planul cruciform („crucea greacă") al unui monument de la sud de Dunăre (cel mai probabil Biserica omonimă din Saporeva Banja, Bulgaria, apud Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale din Țările Române,* București, 1959, pp. 209-210).

Analiza urmărește în detaliu constituirea cetății de apărare de la Cetățeni, Muscel, apoi a Bisericii Sânnicoară, din Curtea de Argeș, înconjurată de ziduri de cetate, azi

ruinate, similare unor morminte de la Târnovo, și, cu prisosință, Biserica Sf. Nicolae, ctitorie a lui Basarab I, începută între 1351-1352 și finalizată de Nicolae Alexandru (pictată sub Vladislav I), necropolă a primilor Basarabi. Dubla calitate de capelă domnească și reședință metropolitană (până în 1439), pentru primul mitropolit al Ungro-Vlahiei, imprimă acestui monument un caracter de unicat, amplificat și de faptul că, după cucerirea Vidinului de către turci, biserica rămâne „cea mai impunătoare reședință metropolitană din lumea creștină răsăriteană". La fel, prezența la Argeș a moaștelor Sfintei Filofteia (protectoare a Țaratului Bulgar, căzut sub ocupație otomană) acordă acestui locaș sfânt „un prestigiu ce depășea hotarele Țării Românești" (ibidem, p. 177).

Cercetarea „programului iconografic" al bisericii de la Argeș, efectuată în amănunt de istoricul de artă Răzvan Theodorescu, conduce spre relevarea unor similitudini cu școala de pictură de la Salonic, dar și cu „ecouri notabile de la Athos și Serbia anilor din jurul lui 1300" (p. 186).

Simultan, sunt relevate și elemente de „viață monahală", semnalate în Munții Buzăului, dar și în Muscel, fiind nominalizat în special Schitul Corbii de Piatră, ce conservă o pictură murală „în nota de provincialism, cu elemente de program iconografic arhaizant *anahoretic*" (apud Emil Vârtosu, *Documente privind istoria României,* II, 1956, pp. 333-358). Ipoteza că acest schit rupestru ar fi o ctitorie a lui Basarab I este îmbrățișată de Răzvan Theodorescu pe temeiul similitudinilor cu tendința Țaratului bulgar de la Târnovo de a proteja bisericile rupestre de la Ivavovo (p. 112).

Ca o concluzie generală a cărții, spațiul de la Dunărea de Jos se prezintă, timp de un mileniu, ca un adevărat „coridor cultural", unind stepa rusească cu Bosforul și Occidentul latin. Câteva observații, sunt totuși necesare: redactată la mijlocul anilor '70, cartea profesorului Răzvan Theodorescu este, în ciuda caracterului său de sinteză, tributară unui stadiu al cercetărilor specifice epocii, majoritatea referințelor incluzându-se în sfera „clasică", nefiind, în bună măsură, actualizate, la ediția din 2002. La fel, lipsesc referințele la teritoriul Basarabiei, deși „limes-ul" dunărean nu se limitează la spațiul pontic. Referitor la această situație, trebuie semnalat că împăratul Traian a colonizat nu doar Dacia, ci și Moesia Inferior, teritoriu ce cuprinde sudul Basarabiei, până la Nistru (Tyras, în vechime). Din această perspectivă, romanizarea Basarabiei trebuie pusă în legătură cu aceea a întregului Orient, iar mărturiile arheologice, identificate inclusiv de cercetătorii ruși, indică o frecvență culturală remarcabilă. Absența acestor referințe nu scade însă valoarea cărții, ci indică, probabil, o opțiune personală a autorului.

Personaj răsfățat și privilegiat al vieții publice, gata oricând să-și exprime cele mai seducătoare idei și opinii, pe teme diverse, de la secretele mineriadelor și misterele teroriștilor, până la paradoxale cugetări despre firea și obiceiurile românilor, profesorul Răzvan Theodorescu rămâne, la 75 de ani împliniți, un competitor activ în câmpul științei.

Cherchez la femme

Apriga Agripina

Paula ROMANESCU

Nici nu apucase trupul Mesalinei să se aştearnă bine liniştii de sub iarbă, că împăratul văduv Claudiu tânjea amar după căldura unui cămin, de dorul unei prezenţe tinerele cu trup fierbinte (că îi îngheţaseră de tot bătrânele ciolane de-atâta pustiu fără patimă), o femeiuşcă nurlie care să-i nască niscai feţi-frumoşi care să ducă mai departe (cât mai departe de el!) strălucirea cezarilor.

O fi fost el cam nătăfleţ, cam epileptic, cam prea de tot beţivan, cam întârziat mintal, cam… de prea multă vreme tânăr, dar pretendente la mâna lui tremurândă erau cu duiumul. Sorţii, adică sforile păpuşarilor pricepuţi în daravelele imperiului de alcov, au căzut pe nepoata lui, Agripina Iulia, care avea şi atuul deloc de neglijat de a-i aduce împăratului un fiu gata făcut, isteţ ca nimeni altul, care avea să „înflăcăreze" toată Roma…

Nuntă mare, Nero este înfiat de proaspătul mire al mamei sale, aceasta începe a croi, mai din cuţite, mai din pahară, planuri mari pentru feciorul ei. Îl sfătuieşte „cu înţelepciune" pe Claudiu, numai din grijă pentru soarta imperiului, desigur, să-l dezmoştenească pe nevolnicul fiu al Mesalinei, Britanicus, şi s-o căsătorească pe fiica (tot a Mesalinei!) de nouă ani, Octavia, cu chipeşul ei Nero – 12 ani. (Să pleznească de ciudă Pirandutele din palatele înturnulate de la noi şi Samamii ajunşi bătrâni, la treisprezece ani încă neînsuraţi!)

Logodna celor doi avea să dureze până în ziua când Nero a îmbrăcat toga *virilé*, la şaptesprezece ani. A fost numit atunci „Fiul Tinerimii" şi preot.

Însfăcând frâiele puterii, Agripina a cerut (şi i s-a dat) titlul de Augusta (pe care predecesoarea ei, Mesalina, nu-l pupase). Ea primea acum în audienţă (a fost şi pe la noi un Cabinet II pe vremea ultimului „împărat" roşu-tricolor), *ea* avea privilegii de vestală şi-şi plimba spre Capitoliu odrasla într-un car aurit, *ea* îşi serba oficial ziua de naştere (obicei sacrosanct şi în epoca ateismului arogant, cu o Elenă într-atât de academician-doctor-inginer că se cutremura gramatica limbii române de admiraţie chimico-ideologică!), *ea* era cântată de poeţi (mai cu măsură, băieţi, că aţi văzut ce-a păţit şi răsfăţatul Ovidiu cu-a lui *Ars Amandi* cu tot, debarcat la fruntariile de răsărit ale Imperiului să-şi plângă în versuri şi *Tristia*, şi *Pontica*… „eternităţi de-a rândul la Pontul Euxin doar printre mani sălbateci şi umbre de sarmaţi"…), *ea* se lăsa adulată de mulţime (uitând de vorbele cumintelui său tată, viteazul Germanicus, cum că „uralele de azi menesc a răul ce-o să vină mâine"), *ea* primea onorul steagurilor militare în vreme ce Nero, cu mânuţa lui, oferea soldaţilor arginţi sub privirea duioasă „a celei mai bune dintre mame", arginţi care reprezentau plata cu oarece anticipaţie a loialităţii purtătorilor de armă faţă de viitorul împărat), *ea* l-a desemnat pe Seneca să se ocupe de educaţia şi instruirea lui Nero (după ce avusese grijă să-l „recupereze" pe filosof din exilul în care-l trimisese Mesalina, poate şi pentru vina de a nu-i fi apreciat cum se cuvine talentul ei în *ars amandi,* talent din pricina căruia s-a şi ars…).

Agripina a ţinut să stopeze dezmăţul mesalinic din Cetatea Eternă. A trecut apoi la eliminarea indezirabililor, începând cu Laelia Paulina (cea de a doua fostă soţie a lui Claudiu), care îndrăznise s-o concureze candidând la mâna împăratului, văduv consolat doar de vin după pierderea Mesalinei cea mireasă nărăvaşă... Paulina ar fi putut, ferească Fortuna!, să-l determine pe ramolitul de Claudiu să prefere liniştea pe care

i-ar fi oferit-o prezenţa ei *discreté*. În plus, stearpă cum era, ar fi putut fi o mamă bună pentru cei doi copii ai lui Claudiu, fără vreun Nero în dotare… Altă victimă intrată în „colimatorul" Agripinei – Calpurnia, curtezana favorită ale cărei calităţi Claudiu nu contenea să le ridice în slăvi. Agripina i-a netezit acesteia intrarea în ceruri fără prea multă slăvire. A treia victimă – fiul împăratului, Britanicus, lăsat fără preceptori, pradă îndobitocirii (de parcă acest neajuns a împiedicat vreodată pe cineva să ajungă rege sau împărat dacă aşa a vrut cerul, când mai marii cerului au vrut să se amuze). Dar ce trebuie să fi simţit Agripina când, la un ospăţ între intimi, jumătatea ei imperială, confirmând vechiul adagiu, cel cu *in vino veritas*, s-a plâns de soarta lui ingrată, care l-a condamnat să îndure ticăloşiile femeilor şi să se răzbune în final pe ele, lăsându-le… fără replică. Ea nu avea timp de pierdut. Până şi influenţa asupra lui Nero slăbea. Iubitul ei fiu i-o prefera mamei sale pe mătuşa Lepida, ceva mai potolită în pretenţii de mărire. Agipina a „pototit-o" de tot, acuzând-o de „tulburarea ordinii sociale" (unde am mai auzit noi de o astfel de acuzaţie?) şi încredinţând-o pământului primitor. Mai rămânea de înlăturat împăratul, care, deşi nevolnic, se agăţa cu dinţii lui dezertanţi de viaţă, ducându-se chiar şi pe la băi termale să se înviorezе, lungind boala… La una din întoarcerile sale de la o astfel de cură întremătoare, Agripina i-a pregătit cu mânuţa ei mâncarea preferată, ciupercuţe cu mirodenii tot una şi una, care se mănâncă doar o dată în viaţă… Maestră în arta preparării „alesei" gustări – celebra otrăvitoare Locusta. Rezultatul festinului – o puternică diaree urmată de ascuţirea vigilenţei (ca să spunem chiar a minţii) amatorului de ciuperci. „Aici e ceva putred" şi-o fi zis iluminatul cu mult înainte să se fi auzit de Danemarca aceea altfel putredă. Înnebunită de spaimă ca nu cumva să fie şi ea trimisă de împărat să-i ţină companie Mesalinei, Agripina a apelat urgent la serviciile medicului curant al împăratului, implorându-l să-l „lecuiască" grabnic pe August cât să nu mai simtă nici durere, nici întristare… De suspin s-ar fi ocupat ea… Medicul l-a „lecuit" eficient, răsplătit împărăteşte de însuspinata văduvă care, în primul rând, s-a îngrijit să ferească cetatea de cumplita întristare provocată de vestea morţii împăratului… Trei zile trupul celui dus a fost ferit de ochii curioşilor. Împăratul se odihnea. Neodihnită, Agripina a pregătit încoronarea lui Nero. I-au fost de ajuns trei zile. În acest timp, senatori, preoţi, consuli, nat de rând, înălţau rugi pentru sănătatea împăratului. De la palat, veştile erau îmbucurătoare: împăratul se simţea din ce în ce mai bine. Era adevărat: nu mai suferea deloc.

Şi-a fost 13 octombrie, anul 54. Nero, însoţit de Burrus, prefect al pretoriului, care avea printre atribuţii pe aceea de a se ocupa de protocolul privind ceremonialul încoronării, în uralele soldaţilor, a fost purtat la castrul pretorian. După rostirea discursului „marca Seneca", el a fost salutat cu „Ave Caesar!" Claudiu a fost apoi înmormântat cu mare pompă prin grija Agripinei. Cu aceeaşi neţărmurită grijă, ea a ţinut ca testamentul răposatului să rămână strict secret. Mai avea de făcut câteva mici „retuşuri" la covorul măririi: ceva crime (Iunius Silanus, un strănepot al împăratului, posibil pretendent la tron; Narcisus, un fel de Tallayrand *avant la lettre* pe lângă împăraţii vremii lui). Credincios şi discret, sau poate doar înfricoşat de perspectiva de a nu-i mai fi „dezirabil", amantul ei Pallas o susţinea din umbră. Agripina aprecia foarte arta spionajului, că doar nu degeaba fuseseră inventate perdelele… Voia să fie prezentă la discuţiile pe care Nero le purta cu miniştrii, să prezideze alături de el de la tribuna de judecată. Seneca nu mai ştia cum să împace şi capra – autoritatea mamei imperiale, şi varza – adolescentul de şaptesprezece ani cu gustul măririi la cote de cod roşu… Acesta şi-a prezentat programul de guvernare prin care se interzicea amestecul membrilor familiei în trebile publice. Nici nu se putea mesaj mai clar pentru „cea mai bună dintre mame", cum o alinta Nero pe „dulcea" lui mamă…

→

În vâltoarea acelor primi doi ani de după Revoluţie a existat un singur moment când am crezut că face o greşeală, atunci când în tămbălăul iscat de încheierea tristei aventuri a Pieţii Universităţii, profesorul a introdus-o în toiul bătăliei, în direct, pe distinsa doamnă Doina Cornea – eroina luptei anticeausiste, pur şi simplu, a incitat atunci la anarhie şi dezordine socială – dar s-a dovedit că şi ineditul incident a fost un moment ispirat, căci a făcut să crească cota celor care voiau să instaureze în ţară pacea, liniştea, democraţia. Îmi amintesc că, atunci când Răzvan Theodorescu m-a anunţat că pleacă din TVR pentru a-şi relansa cariera academică, am fost pur şi simplu îngrozit, anii de zurbă încă nu se încheiaseră în România, iar omul de cultură Răzvan Theodorescu impunea prieteneşte respect tuturor partidelor şi grupărilor politice. Istoria a dovedit însă că cele două mari instituţii de informare şi educaţie ale statului erau solide, slujitori ai lor de mare competenţă şi înalt profesionalism vegheau ca România să se aşeze în linişte pe harta noii Europe. Răzvan Theodorescu a fost primit, fireşte, în Academia Română, a mai lucrat o vreme la Consiliul Naţional al Audiovizualului, iar în 2001 a fost numit ministru al Culturii în Guvernul Adrian Năstase. A fost, fără discuţie, unul dintre cei mai buni miniştri ai Culturii, nu numai din perioada post-Revoluţie, ci, probabil, din întreaga istorie modernă a României. Şi-a îndeplit mandatul cu brio, ca pe toate celelalte demnităţi pe care le-a avut, a creat şi a construit social şi, cum se spune, a lăsat peste tot loc de „bună ziua". A fost parlamentar un mandat sau două, timp în care a servit politica imprimată de Ion Iliescu partidului de stânga din care a făcut parte. Răzvan Theodorescu nu a făcut avere în timpul carierei politice, lucru rarissim în ţara noastră, şi, element esenţial, a făcut demonstraţia că intelectualul trebuie să fie cu adevărat activ implicat în viaţa cetăţii.

Titlul acestui modest ***laudatio*** se datorează unei întâmplări care merită povestită. Ca secretar general al Comisiei Naţionale UNESCO a României am fost invitat de mai marele de atunci al acestei instituţii planetare pentru educaţie, cultură, ştiinţă, Koitchiro Matsuura, să fac parte dintr-un *steering commitee* de consilieri nemijlociţi ai săi. Şi chiar în prima noastră reuniune, demnitarul planetar mi-a vorbit despre o excelentă idee lansată de ministrul Culturii din România, aceea a culoarelor culturale construite în mod natural de istorie şi societate în Europa şi nu numai în Europa. Directorul General al UNESCO era pur şi simplu îndrăgostit de această idee, ne-a repetat-o de multe ori şi a înscris-o în documentele pe care UNESCO le disemineazӑ în lume.

În aceste momente în care împlineşte trei sferturi de veac de viaţă, fac o reverenţă în faţa alergătorului de fond pe culoarele culturale care este prietenul meu academicianul Răzvan Theodorescu şi îi doresc viaţa lungă, armonioasă şi activă pe care o merită acest intelectual angajat, acest patriot de impecabilă ţinută.

Cherchez la femme

Așa, deci! Las' că-i arăt eu neamestec, și-o fi murmurat în barba ei de faraoniță fără prerogative ambițioasa Agripina. Nero își mai permitea și „neobrăzarea" de a-și afisa legătura amoroasă cu o senzuală grecoaică, ignorând-o total pe biata Octavia, soția lui aleasă de mamă. Agripina tuna și fulgera de indignare: cinstea căminului (fie el și imperial!) trebuia să rămână sacră. În replică, Nero i-a retras amantului mamei sale funcțiile publice, reducându-l la statutul de simplu cetățean. Asta a înfuriat-o la culme pe „dulcea mamă", care s-a și pornit a clama sus și tare că nu este drept să acceadă la conducerea imperiului un intrus, un înfiat, când adevăratul urmaș al lui Claudiu era Britanicus. Corectitudinea o pălise în moalele capului. Și acolo, se stie, este punctul cel mai vulnerabil. Glasul rațiunii se dovedea a fi încă o dată o cumplită inconstiență din partea ei. Dezlănțuită (doar îi fusese umilit amantul!), Agripina i-a bestelit și pe consilierii cei mai de încredere ai lui Nero, Burus și Seneca, acesta din urmă fiind chiar acuzat că vrea să conducă neamul omenesc după voia lui, cu dăscăleasca lui limbă; cel dintâi, acuzat că e ciung… Soluția împăratului era aceea care își dovedise de atâtea ori eficiența în preajma tronului: eliminarea adversarului. S-a apelat le serviciile Locustei și Britanicus avea să fie servit cu licoarea iadului în cadrul unui ospăț în care verva și buna dispoziție erau semne de aleasă cordialitate imperială. Mesenii abia dacă au băgat de seamă micul incident cu zvârcolirea nevolnicului fiu de împărat, catalogată chiar de Nero ca o banală criză de epilepsie. Trupul nefericitului Britanicus a fost scos din sala de ospețe și, pe o furtună cumplită (să se fi mâniat până și zeii de cruzimea oamenilor?), avea să fie înmormântat înainte de a se fi răcit măcar. Nici ura Agripinei nu da semne de răcire. Ea a hotărât să-și facă propriul partid, aliindu-se cu sora lui Britanicus (nora ei). Avantaj ea! În replică, Nero i-a retras garda personală și a alungat-o din palat. Avantaj el! Împreună cu Rubelius Plautus cu care plănuia să se mărite (că doar nu era să-l prefere pe Pallas – simplu cetățean!), Agripina pune de o lovitură de stat. Avantaj ea! Nero află de acestea de la iubitul lui, Paris, cu care tocmai își petrecea o noapte de vis cât să mai uite de grijile guvernării și pune la cale condamnarea la moarte a comploțiștilor. Avantaj el! Că între comploțiști era și mama lui (ba chiar exact pentru asta!), execuția trebuind împlinită urgent – întru apoteoza oarei de iubire cu frumosul Paris, chiar în acea noapte pe care fericitul împărat nu înțelegea să și-o întrerupă pentru treburi care puteau fi împlinite de experți într-ale crimei ceva mai mari decât el. Altă pacoste pe capul lui Seneca. Cum să-l convingă pe bățosul Nero că o mamă s-ar cam cuveni să fie măcar judecată și, abia după… Cum trebuie să fi arătat chipul liberților, cu Seneca în frunte, mărșăluind spre dormitorul Agripinei în toiul nopții să-i ducă vestea cea mare! Spre a fi cât mai departe de palat, Nero, deghizat în sclav (era doar un sclav din iubire…), a pornit împreună cu Paris să dea o raită prin tavernele și lupanarele Romei, mai punând de-o încăierare, mai încasând ceva pumni întru pigmentarea distracției. Cum era de așteptat, Agripina a respins orice acuzație de complot, cerând să vorbească între patru ochi cu fiul ei. Cererea i-a fost acceptată. Condamnarea la moarte, amânată. Nero era și foarte aprins cu iubirea pârdalnică pentru un tânăr patrician, aprins la rândul lui pentru preafrumoasa Sabina Popeea, proaspăta lui soție, pe care o furase de la fostul ei soț, care… Nero a văzut-o pe furata furătoare de inimi și și-a dorit-o pentru el. Popeea era mare maestră în arta de a-și vinde cât mai scump nurii, iar perspectiva de a deveni împărăteasă nu i s-a părut de ne luat în seamă. Cum Nero părea indecis s-o „împărătească" repudiind-o pe Octavia, ea l-a amenințat că-l va părăsi, rolul de amantă nefiind demn de ea. Nero și-a pierdut complet capul în fața unei astfel de perspective, basca faptul că era foarte măgulitor pentru el să fie alături de o astfel de mândrețe de femeie (și mândră pe deasupra). Dar era cineva care se împotrivea acestei căsătorii: Agripina. De data aceasta, iritarea înamoratului împărat a atins furia cea mai cumplită: Agripina trebuia să moară! Otrava care i-a fost administrată nu s-a dovedit a fi mai puternică decât antidotul pe care ea și-l avea pregătit, știind în orice clipă la ce se putea aștepta de la „cel mai bun dintre fii".

O a doua încercare de asasinat a constat în simularea unui accident pe mare, nava special „pregătită" pentru Agripina din ordinul comandantului flotei, libertul Anicetus, urmând să se dezmembreze în larg, iar ocupanta ei să fie înghițită de valuri. Era o soluție mai… decentă. Ar fi urmat doliul fiului iubitor, tristețea acestuia pentru imensa pierdere suferită… Nu s-a avut în vedere că Agripina era o foarte bună înotătoare și deloc proștuță. „Accidentul" a avut loc conform planului, însoțitorilor ei care știau să înoate li s-a administrat câte o lovitură de vâslă în cap, aceeași lovitură au primit-o mai apoi vâslașii, numai Agripina, sărind la timp în valuri, fiindcă înțelesese cam de unde avea să bată vântul mai înainte de „furtună", a ajuns cu bine la vila ei, a tăcut chitic câteva zile, lăsându-se căutată printre victime, ea simulând că avea nevoie să se liniștească după marea spaimă prin care trecuse, că n-a putut pricepe ce s-a întâmplat cu barca ei de-a pleznit în larg și, odată liniștită, s-a grăbit să-l „liniștească" și pe iubitul ei fiu „înnebunit de durere", trimițându-i veste că, slavă zeilor, ea trăiește… De data aceasta, era rândul lui Nero să tremure de teamă. Știa că „iubitoarea mamă" avea să treacă la contraatac. Jocul de-a șoarecele și pisica devenea foarte periculos pentru… șoarece. Seneca și Burrus se vor fi privit cu îngrijorare. Știau ce le rămânea de făcut. Nu știau „cum". Ar fi fost oare pretorienii în stare s-o ucidă pe fiica marelui Germanicus? Lucrurile puteau sfârși rău pentru Nero… Soluția revenea lui Anicetus, comandantul navei. El se făcea vinovat de neîmplinirea ordinului, el trebuia să ducă de data aceasta treaba la „bun" sfârșit. Ce păstrarea aparențelor? Ce diplomație! Ce tribunal! Ce amestec al Senatului!

Cu un grup de soldați, Anicetus pornește în noapte spre vila Agripinei, „mătură" sclavii care ieșiseră să-și apere stăpâna, face țăndări ușa de la intrare și dă buzna în iatacul ei. Înțelegând că i-a venit sfârșitul, Agripina i-a înfruntat mândră pe atacatori și, dezgolindu-și marmoreanul ei sân, i s-a adresat centurionului: „Lovește aici, în pântecul care a adus pe lume un monstru!" Nici nu-i de mirare că ea se aștepta la un astfel de final de partidă. Doar într-o zi, mai demult, niște caldeeni, cititori în stele și semne doar de ei știute, i-ar fi prezis că Nero al ei va deveni împărat (că este însemnat cu stea în frunte), dar că își va ucide mama. (Ciudată și atracția unor capete încoronate de a recurge la prezicători cât să afle cu un ceas mai devreme ce le rezervă destinul, când bine știm că orice viață este cu moarte însemnată…) Fericită de minunata prezicere, Agripina zice-se c-ar fi răspuns: „Să mă omoare el?! Ei, și? Numai să ajungă împărat!" Așa mamă, așa fiu. El a ajuns împărat! Sorții s-au împlinit!

Era în anul 59 când Agripina s-a adăgat și ea umbrelor… În anul 62 îi urmează și filosoful Seneca, trimis… să moară puțin chiar de fostul său elev, Nero. Octavia se sinucide în același an. Popeea devine împărăteasă. Luxul la palat ajunge la mare rafinament. Visteria Imperiului se golește repede în încercarea de a împlini extravaganțele cuplului imperial. Numai că, slavă lui Zeus și celor o mie de zei ocrotitori ai Romei!, existau în cetate destui bogați care să poată fi trimiși la moarte pentru… corupție sau alte hibe și ale căror averi să fie sechestrate.

Popeea lui dragă avea să moară (însărcinată fiind cu pruncul lui), din pricina unei lovituri de picior administrată (în joacă!), de Nero însuși.

Când cu incendierea Romei, în anul 64, Nero ar fi compus un poem de toată frumusețea (care nu ni s-a păstrat).

Comploturile împotriva împăratului care se visa un Pavarotti (de care doar noi, trăitorii de la sfârșitul mileniului al doilea și începutul următoarelor milenii avem știre) au prins să se înmulțească. Armatele lui Galbă și, respectiv, Vindex, l-au încolțit pe împăratul poet. Declarat de Senat inamicul public numărul unu, Nero și-a pus capăt zilelor în anul 68. „Iubitoarea lui mamă" îl va fi întâmpinat poate cu sinceră bucurie…

Avea treizeci și unu de ani. Abuzase de toate voluptățile pe care i le-ar fi putut oferi viața: bogății, mărire, femei, bărbați, artă, poezie, muzică, ba chiar și iubire adevărată. Ce și-ar mai fi putut dori? Doar farmecul morții îi rămăsese străin, acestui atotputernic muritor. S-a aruncat deci cu sete în sabia fidelului său sclav.

Lacrima Anei

Nicolae Dragoș (pseudonim al lui Nicolae Răcănel) s-a născut la 3 noiembrie 1938, la Glogova, județul Gorj. Absolvent al Liceului „Traian" din Turnu Severin și al Facultății de Filologie a Universității din București (1970). Profesor la Târgu-Cărbunești, redactor la *Viața studențească, Scânteia tineretului, Scânteia, Luceafărul* (înainte de 1989), *Adevărul, Ordinea zilei* etc. Colaborator la numeroase publicații. Membru al Uniunii Scriitorilor Români (secția poezie, București). Premii ale mai multor reviste (*Săptămâna, Convorbiri literare, Flacăra*), Premiul „Mihai Eminescu" al Academiei Române (1985). Dintre cărțile publicate: *Moartea calului troian* (1968), *Coloană de-a lungul* (1971), *Zăpezi fără întoarcere* (1973), *Scut de etern* (1974), *Scrisoare în sat* (1975), *Cu inima curată* (1977), *Ritualuri intime* (1978), *Îngândurat ca pietrele munților* (1979), *L-am cunoscut pe Tudor Arghezi* (1981), *Scutier la umbra clipei* (1982), *Pentru eterna vatră românească* (1983), *Fabule cu sau fără morală* (1984), *De veghe la anotimpuri* (1985), *Drumeț în calea lupilor: filmul unei existențe reale liber interpretată* (1987), *Fântâna din oglinzi* (1988), *Poeme dintr-un sfert de veac* (1989), *Copacul din vis: jurnal liric din tranșeele hârtiei* (1998), *Fabule din două veacuri* (2006), *Clipe din clipa cea repede* (2008).

Poemul care urmează este reluat din volumul *Pentru eterna vatră românească,* Editura Militară, București, 1983.

Meșterul Manole

Prinzând în ochi luceferi, prinzând stele,
el mângâiase luna, ager miel
și mănăstirii sfâșiindu-și viața,
îi dăruise nemurirea el.

Mai stăruie departe de privire
chemarea-ntemnițată jos, în lut
s-a prăvălit o lacrimă spre-adâncuri
și lacrima-n fântâni s-a prefăcut.

Sunt ochii lui fântânile... acolo
se-adună cerul, răsfrângând lumini,
și sprijinindu-și frunțile uimite
trec amintiri prin albe rădăcini.

Știința, parte a culturii

Profesorul Cassius Ionescu Tulcea, în amintirea unei foste studente

Olimpia POPESCU

În toamna anului școlar 1953-1954, am fost admisă ca studentă în anul I al Facultății de Matematică de la Universitatea din București, care pe atunci se numea Universitatea „C.I. Parhon". Veneam, ca șefă de promoție, de la Școala Normală de Învățători, tocmai din cel mai nordic punct al țării, Sighetul Marmației, înarmată cu o voință de fier și cu o mare încredere în puterile mele.

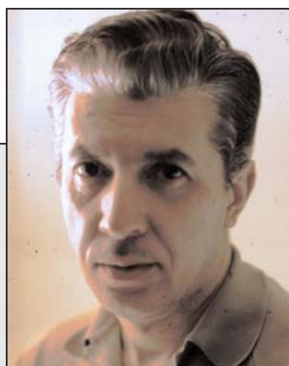
După șocul primelor cursuri la diverse discipline matematice, văzând cât de redusă a fost programa de la școala pe care o absolvisem și câte capitole nu le studiasem, m-am hotărât să mă retrag și să mă mulțumesc cu un post de învățătoare, într-un frumos sat maramureșean, ceea ce am regretat de multe ori.

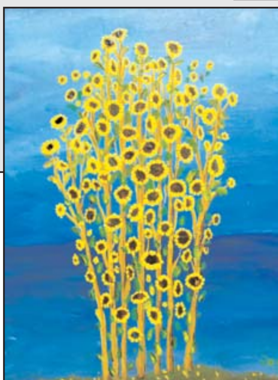
Când eram mai hotărâtă să fac acest pas, în celebrul Amfiteatru „Spiru Haret" al facultății, spre catedra de la care știam că predaseră David Emmanuel, Spiru Haret, Gheorghe Țițeica, Dimitrie Pompeiu, la cursul de analiză matematică a pășit un tânăr înalt, cu o ținută foarte îngrijită, care părea un prinț din goblenurile pe care le văzusem prin unele case înstărite din Maramureș. A schițat un zâmbet discret, a luat creta cu un gest elegant, și-a scris numele pe tablă, iar cursul a început să curgă lin. La început părea monoton, dar parcă ar fi zis în gândul său că „nu-i nevoie să ne grăbim". La început, părea că are emoții să cuprindă cu privirea întreg amfiteatrul, dar treptat a început să facă niște pauze în care să observe reacția noastră, pauze pe care le lăsa special ca noi să reflectăm la cele scrise. Definițiile, demonstrațiile se derulau pe tablă într-o ordine desăvârșită, atât literele cât și cifrele erau scrise cu o grafie impecabilă. Lecțiile introductive în topologia mulțimii numerelor reale nu mi-au părut așa de grele, iar notația cu „epsilon" îmi părea necesară și de mare ajutor. Reușeam să înțeleg, iar faptul că demonstrațiile erau redactate cu grijă, că nimic nu era „aruncat" în grabă pe tablă, m-a încurajat.

Când am început să împrumut cursuri de analiză de la biblioteca facultății și nu l-am întâlnit pe „epsilonul" profesorului meu, dar întâlneam „infiniți mici", „infiniți mari", „câtime care se apropie", definiții formulate mai mult în limbaj cotidian decât în cel matematic, am început să prețuiesc calitățile didactice ale dascălului, Cassius Ionescu Tulcea. Ce bine că nu cunoscusem anterior termenii de mai sus și conceptele mi-au fost de la început conturate direct, riguros și corect!

Lângă noi, în prima bancă, lua loc tânărul nostru asistent, Solomon Marcus, care, în pauze, mai sta de vorbă cu noi (cred că pe atunci nu se bea cafea, după război nu se găsea). Era apropiat de noi, ne dădea exercitii, gradate ca dificultate, pe care le numerota, astfel că la unele capitole reușea să ne indice chiar și exercițiul numărul 1.000.

Speriată că mă poate paște un insucces, că pierdusem și postul de învățătoare, m-am așezat în prima bancă. Lângă mine era o fată înaltă, cu ținută distinsă, care știam că a fost desemnată, nu știam de către cine, să fie șefa noastră și să scrie într-o condică, în dreptul numelui nostru, literele „p" sau „a", după cum eram prezenți sau absenți la cursuri, iar la sfârșitul cursului se ducea cu acea condică la catedră să o semneze profesorul. Când mi-am aruncat privirea pe acea condică, am văzut că literele „p" și „a" le scria de parcă le desena, codițele, bastonașele erau așa cum învățasem noi la școala normală. Apoi, am aflat că se numește Alexandra Bagdasar, (astăzi Alexandra Bellow), că ambii ei părinți au fost, succesiv, miniștri ai Sănătății și că fusese o elevă eminentă. Pentru că era foarte apropiată de noi, ne-am împrietenit și toți am început să-i zicem, ca și fetele care o cunoșteau mai de mult, Gugu. Dar, să revin la profesorul de analiză matematică, Ionescu Tulcea.

Caietele noastre de curs au căpătat o foarte mare importanță, pentru că tratatele de la bibliotecă, în majoritate traduse din limba rusă, nu erau redactate în acelasi limbaj ca al profesorului. Explicațiile, oralitatea care însoțea relațiile matematice ne ajutau să învățăm. Apoi am constatat că reușea, cu „epsilonul" lui, să redacteze unele definiții complet în simboluri matematice, încât până la sfârșitul anului ne-am convins că dacă învățăm după notițe vom avea succes, ceea ce s-a și întâmplat.

În 1956, la București, la Facultatea de Drept, s-au deschis lucrările celui de Al IV-lea Congres Internațional al Matematicienilor Români, la care am aflat că vor participa cei mai mari savanți ai domeniului din acele timpuri. Atunci i-am văzut pe Jacques Hadamard, Einar Hille, Arnaud Danjoy și pe mulți alții, pentru că asistentul nostru, Solomon Marcus, a avut grijă nu numai să ne invite la congres, dar chiar să ne conducă (nu chiar încolonați, dar aproape) pe bulevardul Elisabeta, care leagă cele două facultăți. Acolo, într-un mare amfiteatru, a pășit la tablă profesorul nostru, Cassius Ionescu Tulcea, să-și expună comunicarea științifică (nu știam deosebirea dintre lector, conferențiar, profesor universitar, pentru noi toți erau profesori). După câteva minute, toți acei mari savanți au încetat discuțiile și și-au ațintit privirea asupra relațiilor pe care profesorul Cassius Ionescu Tulcea le scria pe tablă, ceea ce ne-a facut să credem că e ceva valoros din punct de vedere științific. Poate că acela a fost momentul în care Einar Hille a decis că profesorul Cassius Ionescu Tulcea merită să fie invitat la o universitate din America. Nu știam că peste un an ne vom despărți de profesorul nostru, că îi vom păstra un deosebit respect, dar nu-l vom mai vedea la niciuna dintre întâlnirile noastre de promoție.

De la fereastra căminului de studenți în care locuiam, chiar în centrul Bucureștiului, i-am putut vedea pe acei mari savanți din diverse țări ale lumii, care participau la congres, îi observam cum cercetau cu atenție oamenii, clădirile, vitrinele, dar mai ales oamenii și cred că doreau să desprindă ceva despre viața noastră din proaspătul „lagăr socialist" în care intrasem aproape fără știrea noastră.

Ca un rezultat al trainicei temelii a pregătirii pe care profesorul Cassius Ionescu Tulcea ne-a clădit-o a fost și faptul că, din promoția noastră, 25 dintre foștii săi studenți, din seria care a debutat în 1953, au ajuns cadre didactice universitare și majoritatea au predat analiză matematică. Pentru ca numărul să nu pară fără temei, îi voi nominaliza: Alexandra Bagdasar (Bellow), Ion Cuculescu, Dana Tăutu (Schlomiuk), Aldo Lazăr, Dan Pascali, Eufrosina Giubegan (Otlacan), Peter Ladislau Hammer, Dumitru Vicențiu, Ion D. Ion, Petre Stavre, Sorin Gogonea, Vasile Tița, Stelian Turbatu, Stelian Găină, Alexandru Petcu, Gheorghe Petrescu, Claudia Iacob, Vasile Ionescu, Rodica Bărbulescu, Ion Jinga, Vasile Ștefănescu, Livia Berceanu, Gliceria Godini, Vasile Cealera, Ilie Dumitru.

Noi, fetele, o iubeam foarte mult pe colega noastră Gugu Bagdasar, iar vestea din vacanța ultimului an școlar, 1957, că se va căsători cu profesorul Cassius Ionescu Tulcea (păstraseră cu sfințenie absolută secretul iubirii lor) și va pleca în America, atunci când foarte greu se ieșea din „lagărul socialist", ne-a bucurat și întristat în egală măsură. Deși ne-a spus că pleacă pentru doi ani, noi știam că nu se va mai întoarce niciodată. Cu mijloacele noastre reduse de informare, aflasem totuși că atât Alexandra cât și Cassius Ionescu Tulcea au devenit personalități științifice de mare prestigiu, ceea ce ne-a făcut să ne amintim cu mândrie că ea ne-a fost colegă și el profesor.

Păstrez regretul că n-am avut ocazia să le exprim recunoștința pentru modelul de modestie, distincție și temeinicie a culturii matematice pe care ni l-au oferit.

Matematicianul Cassius Tocqueville Ionescu Tulcea s-a născut la 14 octombrie 1923 în București. (Tatăl său, avocat, a fost un admirator al marelui gânditor francez Alexis Tocqueville, de aceea i-a ales acest nume.) În 1942 a absolvit Liceul „Sfântul Sava", iar în 1946 a obținut diploma de licență în matematică la Facultatea de Științe a Universității București. După absolvire, a fost asistent la catedra de Teoria Probabilităților, în 1951 a fost numit conferențiar, iar în 1957 profesor la catedra de Analiză Matematică. Între 1949 și 1957 a fost și cercetător la Institutul de Matematică al Academiei Române. În 1956 a publicat monografia *Spații Hilbert* (Ed. Academiei), pentru care a primit Premiul „Gheorghe Lazăr" al Academiei Române. Tot în 1956 a publicat împreună cu Octav Onicescu și Gheorghe Mihoc un tratat de *Calculul probabilităților și aplicații,* pe baza căruia O. Onicescu și Gh. Mihoc au obținut Premiul de Stat în 1962.

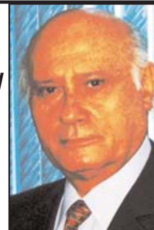
În anul 1957, renumitul profesor Einar Hille l-a invitat să participe la un program special de Analiză Funcțională organizat la Yale University în Statele Unite și s-a stabilit în SUA. Și-a susținut teza de doctorat în 1959. A lucrat ca profesor la mai multe universități americane (Philadelphia-Pennsylvania, Urbana-Illinois, Evanston-Illinois).

A avut rezultate matematice de mare răsunet, unele în colaborare cu soția sa, Alexandra Ionescu Tulcea (ulterior Alexandra Bellow, după căsătoria cu Saul Bellow, laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1976), cu care a fundamentat o întreagă teorie, Teoria Liftingului, subiect al monografiei de mare succes *Topics in the Lifting Theory* (Springer, 1969). Alte cărți publicate: *Introduction to Calculus* și *Honours Calculus* (ambele în colaborare cu Robert Bartle), *Sets* și *Topology* (în colaborare cu William Fairchild, reeditate de 5 ori). În ultima parte a activității sale s-a ocupat cu aplicațiile Teoriei Probabilităților la jocurile de noroc și a scris mai multe cărți de popularizare. A avut numeroși discipoli, în țară și în Statele Unite, multe nume mari ale matematicii internaționale. (Detalii pot fi găsite pe internet, precum și într-un articol al profesorului Nicolae Dinculeanu, apărut în revista *Academica*: „Profesorul Cassius Tocqueville Ionescu Tulcea la 90 de ani".)

Recuperarea diasporei

Dumitru Radu Popa

Florea FIRAN

Prozator, eseist, critic literar și publicist, Dumitru Radu Popa s-a născut pe 26 octombrie 1949 în București. Este cel de-al treilea fiu al medicilor Grigore Gr. Popa și Maria-Magdalena Popa (născută Lewandowski), cunoscută și ca poetă, autoare de literatură pentru copii, traducătoare în românește din Rilke, Humbold, Kobo Abe. Puțin după nașterea sa, părinții sunt alungați din București (pentru ideile anticomuniste ale bunicului patern, marele savat și umanist Gr.T. Popa, decedat în 1948, al cărui nume îl poartă astăzi Universitatea de Medicină din Iași) și se stabilesc în Baia Mare, orașul bunicilor materni. Tatăl va lucra ca medic de mină, iar mama ca medic de laborator. Aspecte din acea perioadă transpar în prozele *Fisura* (1985) și *Sfinți, vânturi și alte întâmplări* (2012).

Studiile elementare și medii le face la Liceul „Frații Buzești" din Craiova, oraș în care întreaga familie fusese „relocată" în 1956. Unele ecouri ale acestei perioade se regăsesc în volumul de publicistică *Din partea cealaltă*, publicat la Fundația-Editura Scrisul Românesc în 2008.

În 1963 familiei scriitorului i se permite să se reîntoarcă în București, unde D.R. Popa va continua studiile la Liceul „I.L. Caragiale". Aici debutează la cenaclul literar al liceului cu primele poezii și proze. În clasa a X-a câștigă concursul național „Cine știe câștigă!" pe tema Ion Luca Caragiale, în chiar orașul de baștină al scriitorului, la Ploiești. În liceu leagă o strânsă prietenie cu colegul său de bancă, Victor Ieronim Stoichiță, astăzi unul dintre cei mai importanți istorici și filosofi ai artei, profesor la Fribourg, în Elveția.

Între 1967–1971 urmează Facultatea de Filologie (specialitatea română-franceză) a Universității din București, unde are colegi de mare valoare intelectuală, care, în ciuda meridianelor care îi vor despărți, rămân prieteni pe viață: hispanistul Victor Ivanovici, antropologii culturii Serban Anghelescu și Paul Drogeanu, scriitorul Silviu Angelescu, latinistul Petrișor Ceaușescu și Ioan Petru Culianu, devenit discipol al lui Mircea Eliade. În facultate a avut profesori de renume, precum Al. Piru, Șerban Cioculescu, Ovid S. Crohmălniceanu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu, Nicolae Balotă, Romul Munteanu, Mihai Pop, Savin Bratu, Mircea Martin, Nicolae Rață, Alexandru Șincu, cu unii dintre aceștia rămânând prieten. În 1969 câștigă Premiul I la secția de proză a Primului Colocviu Național de Literatură, cu povestirea intitulată *Estivală*, ce tratează, în mod mascat, invazia Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia, publicată abia în 1982, în volumul *Călătoria*. În aceeași perioadă, debutase publicistic cu proză și critică literară în revistele *Universitas* și *Amfiteatru*. În facultate frecventează Cenaclurile literare „Atlantida" și „Junimea" și colaborează la revistele *Echinox* și *Dialog*. În 1970 primește Premiul de Proză al revistei *Amfiteatru*, din a cărei redacție va face parte, alături de Ana Blandiana, până în 1972, la terminarea facultății. Predă Editurii pentru Literatură (devenită ulterior „Eminescu") manuscrisul volumului de proză scurtă *Orașul prenatal*. Cartea nu va vedea niciodată lumina tiparului. După terminarea facultății este redactor la Editura Albatros (1972–1974), apoi la revista *Tribuna României* (1974–1985) la care va ține cronica literară în toată această perioadă. Publică articole de critică literară și eseuri în revistele *România literară, Luceafărul, Ramuri, Cahiers roumains d'études littéraires, Caiete critice.*

În 1985 Dumitru Radu Popa părăsește țara și, după nouă luni petrecute la Paris, din iunie 1986 se stabilește în Statele Unite, la New York, unde este primit cu azil politic. Din 1987 până în 1989 studiază la Universitatea Columbia știința informației și biblioteconomia, specializându-se în cercetarea bibliografică a dreptului internațional, străin și comparat. După terminarea masteratului, este promovat ca bibliotecar cu rang de membru al Facultății la Biblioteca de Drept de la New York University School of Law, unde lucrase ca funcționar în timpul studiilor. Este, pe rând, șef al secției internaționale, director asociat, iar din 2005, director al bibliotecii, decan asistent și lector în drept.

În timp, publică articole și capitole în cărți pe teme de cercetare a dreptului internațional și străin și conferențiază pe aceste teme atât la NYU cât și la Moscova, București, Erevan sau Cape Town. În 2004 este distins de către International Biographical Center din Cambridge cu titlul de *International Legal Professional of the Year* pentru contribuții deosebite la studierea dreptului transnațional. Este membru al Asociației Americane de Drept Internațional (ASIL), al Asociației Americane a Bibliotecilor de Drept (AALL), al Asociației Internaționale a Bibliotecilor de Drept (IALL) și al Federației Internaționale a Asociațiilor de Biblioteci (IFLA), în care este și membru al comitetului de conducere pentru secțiunea de drept.

Debutează editorial relativ târziu, în 1980, cu eseul critic *Antoine de Saint-Exupéry: Aventura conștiinței,* în seria „Contemporanul nostru" a Editurii Albatros, o carte izvorâtă din pasiunea de tinerețe a scriitorului pentru umanismul fără margini al celui ce a fost deopotrivă pilot de război contra naziștilor și combatant înflăcărat împotriva ideologiilor extremiste. „O riguroasă monografie – avea să scrie Laurențiu Ulici – dedicată deopotrivă omului și operei, subiecte pe care D.R. Popa reușește să le facă fascinante, cu spirit critic, dar și o evidentă empatie". Cartea se referă la binecunoscutele *Micul Prinț, Pământ al oamenilor, Pilot de război,* dar și la profunzimile filosofice ale mai puțin cunoscutei *Citadela,* apărută postum. Se pare că este prima monografie dedicată acestui autor atât de popular în România.

În 1982 lui D.R. Popa îi apare prima carte de proză, *Călătoria*, tot la Editura Albatros. Prozele acestui volum leagă fantasticul și depersonalizarea într-o formulă originală și surprinzătoare. „*Călătoria* conține texte a căror abisalitate certă vine din imaginea mișcată dătătoare de vertijuri ce cutremură solul solid al oricărei ideologii, fie ea și existențialistă", cum avea să scrie Andrei Călin Mihăilescu, în vreme ce Mircea Horia Simionescu remarca „structura muzicală, simfonică a volumului: ici un accent profund de Mahler, colo o înfloritură de Scarlatti, dincolo o variațiune de Ravel". Nu atât ideologia existențialistă deranjau cenzura vremii, cât mai ales aluziile politice, care vor deveni și mai evidente în volumul de proze *Fisura*, apărut la Editura Cartea Românească, în 1985. Eugen Simion îi va dedica o pagină în *România literară*, subliniind structura carnavalescă a unora dintre proze, combinația dintre Kafka și Caragiale, evitând, în același timp, orice aluzie la substratul politic subversiv al celor mai multe dintre ele. Paul Cernat va remarca însă transparența satirei politice din volum, mai cu seamă în povestirea titulară și în cea intitulată *Nelu patru mâini.* Un studiu publicat de Andrei Călin Mihăilescu în revista americană *Style* va plasa volumul *Fisura* între cele mai reușite distopii sau utopii negative ale literaturii. Cartea avea să fie retrasă de pe piață la două luni după apariție.

După ce părăsește țara, o perioadă de peste zece ani D.R. Popa este absent din literatura română. Alte priorități, legate de schimbarea profesiunii, studiile în America și întemeierea unei familii i se impun ca realități cardinale. Revine, însă, începând cu 1997 cu volumul de proze *Panic Syndrome!,* tipărit la Editura Univers în Colecția „Ithaca – scriitori români din exil" pentru care obține Premiul Uniunii Scriitorilor. La apariția cărții, Ilie Constantin scria: „D.R. Popa posedă un stil de o catifelată abstracțiune, deși cititorul are impresia că atenția se fixează cu crispare pe latura afectivă, viscerală, a intrigilor", în vreme ce Dan Cristea considera că „Explorarea *sinelui*, ca și plonjonul final al tratamentului epic în imaginar și fantezie, pentru mulți trecând drept componente definitorii ale stilului postmodernist, sunt trăsături caracteristice și pentru prozele de *virtuoz* semnate de D.R. Popa."

În 1999, la Cartea Românească apare romanul *Traversând Washington Square,* definit de autorul însuși drept o singură poveste oglindită într-o oglindă spartă. Este, dincolo de epicul propriu-zis, o meditație profundă asupra timpului. Gabriel Dimisianu avea să remarce: „Eroii lui D.R. Popa trăiesc adesea în planuri duble și în lumi paralele. Ingeniozitatea prozatorului este de a manevra astfel epicul, evenimentele și comportamentele umane, încât să sugereze într-adevăr apartenența acestora la mai multe lumi, întreținând o atmosferă de mister. Arta subtilă, complexă a prozatorului tocmai aceasta și este: de a ne menține mereu pe muchia subțire, aproape invizibilă, dintre a ști și a nu ști, dintre explicabil și inexplicabil, dintre real și vis, dintre posibil și imposibil, într-o proză de rafinate dozaje, asociind expert livrescul și puterea de descripție realistă, poezia și tehnicile surprizei." Doi ani mai târziu, D.R. Popa publică la Univers volumul de proze *La Revoluția Română.* Despre povestirea ce dă titlul volumului, care prezintă caricatural ecoul Revoluției din 1989 la New York, Andrei Codrescu scria: „*La Revoluția Română* e o piesă grozavă! Proză de prima mână, cu niște scene pe care le-am văzut ca la teatru, ba încă și mai bine, căci fiind în casa proprie am putut să mă rostogolesc de râs pe podea. Comic, tragic si... panicant!" Interesante sunt și observațiile lui Alex Ștefănescu asupra întregului volum: „D.R. Popa are în scris o oralitate elaborată, ca Ion Creangă. El nu este, deci, pur și simplu un caragialian. Seamănă, de altfel, și cu alți scriitori români (inclusiv cu ceremoniosul Al. Odobescu), dar cel mai bine seamănă cu el însuși: un autor care își amintește, când scrie, întreaga literatură română și o continuă inteligent, inventiv, plin de nerv."

Romanul ***Sabrina și alte suspiciuni*** (Editura Polirom, 2004), lansat la Librăria Cărturești, a fost prezentat elogios de către Mihai Șora, Horia-Roman Patapievici și Nicolae Prelipceanu. Este vorba de o poveste de dragoste, dominată de atotputernicii psihiatri, combinată cu o acțiune polițistă ce se desfășoară la scală transatlantică, de la București la New York și apoi tocmai pe Coasta de Vest, în California. Ca de obicei, clivajul planurilor paralele e principala tehnică literară a autorului. „D.R. Popa, observă Paul Cernat, este un profesionist al ficțiunii multistratificate, un ingenios care ambalează, cu falsă lejeritate postmodernă, meditații grave în forme mai mult sau mai puțin consumiste, senzaționale. [...] Suspiciunea – cuvânt-cheie al cărții – pune sub semnul întrebării siguranța existenței desacralizate, semnalează necunoscutul, ininteligibilul, misterul. Sub crusta profană a acestei lumi *second-hand* pulsează neliniștitor sacrul, mitologicul și un hermetism abia încifrat. Arta prozatorului stă în finețea cu care știe să păstreze echilibrul între aceste niveluri buclate autoreflexiv."

→

Cărți și autori

Nicu Ciobanu

Florian COPCEA

Motivele recurente ale cărții lui Nicu Ciobanu *Păsări neînșeuate* sunt apropiate deseori de suprarealismul lui Rainer Maria Rilke. Exegeții operei sale de până acum îl pun în paralel cu alți mari poeți ai lumii, descoperindu-le elemente comune, operație soldată cu abandonarea celui ce le-a provocat „excursul". Aceasta este una dintre cauzele pentru care nu vom recurge la această metodă inițiatică. Vom încerca să-i descifrăm *daimonia*, socratic vorbind, și să purcedem la o interpretare exhaustivă a poieticii sale. Capabilă să trădeze constituentele unui microcosmos în expansiune, lirica lui Nicu Ciobanu decretează autorhia discursului, „proiectându-i estetic cercurile convergente" (Stefan N. Popa). Ignorând modelele poetice ale momentului, Nicu Ciobanu rămâne fixat în spațiul unei mitopo(i)etici ființiale. oameni/ și nu se mai întorc// Alții merg în jos și/ aflând că acolo le este mai bine/ rămân singuri în apele subterane/ cu rădăcinile/ și tăcerea/ veșnic prezente" (*Cadențe pentru călători*).

Pentru Nicu Ciobanu poezia este *strigăt*, definiție pe care poetul o descoperă „în fața oglinzii" în care își lasă la păstrat tinerețea pentru a-i justifica *ființarea*.

Criticul Ștefan N. Popa, marcat, se pare, de tenta ezoterică a respectivelor versuri, avea să consemneze în *O istorie a literaturii române din Voivodina* (Ed. Libertatea, 1997): „Fără a se îndatora vreunui poet contemporan sau interbelic, Nicu Ciobanu se rupe de tipologia modernistă, rămânând el însuși".

Eternizarea creatorului se petrece în *Om singur visând,* aproape parabolic, frecvent după „o risipă de lumină și timp", fiindcă veșnicia noastră trece

Poet de mare profunzime și finețe, Nicu Ciobanu, născut la Locve în Voivodina, la 26 august 1960, debutează editorial în 1981, cu placheta de versuri *Păsări neînșeuate*, în care se regăsesc o parte dintre meditațiile sale filosofice asupra existenței umane din perioada liceului (absolvit la Vîrșeț) și a anilor petrecuți la Facultatea de Filosofie din Novi Sad. A fost redactor la Televiziunea Novi Sad, redactor-șef al Editurii Libertatea și, actualmente, director al Casei de Presă și Editură Libertatea din Panciova. A scris scenarii radiofonice: *Balansoarul* (1985), *Poligonul cu îngeri* (1989), *Și nimeni niciun cuvânt să nu spună* (1990), *Nopți albe* (1991); scenarii TV: *Emoții de primăvară, Galeria cu mere, Trezirea măștilor* etc. Realizează primul CD interactiv în limba română – *Trei mii de pagini pentru mileniul trei.* Depune o intensă activitate publicistică. Cărți publicate (selectiv): *Om singur visând* (1984), *Împrejurări inexplicabile* (1990), *Depoetizare* (2002), *Cele mai frumoase poezii* (2002), *Vânător de labirinturi* (2007), *Obscură, lumina* (2010).

Obține mai multe premii literare în Serbia și România. Este membru al Asociației Scriitorilor din Voivodina și al Uniunii Scriitorilor din România.

Dacă *limba* devine *adăpost* heideggerian al ființei, *cuvântul* – un zeu abisal, creator al unei noi lumi. Poemul *Poezia* este emblematic în acest sens: „Cineva a bătut la ușă/ a intrat și a zis/ Închideți ochii/ uitați trecutul/ dragostea/ anotimpurile.// Uitați toate lucrurile necesare/ de care/ zilnic/ oamenii se lovesc// Renunțați la asternuturile calde/ cu mirosuri grele și/ strigați/ Poezia".

Se poate spune că poetul s-a impus în poetică odată cu apariția volumului dintâi, *Păsări neînșeuate*. Laitmotivele poemelor ce îl alcătuiesc: *poezia, poetul, cuvântul, cântecul, limbajul, jocul, ochiul, labirintul, depoetizarea, universul, umbra.*

Să savurăm și acest exercițiu de supraviețuire, ca să-l readucem în discuție pe Rilke: „Există oameni care pleacă/ și alții care nu pleacă/ niciodată.// Unii merg în sus/ și acolo/ din întâmplare/ întâlnesc alți dintr-o întâmplare în alta (*Întâmplarea cea mare, VII*). Discursul său surprinde prin jocul existențial, labirintic și exorcistic. Se poate vorbi de o hipnoză a limbajului, poetul premeditat retrăgându-se între „timpul fără timp" și „jubilația cosmogonică": „Dincolo de lumina reală te-așteaptă/ o lipsă chircită și numai frumusetea tăcerii/ tresare în curtea regală. Se cuibărește/ ceata pe la geamuri. De aici privind-o,/ e cu neputință să bănuim această ușoară trecere,/ chiar dacă lumina stinsă o poți aduna în palme –/ mâinile se usucă iar nebunul luminis/ își va aminti de clipa aceea ninsă.// (…) Va trebui să treci pragul.// Mai întâi vei încerca să rămâi încă/ puțin în interiorul ochiului" (*Întâmplarea cea mare, IX*).

Eul poetic din volumul *Împrejurări inexplicabile* este aureolat de unul dintre simbolurile poeziei universale, *ochiul*, revelație care confirmă supoziția că Nicu Ciobanu este inițiat într-un verism incifrabil cu efecte eclatante. Poemele din *Vânător de labirinturi* (Ed. Princeps Edit) ilustrează exact această aserțiune: *O linie în cadranul unui ochi, ținutul lipsit de lumină, E un refuz trecerea spre umbre, Coborârea în cercul cu lumină, Dezlegarea aripei de satanicul zbor, Te vezi revenit în cerul desenat în neștire, Ochiul se deșiră arzând, Urmărind cu ochii zborul candid de vrabie, Depoetizare, Labirint, Exil…*

Conexiunile tematico–stilistice recomandă un creator înspăimântat de abis, din care motiv declară război lui Dumnezeu (chiar dacă recunoaște că „fără Dumnezeu nu este nimic") pentru fărădelegea comisă de a pune „condiția umană sub semnul morții", ca să-l cităm pe Mihai Cimpoi: „Nimic nu mă mai mișcă –/ nici limbajul profetic al pietrelor,/ rătăcit prin biblioteci imaginare,/ nu mă mai fascinează.// Orice metaforă scufundată în vers/ este ignorată de jos în sus/ cu o forță inegală cu greutatea/ volumului de realitate depoetizată.// Nici cuvintele, și cu atât mai puțin necuvintele,/ nu mă vor apropia de esență.// Doar de deșertăciune/ cu desăvârșire m-apropii./ Nici răspunsurile,/ care niciodată nu vor încolți,/ nu mă mai mișcă.// Doar gândul, singurul, că nimic un mai mișcă – m-ar putea mișca" (*Depoetizare*).

Filosof prin formație, Nicu Ciobanu, iconoclast și „nichitizat", utilizează cu abilitate complexele procedee ale retoricii. Metafora este desacralizată, iar trăirea, mediată de alternanțe dialectice, o risipire, sisifică am putea să o numim, ,,de stele/ căzute din infern" (*Obscură și imperfectă lumină*).

Impresionează la poet disjuncția *poezie vizuală – poezie văzută*. În ultima sa carte apărută, *Obscură, lumina*, întâlnim tocmai această „reprezentare" antologică a „rostirii esențiale". Martin Heidegger în Originea operei de artă observă că *Dasein–ul = Poezie,* iar *limba = Poezie*, iar „poezia revine în limbă, deoarece aceasta păstrează esența originală a Poeziei".

Poetul recurge în discursul său mitopo(i)etic, din rațiuni programatice, desigur, la *Ideea* trinității: *ochi – lumină – necuvânt.* Pentru a sugera alte înțelesuri *văzului,* poetul se lasă prizonier *nevăzutului*: „…În fiecare ungher/ câte o umbră,/ în fiecare gură/ câte o umbră/ rătăcită, rănită.// Știu! Cuvintele care…/ care acoperă imensele goluri,/ cuvintele care…/ nu trebuiau pronunțate, trebuiau bănuite.// Dar,/ încotro cu pașii/ ajunși la capătul drumului,/ încotro cu cuvintele/ deja rostite/ cu satanicul îndemn?" (*Odinioară crezusem, cum mai crezusem în acea lumină – șireată lumină*).

Sunt destule argumente, credem, să-l considerăm pe Nicu Ciobanu un poet de primă mărime al literaturii române contemporane.

În 2005, Editura Curtea Veche îi publică volumul *Skenzemon*, de fapt, o antologie cuprinzând culegerile *Călătoria* și *Fisura* și alte câteva texte dinainte de 1989. Un an mai târziu, în aceeași editură îi apare volumul *Lady V. Proze româno-americane* (adunând la un loc *Panic Syndrome!* și *La Revoluția Română*). Pe coperta la ediția americană Jean Harris scria: „D.R. Popa este un maestru al absurdului. La nivelul aluziv, el răspunde întrebării: Ce s-ar întâmpla dacă Henry James, Edith Wharton și Oscar Wilde s-ar întâlni la o petrecere cu Woody Allen, Nathaniel Hawthorne, I.L. Caragiale, Borges și câțiva scriitori clasici francezi. Căci, de fapt, acest volum exprimă o viziune extrem de originală și personală, în care diferitele perioade istorice se îngemănează firesc și fascinant."

În 2007 apare la Editura Spuyten Duyvil din New York volumul *Lady V. and Other Stories*, prezentat călduros de Andrei Codrescu, Jean Harris și Călin Andrei Mihăilescu, iar în 2011 versiunea engleză a romanului *Sabrina și alte suspiciuni,* sub titlul *Sabrina and Other Good Suspicions*, la Outskirts Publishing. Curtea Veche îi tipărește în 2012 romanul *Sfinți, vânturi și alte întâmplări,* care ocupă o poziție aparte în opera autorului, fiind vorba de dimensiuni biografice din roman, fapt ce nu va trece neobservat de critică. „Am insistat pe aceste detalii biografice și pe profilurile intelectuale ale părinților și bunicilor scriitorului – remarcă Marius Chivu – pentru că, în ciuda fantasticului ce predomină noul său roman, D.R. Popa a topit multe date din viața familiei sale, în narațiunea populată cu multe personaje din ramura familiei lui Jozef von Lewandowski, el însuși protagonist al cărții. Nimic din toate acestea n-ar fi însă importante și nu ar merita subliniate dacă romanul n-ar sugera, la un nivel mai profund al lecturii, că este construit pe principiul post-modern al ficțiunii care corectează și răzbună realitatea. Ca într-un scenariu de Tarantino, D.R. Popa scrie un roman despre prigoana din perioada stalinistă, sub forma basmului în care superputerile personajelor fabuloase sunt înlocuite de stihiile naturii/forțele divine." Într-o altă cronică, Marius Mihet este de părere că „în *Sfinți, vânturi și alte întâmplări* citim o istorie atipică despre prigoana greco-catolicilor în nord-vestul țării. Dumitru Radu Popa renunță la bună parte din arsenalul caricaturalului, la umor și erotism, suspendând, astfel, tema globalizării din romanele precedente. Locul îl ia istoria închisă în marginile temporalității absurde, unde urzeala irealității reclamă fascinația pentru eroii prinși în labirintul existențelor." La acesti eroi, atât de importanți în economia romanului, se referă în comentariul ei și Dana-Pîrvan Jenaru: „Portretele unor personaje cu putere de semnificație multiplă sunt o altă reușită a romanului. Printre acestea, se numără bătrânul episcop care își cară, de nebun, biserica în spinare, imun la gloanțele securiștilor, sau cele două maici – sora Cornelia și sora Vianeea, de fapt, una inginer chimist, cealaltă profesoară de franceză, a căror mănăstire este apartamentul. Arestate pentru că nu au vrut să abjure, sunt purtate din închisoare în închisoare și chiar la Canal, judecate și condamnate, fiind eliberate după cinci ani, fără să li se recunoască această «perioadă de grație». Revolta lor continuă la modul absurd, prin refuzul de a pleca din pușcărie și prin încercarea de a reveni la închisoare, după șase luni în care se confruntă cu realitatea. Sunt declarate nebune, singura soluție sănătoasă pentru un regim letal."

D.R. Popa s-a impus, în decursul timpului, și ca un important publicist. Semnează eseuri literare în *Viața Românească*, susține rubrica de publicistică, memorialistică literară și eseu „Din partea cealaltă" în revista *Scrisul Românesc*, de la primul ei număr și până în prezent (2003–2013), fiind membru în Colegiul de redacție al publicației craiovene. În revista *Cultura* susține o rubrică de eseuri politice intitulată „De la New York... și nu numai", din 2009. În 2007, Scrisul Românesc îi publică volumul *Din partea cealaltă* I, rezultatul a cinci ani de colaborare la revista al cărei Premiu pentru publicistică i s-a decernat în 2003. În 2013, în aceeași editură, îi apare volumul *Din partea cealaltă* II, care cuprinde studii și articole apărute în revista *Scrisul Românesc* în perioada 2008–2013, volum bine primit de critica literară și de către cititori.

D.R. Popa este membru al Uniunii Scriitorilor din anul 1990, iar în anul 2000 a fost decorat cu Ordinul pentru Merit al României în rang de Ofițer.

Despre opera lui Dumitru Radu Popa au scris Al. Hâncu, Andrei Corbea, Corin Braga, Dana Dumitriu, Ioan Holban, Călin Andrei Mihăilescu, Laurențiu Ulici, Mircea Horia Simionescu, Ilie Constantin, Silviu Angelescu, Ileana Copil-Popovici, Mircea A. Diaconu, Dan Cristea, Alex Stefănescu, Paul Cernat, Marius Chivu, Jean Harris, Dana Pîrvan-Jenaru, Gabriela Gheorghișor, Marius Mihet ș.a.

Fascinația poeziei realist-rezonabile

Marian NENCESCU

Metodic și tenace, fără zvâcniri și risipiri ostentative, Corneliu Ostahie, cunoscut în ultima vreme mai degrabă în ipostaza de critic de artă decât în cele de jurnalist și poet, care l-au consacrat la mijlocul deceniului opt al secolului trecut, construiește un univers liric de factură meditativă care pune în valoare natura dublă a acțiunii creative, supralicitând șansele unei lirici realist-rezonabile.

Departe de asaltul copleșitor al culturii mass-mediei, lipsit de preocuparea maladivă a construirii unei iluzorii cariere publice, dar și de șansa dobândirii unui profit nesperat, poetul acționează oarecum izolat în spațiul liric, departe de zgomotul efemer al lumii literare, aducând în scris mărturia unei raționalități de profundă factură etică, alcătuită din logicitate, conștiinciozitate și imparțialitate. Dovadă este și cea mai recentă antologie lirică a sa, *Clinamen*, apărută în seria „Opera omnia. Poezie contemporană", a Editurii TipoMoldova (Iași, 2013). Este, de fapt, cea de-a doua antologie de autor, după cea apărută în 2011, la Editura Dacia XXI, din Cluj-Napoca, intitulată, după titlul unui cunoscut ciclu liric al autorului, *Muzeul straniu.*

Faptul că un poet, destul de parcimonios răsfățat de critică după 1990, cu rare și notabile excepții, revine în spațiul literar, chiar și prin intermediul antologiilor, trecând, judecând după titlul colecției, direct în seria *clasicilor*, este emblematic. În fapt, Corneliu Ostahie aproape că s-a autoexilat ca poet, după succesul liric constant înregistrat în deceniul nouă, când a publicat nu mai puțin de patru volume, ultimul, *Ochii corbului Poe*, în 1989. Până la urmă, prin acest gest reparatoriu al Editurii TipoMoldova, poetul Corneliu Ostahie are șansa să se prezinte în fața publicului cu o serie de texte cu adevărat *antologice*, fără a înregistra neapărat o *reeditare*, mai mult sau mai puțin selectivă a propriei sale opere lirice anterioare.

Faptul că o serie de poeți contemporani preferă, într-un moment sau altul al carierei, să publice și o antologie, dar care să nu reprezinte neapărat o *ediție definitivă* a propriei opere, sau măcar un final de etapă, este, până la urmă, un semn de normalitate culturală. Precaritatea vieții literare conduce autorii către o risipire a forțelor, publicul și chiar critica nemaiavând, de cele mai multe ori, la îndemână, pentru studiu și comparație, toate volumele tipărite anterior. În acest fel, *antologia*, inclusiv cea publicată de Corneliu Ostahie, devine un instrument de lucru pentru specialiști, un barometru al receptării pentru public. În plus, poate constitui și un elegant bilanț literar.

Perceput de la debut mai degrabă ca un „moldovean surâzător și absent" (Alex Ștefănescu, prefață la *Recif*, Editura Eminescu, 1980), poetul infirmă ostentativ acest portret, prin opțiunea deliberată spre o poezie a cunoașterii, aproape dramatice, a existenței. Prezența insistentă a atomilor, a celulelor și a moleculelor, utilizate ca elemente lirice, anticipează, astfel, încă de la debut, fenomenul *clinamenului*, sub semnul căruia este pusă și această nouă antologie. Poetul „experimentează pe sufletul viu al poeziei" (M.N. Rusu, în *Amfiteatru,* septembrie, 1983), infirmând astfel calitatea de „moldovean surâzător", reală de altminteri, dar irelevantă poetic, câtă vreme Corneliu Ostahie nu simte nevoia nici să și-o asume, nici să și-o afirme. Până la urmă, un creator, un artist în general, devine fiul unei comunități în măsura în care, printr-un act de voință, își asumă această calitate. Or, poetul, trăitor de peste trei decenii pe malurile Dâmboviței, este mai degrabă un cetățean al republicii gândirii decât un sol pasager al plaiurilor moldave.

În ceea ce privește titlul antologiei, avem din nou de-a face cu un dublu limbaj, ce trimite deopotrivă spre gândirea *epicuriană*, unde *clinamenul* era o deviere a atomilor raportată la căderea/ alunecarea naturală, dar și către gândirea transmodernă în care *clinamenul* este perceput ca o dislocare a spațiului plastic (*disclousing space*). Critic avizat al fenomenului artei plastice contemporane românești, având la activ peste 150 de vernisaje, susținute în ultimii ani în țară și în străinătate, precum și cărți tipărite pe această temă (*Artiști, ateliere, galerii. Ghid facultativ de încântat privirea*, ediția I, Ploiești, Editura Karta Grafic, 2009, și ediția a II-a, București, Editura Detectiv, 2012), Corneliu Ostahie pare să opteze pentru ambele sensuri, oferind operei sale lirice expresia deplină a libertății de interpretare, similară clinamenului ce se manifestă exclusiv în spațiul cuantic. De altfel, chiar și în poezie, Școala de la New York, care se reclamă surprinzător de la Rimbaud, a adoptat *clinamenul* ca pe o expresie a spontaneității creative.

În cazul operei lirice a lui Corneliu Ostahie, creativitatea se pliază pe o anume rezonabilitate, trăsătură ce constituie însăși fibra naturală a comportamentului uman. Operând cu limbajul natural, poetul selectează cu obstinație *formele logice* ale enunțului, gândind limbajul ca pe o oglindă ce reflectă și reproduce structura realității. Până la un punct, semnificațiile sunt incluse în procesul comunicării, trecute însă prin filtrul examinării logico-critice. Iată, de pildă, poemul „Autoportret ratat", din volumul de debut *Recif* (1980), în fapt, o veritabilă *ars poetica:* „Cineva mă cuprinse de umeri, mă-ntoarse;/ «Te uită – îți spun – drept în lumina din mine/ drept în săgeata ei albă, cât nu-i prea târziu/ să-nveți să te aperi de cel care vine/ de cel care este pentru că tu l-ai râvnit»/ [...] M-a biciuit doar ecoul și-apoi am simțit/ cum se sfărâmă între degete pensula fină/ Cu care voiam să pictez o privire/ a celui de mult așteptat ca să vină" (op. cit, p. 10).

Aceeași temă o regăsim și în „Autoportret în oglindă", tot din volumul *Recif*, dar și amplificată în textul de subsol ce însoțește ciclul *Muzeul straniu*, din volumul *Experiențe pe sufletul viu*, un veritabil poem în proză, compus independent de textul poetic original, unde faptul divers este convertit într-un eveniment existențial: „Nimeni nu știe dacă muzeul straniu există sau nu. Istoria acestei ficțiuni (pentru că, oricare ar fi opiniile celorlalți, eu cred că este vorba despre o simplă închipuire) nu înregistrează nicio indicație cât de cât semnificativă asupra locului în care se află sau în care s-ar fi aflat acest stabiliment neobișnuit [...]. Drept urmare, un vizitator necunoscut al muzeului ar fi făcut o relatare extrem de concisă și stranie: *Este prea aproape pentru a putea fi văzut!*"

În realitate, *Muzeul straniu*, ce adăpostește eșecurile morale ale omenirii, asumate până la un punct de poet, este chiar propria noastră conștiință, călăuzită, din când în când, de un „ghid admirabil" care se îngrijește de „ideea trădării". Cităm: „singurătatea te ține de mână [...] se-ngrijește pe ascuns de ideea trădării/ prevăzătoare cum este/ denunță împreună cu tine egoismul credinței/ îți deschide ferestrele larg și te invită să treci/ prin golul albastru-verzui/ ca o țintă râvnită/ crescând vertiginos în cătarea santinelelor ei nemiloase" (op. cit., p. 90).

Textul ne duce cu gândul la *daimonul* socratic, acea voce ascunsă a rațiunii ghidată de celebra maximă: „Cunoaște-te pe tine însuți!" Or, atunci când conștiința intervine, rațiunea emite, evident, precepte de moralitate: „Încă puternic se aude hohotul lucidității îndepărtându-i pe cei amintiți/ într-o ultimă clipă năvalnică/ pe cei care nu mai privesc dar se bucură iarăși/ îmbrățișați deasupra numelui nostru" (Cântul 13, „Îmbrățișați deasupra numelui nostru", ibidem, p. 104)

Asociat pe drept de critică lui Ștefan Augustin Doinaș, ca și, pe alocuri, expresionismului blagian sau unor sonorități din Emil Botta, *poetul* Corneliu Ostahie reușește, în tot ce are mai valoros, să atingă ceea ce gânditorul Ștefan Lupașcu numea „Concepția etică a comunicării". Fie că apare sub formă de *filia* (iubire reciprocă), fie de *agape* (iubire dezinteresată), morala poeziei sale se bazează pe o *istorie bizară,* în care calitatea umană fundamentală, *bonomia* (chiar și cea moldovenească) de care vorbea premonitoriu Alex Ștefănescu, se convertește, pur și simplu, în *iubire*. Sub acest aspect, se poate remarca felul în care ultimul său volum, publicat ca atare (*Ochii corbului Poe*, Ed. Eminescu, 1989), *mustește* de o lirică erotică sublimată prin reflexie. Iată două poeme *gemene,* „Nimic despre rostul plecării" și, respectiv, „Într-un desiș de aducere aminte", care exemplifică sugestiv *monada*: „oare ce as putea să mai cred? cuvintele tale rămase/ descriu doar reverul din stânga împodobit cu roșeață/ (o palidă gheară sătulă/ de aspirină, de zahăr, de ceaiuri sălcii) nimic altceva/ nimic despre rostul plecării [...] (op. cit., p. 285), și, în oglindă, poema următoare: „el plânge ascuns într-un desiș de aduceri aminte/ el n-are puterea/ să-nalțe un zid liniștitor ca uitarea/ s-arunce pe iederi mortarul uscat al îndoielii de sine [...] (ibidem, p. 287).

În fine, cel mai valoros poem al întregii antologii, „Rezervația somnambulă" (cu subtitlul vădit ironic *fabulă*), reprezintă, în alt registru, o parafrază la „Mistrețul cu colți de argint" de Șt.A. Doinaș, *hipnoza* lirică fiind asigurată de un șir de metafore rare, cităm: „visează în pace/ iar eu o să umblu tiptil prin memoria ta/ «doar nu-ți imaginezi că pot să adorm la comandă»/ «asta mă privește pe mine», i-am zis/ și am încercat cu hipnoza, cu cântece vechi/ despre dragoste, singurătate/ armonie abstractă abis și eden/ am folosit/ cele mai rafinate mijloace:/ metafore rare, sunete pure/ dar totul zadarnic" [...] (op. cit, p. 335).

Ca o concluzie, Corneliu Ostahie, care „a început-o bine" în... 1980, cum spunea premonitoriu Eugen Barbu în *Săptămâna culturală a Capitalei*, o ține, după mai mult de trei decenii de scris, tot așa...

(Urmare din pag. 12)

A urmat un apel al Ambasadei Române la *Liga contra rasismului și antisemitismului,* deorece exilații, fiind anticomuniști, erau considerați fasciști. Exilații au câștigat și procesul și daune materiale.

Ca soluții salvatoare se întrevedeau, pe de o parte, asteptarea unui nou guvern francez marxist, care să le satisfacă cererile sau, mai plauzibil, exterminarea episcopului Theodot.

Bazându-se pe experiența unui călău profesionist, precum Haralamb Baxan, șicanele orchestrate cu abilitate diabolică de el, cu concursul și profitând de carențele umane ale componenților Consiliului Arhidiecezan (persoane usor de identificat prin coroborarea indiciilor literare cu elementele oferite de Jean-Paul Besse în a sa *Istorie a Bisericii din Jean de Beauvais*), doi dintre apărătorii credinței și ai libertății sunt șicanați, îndepărtați, în final omorâți (sau ajutați să moară prin tratamente inumane sau injectii letale cu supradoze, ca in cazul mitropolitului Visarion Puiu, Irineu Mihălcescu sau, mai nou, cazul Tanacu), iar Biserica ulterior închisă și trecută sub alte jurisdicții străine.

Conchidem că în romanul *La Cravache* Constantin Virgil Gheorghiu zugrăvise în mod deosebit chipul și lucrarea duhovnicească a isihastului monah Visarion, într-un mod criptat, dar culminează în romanul *Dieu à Paris*, oferind multe date biografice care ne îndreptățesc să afirmăm că este vorba de chipul său măcar în parte, dăruind astfel un „recviem literar" fostilor ierarhi, mitropolitul Visarion Puiu și episcopul Teofil Ionescu, dispăruți forțat, dar și „ajutați", din viață și din Paris. Sperăm nu numai ca rămășitele lor pământești să se întoarcă în locurile natale (și de ce nu, și cele ale strămoșului nostru Irineu Mihălcescu de la Agapia, în necropola mitropoliților din Iasi), dar și restabilirea adevărului istoric care să fie predat neciopârțit viitorilor teologi.

(Comunicare prezentată la cea de-a XVII conferință a asociației *Mitropolit Visarion Puiu*, Roman, 26 februarie 2013.)

La pas prin satul global

În direct cu secolul al IX-lea: Splendoarea artei asturiene

Juan Luque CARRILLO

Juan Luque Carrillo a absolvit istoria artei la Universitatea din Sevilla, Spania, după care a urmat un program de masterat privind „Moștenirea artistică andaluză și impactul acesteia asupra Americii Latine", încheiat cu o disertație dedicată arhitectului cordobez din secolul al XVI-lea Juan de Ochoa. Lucrează acum la teza de doctorat, având ca subiect arhitectura cordobeză a secolului al XVI-lea și apariția manierismului. Cercetările sale sunt concentrate pe arhitectura spaniolă și pe arta modernă.

Monumentala clădire a Mănăstirii Santa Maria del Naranco, din Oviedo, este, fără îndoială, una dintre cele mai importante și mai remarcabile materializări ale artei asturiene pe care le cunoaștem la această dată, o artă care s-a dezvoltat în nordul Peninsulei Iberice, în zona Asturiei și în unele părți din Leon și Galiția, între ultimul sfert al secolului al VIII-lea și mijlocul secolului următor. Arta asturiană a atins culmile sale în timpul scurtei domnii a regelui Ramiro I (842-850), perioadă în care au fost ridicate Mănăstirile Santa Maria del Naranco, San Miguel de Lillo și Santa Cristina de Lena, trei edificii unice prin plasarea lor în locuri de mare frumusețe și având o arhitectură care se potrivește perfect cu peisajul din jur.

Spre finalul secolului al IX-lea, autorul anonim al *Cronicii de la Albelda* își arăta admirația față de clădirile din Naranco folosind următoarele cuvinte: „Dacă cineva caută o altă clădire ca aceasta, nu o va găsi în Spania". (J.M. Pita Andrade, *Arte asturiano*, Madrid, 1963, p. 8) De atunci și până în zilele noastre, aceste construcții din Asturia nu au încetat să-i uimească pe cercetători. Înainte de a da câteva detalii despre Mănăstirea Santa Maria del Naranco, despre arhitectura ei specială, trebuie să facem câteva considerații privind geografia, istoria și cronologia sa.

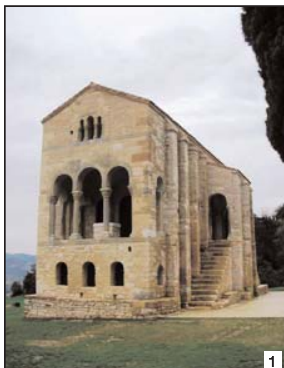
Pentru aceasta, trebuie să mergem înapoi în secolul al VIII-lea, o vreme de mare nesiguranță pentru Spania, ținând seama de faptul că cea mai mare parte a țării se afla sub stăpânirea maurilor. Departe de teoriile secolului care tocmai a trecut, potrivit cărora invazia islamică a constituit o graniță între două lumi total diferite, Antichitatea și Evul Mediu timpuriu, tendința dominantă în istoriografia de azi este de a respinge această categorisire. Se consideră acum că adevărul istoric a fost cu mult mai complex decât putea să explice teoria dinainte. De fapt, invazia islamică nu a însemnat o schimbare radicală din punct de vedere material sau politic pentru populația hispano-romană. Liderii politici ai curții vizigote au fost înlocuiți cu lideri musulmani fără a induce o prea mare nervozitate socială. Totuși, un grup de nobili vizigoți au refuzat să se supună stăpânirii musulmane și ei au căutat adăpost spre nordul Peninsulei Iberice. În cursul secolului al VIII-lea, acest mic grup de rezistență avea să se transforme în germenele viitoarelor regate ale peninsulei. (Ibidem)

Tocmai acest cadru istoric avea să fie locul de origine al Asturiei medievale timpurii, a cărei monarhie era bazată ideologic pe principiul restaurării monarhiei vizigote, ai cărei moștenitori legitimi ei se considerau, găsindu-și cea mai convingătoare reprezentare în persoana lui Alfonso II. (J. Pijoán, ed., *Arte bárbaro y prerrománico desde el siglo IV hasta el ano 1000.* Vol. VIII. În *Historia General del Arte,* Summa Artis, Madrid, 1942, p. 431.)

Această scenă istorică va fi cadrul în care a prins formă o artă de o importanță unică și în legătură cu care, Jovellanos, cu aproape două secole în urmă, în al său *Tribute to D. Ventura Rodriguez* (1788), vorbind despre aceste realizări arhitectonice, le numește cu plăcere și deplină justificare „arhitectură asturiană". (G.M. Jovellanos, *Asturias en el pensamiento de Jovellanos*, Oviedo, 1947, p. 31.)

Așa-numita artă asturiană acoperă, în principiu, secolele al VIII-lea și al IX-lea, iar realizările sale principale sunt datorate lucrărilor desfășurate sub patronajul marilor monarhi Alfonso II (791-842), Ramiro I (842-850) și Alfonso III (866-910). Aceste trei regate au fost considerate ca perioade istorice cu caractere bine diferențiate, atât din punct de vedere politic, cât și artistic. Deși este evident că fiecare are caracteristici particulare, totuși, există în toate trei o puternică unitate într-o tradiție care caracterizează cultura hispanică.

Informația furnizată de cronica menționată mai devreme nu ne dă date suficiente pentru a face o descriere politică a scurtei domnii a lui Ramiro I, care a fost rege pentru numai șapte ani. Știm totuși că noul rege se caracteriza el însuși, imediat după ce a ajuns pe tron, ca având o voință extrem de puternică. *Cronica de la Albelda* îl numește *virga iustitie* (nuiaua legii), ceea ce subliniază determinarea în a elimina cu cruzime orice piedică din calea guvernării sale. (C. Cid Priego, *Arte prerrománico de la monarquía asturiana,* Oviedo, 1995, p. 159.)

Trebuie să avem în minte faptul că aceste construcții asturiene prezintă soluții complet tradiționale, nu numai în tipologie, dar și în funcțiile lor. Ele sunt în principal construcții religioase, deoarece numai puține palate au supraviețuit. Din punctul de vedere al spațiului, aceste clădiri sunt proiectate ca bazilici, astfel încât bisericile sunt replici exacte ale modelelor vizigote anterioare. Ca o excepție, în numai unul dintre cazuri, Cămara Santa (Sfânta Cameră) din Oviedo, nu este folosită forma amintită mai sus, alegându-se cea rotundă. Această continuitate cu perioada anterioară are două motivații. Pe de o parte, avem faptul că liturghia nu se schimbase față de perioada anterioară, pe de altă parte, monarhia dorea să mențină structurile care puteau mereu reaminti arta vizigotă (Idem, p. 164).

Una dintre trăsăturile cele mai impresionante ale arhitecturii din vremea lui Ramiro I este sistemul de bolte. Este extrem de interesant să vedem cum cronicile au fost cu toate atrase de această modă a acoperișurilor cu bolte. Admirația istoricilor care priveau aceste construcții acoperite cu bolte rotunde era de înțeles, total justificată dacă le comparăm cu construcțiile precedente – atâtea câte s-au păstrat – majoritatea dintre ele având acoperișuri din lemn. În această privință, cel mai ilustrativ exemplu este Santa Maria del Naranco, cu o lungă boltă rotundă, fragmentată de arce transversale care se sprijină pe un perete cu arcade oarbe. Aceasta este o trăsătură comună artei asociate cu Ramiro I și care poate fi legată direct de stilul construcțiilor romane (Idem, p. 180).

Folosirea acestei soluții constructive presupunea avantaje importante. Dintre acestea, trebuie să amintim mai întâi punerea în valoare a formelor exterioare, fațade cu o magnifică așezare a contraforturilor, în perfectă concordanță cu aranjamentul interior. În al doilea rând, eliminarea senzației de masivitate, fapt evident mai ales la Santa Maria del Naranco, și, în cele din urmă, verticalitatea sporită a acestor clădiri, dintre care exemplul cel mai bun este San Miguel de Lillo. (J. Gil López, F.A. Marín, *Santa María del Naranco y San Miguel de Lillo.* Oviedo, 1998, p. 27.)

Un aspect sofisticat prezent în monumentele asturiene, care precedă cu aproape două secole experiențele arhitecților ottonieni și romanici, este modul în care se induce o aparență dinamică zidurilor, prin folosirea golurilor din ele. Concret, în absidele acestor construcții pot fi găsite ferestre duble sau triple, deschise spre încăperi, fără a avea o funcționalitate bine definită. Aceasta este doar o metodă menită să ofere soluții arhitectonice, ajustând pe abside volumele neechilibrate și luminând pereții prin deschiderea de goluri în ele, dar a fost gândită și ca un mijloc estetic care permitea efecte optice, folosind jocul luminii și umbrei pe pereți. (A. Bonet Correa, *Arte prerrománico asturiano*, Barcelona, 1967, p. 16.)

În ceea ce privește sculptura, clădirile asturiene sunt caracterizate printr-o perfectă interrelaționare între arhitectură și sculptură. După cum spun teoriile dezvoltate de H. Schlunk într-o superbă trecere în revistă a sculpturii din perioada lui Ramiro I, sculptura asturiană a acelor timpuri a dezvoltat o practică întreruptă în arhitectura spaniolă după ultimele construcții vizigote. În opoziție cu severitatea monumentelor din timpul lui Alfonso II, sculptura din vremea lui Ramiro I se caracterizează printr-o bogată varietate a reprezentărilor. Este vorba despre o decorare sculpturală inspirată de lumea orientală și influențată și de alte arte, cum ar fi lucrări în aur și argint, în metal în general, țesături.

Această inspirație orientală nu este, totuși, ceva nou în sculptura spaniolă a Evului Mediu timpuriu. Există exemple similare în arta vizigotă a secolului al VIII-lea, dar tehnica pe care o întâlnim în sculptura asturiană nu este aceeași cu cea din vremurile vizigote. Deși sculpturile nu au claritatea desenului unor opere bine șlefuite, pe total, ele indică un înalt gust ornamental și o bogăție plastică încă neegalată până acum (Idem, p. 23).

În ceea ce privește ornamentarea picturală, analiza resturilor găsite în bisericile asturiene nu a dus la identificarea unor tehnici neuzuale. Metoda consta în tratarea peretului cu un strat gros de vopsea similară stucului. Această procedură a fost precedată numai de picturi similare găsite în ruine romane din peninsulă. Folosirea în construcțiile asturiene este un semn de continuitate a unei tehnici transmise de-a lungul secolelor.

Toate acestea ne permit să conchidem că o echipă de origine necunoscută a lucrat la curtea lui Ramiro I. Membrii echipei pot fi considerați ca moștenitori atât ai unei tehnici, cât și ai unei estetici mai vechi. Cunoașterea perfectă a acestor elemente vechi le-a permis nu numai să folosească tehnici arhitecturale moștenite direct din lumea antică, dar și folosirea unei sculpturi create pentru a ornamenta arhitectura și a unor picturi murale care pot fi considerate ca fiind romane târzii. Evident, cunoașterea tuturor acestor tehnici și mijloace nu apare *ex-novo*, ci, așa cum I. Bango scrie, acest lucru este explicat numai prin persistența în peninsulă a unei arte subantice, care s-a transmis prin intermediul moștenirii vizigote a acelei perioade. (I. Bango Torviso, „El arte asturiano y el Imperio Carolingio", în *Arte prerrománico y románico en Asturias.* Gijón, 1988, p. 88.)

(Fig. 1: Biserica Santa Maria del Naranco. Arhitect anonim, cca 842; Fig. 2: Biserica San Miguel de Lillo. Arhitect anonim, 830-842)

Popas în China

Ion PĂTRAȘCU

Pentru a cunoaște ce va fi, trebuie să ținem seama de ce a fost. Confucius

Religia și filosofia sunt două componente esențiale ale civilizației chineze. Dintr-un anumit punct de vedere, ele se întrepătrund, fiecare având câte ceva din cealaltă, la fel ca în principiul dualist Yin și Yang. De altfel, de prin anul 1982, religia începe să fie studiată de chinezi la capitolul cultură, considerându-se că aceasta are un caracter preponderent cultural. Când vorbim de sistemul religios din China trebuie să avem în vedere că el aparține unui popor de 1,3 miliarde de suflete, reprezentând 56 de grupuri etnice. De la primele începuturi, poporul chinez a simțit nevoia imperioasă să asigure o armonie cât mai perfectă între el și forțele naturii, scop în care apela la un panteon bogat de zeități. Trecerea de la acel panteon la religie și filosofie s-a făcut în timp, pe măsura evoluției economico-sociale interne și a dezvoltării contactelor cu alte culturi. Este cunoscut faptul că renumitul *Drum al Mătăsii* a facilitat nu doar schimburile materiale, ci și pe cele spirituale. Pe acest traseu au intrat în China budismul, creștinismul, islamul și iudaismul. În fond, este vorba de un creuzet, unic la scara istoriei, în care s-au amalgamat culturile elenistică, persană, indiană, chineză și cele ale popoarelor din Asia Centrală și de Est. China a beneficiat din plin de acest proces, datorită unei atitudini deschise față de culturile străine și capacității sale proverbiale de a le absorbi și integra în propriul set de valori. Chinezii subliniază cu mândrie că circulația valorilor spre și dinspre China s-a făcut în mod pașnic, fără războaie religioase devastatoare ca în alte zone ale lumii.

Aceasta, deoarece în China, cât este ea de mare, nu a existat un Dumnezeu gelos sau exclusivist. La scară națională, chinezii nu au avut niciodată rețineri în a practica mai multe religii, ghidându-se după conceptul *Trei căi, un singur țel.* În aceste condiții, învățatul îl urma pe Confucius, pustnicul îl căuta pe Buddha la mănăstirile din munți, iar norodul, mai puțin instruit, venera zeițele taoiste. De aceea, confucianismul, taoismul și budismul se manifestau, concomitent, ca religie, filosofie și mod de viață, constituindu-se în cei trei piloni de bază ai civilizației chineze.

Învățăturile lui Confucius (?551-479 î.Hr.) au fost percepute, inițial, și ca religie, deși, în fond, ele s-au impus drept cea mai importantă și influentă filosofie a Chinei. Confucius a fost un tradiționalist, care a îndemnat în permanență la respect pentru valorile trecutului și pentru autoritate (a părintelui, prințului și regelui), pentru întoarcerea la virtuțile *epocii de aur* din trecutul îndepărtat. Codul de reguli și norme de conduită elaborat de el era expresia filosofiei lui *paternaliste.* El credea că, *dacă suveranul este integru și virtuos, supușii săi îl imită și urmează de bună voie... pentru că poporul este precum iarba, iar prințul este vântul; când vântul adie, iarba se pleacă cu supunere.* Este de reținut faptul că doctrinele confucianiste și limba clasică folosită se adresau în exclusivitate claselor conducătoare, păturii învățaților. Până la urmă, confucianismul era o filosofie decorată și cu însemne religioase, însă o filosofie cu cel mai mare impact pe plan intern și ecou pe plan internațional. Dimensiunea lui internațională este reflectată și de decizia UNESCO de a institui *Premiul Confucius pentru educație*, ca un omagiu adus marelui filosof chinez, *care a militat în vederea asigurării educației pentru toți oamenii, fără discriminare.* Apoi, contribuția lui Confucius la extinderea influenței și prestigiului Republicii Populare Chineze se evidențiază și astăzi, prin creșterea numărului de *Institute Confucius* în întreaga lume: SUA, cu recordul absolut de 71, Coreea de Sud și Rusia (17), Franța (14), Anglia (13), Japonia (12), Germania (11) etc. În România, s-au deschis asemenea institute la Sibiu, Cluj-Napoca, Brașov și București, precum și *Casa Confucius* la Deva și Constanța.

Din triada filosofico-religioasă a Chinei face parte și *Taoismul,* apărut ca o necesitate istorică, în condițiile în care doctrinele aride ale confucianismului aveau un ecou neînsemnat la nivelul maselor neinstruite, iar budismul adus din India câștiga tot mai mult teren. Taoismul, ca singura religie indigenă, își avea originile în practicile magico-religioase din cele mai vechi timpuri. Doctrina sa *contemplativă*, a *nonacțiunii*, propovăduia reîntoarcerea la simplitatea primitivă, la liniște, calm și indiferență perfectă, lăsând lucrurile să evolueze după cum poftesc. Taoiștii își urmau învățatul, cel care deținea revelația, *Calea* (*Tao*), inspirat, desigur, din lucrarea *Perfecțiunea Căii și Puterea Ei,* atribuită părintelui taoismului Lao Tze (?604-531 î.Hr.). Pentru Lao Tze, *Calea este mama și tatăl Universului.* El cerea ca omul să trăiască în armonie cu natura, nu s-o exploateze. După el, *societatea ideală era aceea în care oamenii trăiesc mulțumiți, iar vecinii pot asculta fără teamă cântatul unui cocoș sau lătratul unui câine.* Nu strică să reținem și convingerea învățaților taoiști cum că *femeile transformă energiile negative în energii pozitive* și concluzia lor că, *îmbrățișând o femeie, te încarci cu energie vitală.* Deși a apărut ca o doctrină mai mult mitică decât religioasă, taoismul a intrat în istorie cu descoperiri științifice epocale. Astfel, pornind de la ambiția realizării elixirului nemuririi prin alchimie, învățații taoiști, adevărați enciclopediști, au deschis calea spre științe precum chimia și medicina, au pus la punct metodele producerii fierului și, ulterior, a oțelului. Tot ei au descoperit busola și praful de pușcă.

Grotele de la Longmen

Religia budistă, adaptată la concepțiile și tradițiile locale, avea și ea propriile valențe filosofice, devenind, cu timpul, un mod de viață pentru câteva sute de milioane de chinezi. Budismul a fost cea mai importantă influență cultural-religioasă străină care a fost adusă, respectiv *invitată*, în China. În 7-8 secole, China devine cea mai importantă țară budistă, astfel încât, în dinastia Tang, toți împărații chinezi aparțin acestei religii. Tot atunci, budismul este proclamat religie națională. Astăzi, chinezii consideră că influența budismului asupra gândirii, artei și obiceiurilor lor este comparabilă cu cea a creștinismului asupra națiunilor europene.

Istoria fascinantă a budismului chinez nu poate fi înțeleasă doar din cărți. După cum se știe, este mai bine să vezi o dată, decât să citești de o mie de ori. Or, eu am avut șansa să văd, în vara anului 2013, orașul Xian, de unde începea în antichitate *Drumul Mătăsii,* pe care, printre altele, a ajuns și budismul în China. Povestea ar trebui începută, însă, cu *Templul Calului Alb,* aflat la 10 km de orașul Louyang (din provincia Henan). Aceasta pentru că el este întâiul edificiu budist din China, unde se află și primele scripturi aduse din India. Se spune că, prin anul 64 d.Hr., un împărat din dinastia Han ar fi visat o zeitate aurită care zbura prin fața palatului său. Acceptând tălmăcirea consilierilor săi cum că zeitatea respectivă era însuși Buddha, împăratul a trimis doi învățați de la curte să-i aducă scripturile (scriptura fiind considerată *pecetea minții*) budiste din India. Templul din povestea noastră este dedicat celor doi bidivii albi care au transportat sutrele, scripturile, din India. Aceasta îmi amintește de istoria primului exemplar al Coranului, ajuns în Siria pe o cămilă, care este amintită și astăzi de *Moscheea El Naka* (cămilă) din Bosra.

Ajuns la Xian, aveam să aflu povestea pelerinului Xuan Zang (602-664), mare savant chinez, care a petrecut 18 ani în India și Afganistan pentru studierea budismului, activitate reflectată în lucrarea sa *Călătorie spre Vest,* care este inclusă astăzi în rândul romanelor clasice chineze. Din acest voiaj prelungit, călugărul Xuan Zang a adus 657 de scripturi budiste pe care, timp de 19 ani, le-a tradus în 1.335 de volume în limba chineză. Pentru adăpostirea scripturilor în sanscrită și a traducerilor respective au fost construite pagodele gemene de la Xian, respectiv *Marea* și *Mica Pagodă a Gâștei Sălbatice*, considerate până în zilele noastre drept o bijuterie a artei budiste din dinastia Tang.

Fără a intra în detalii despre această religie, trebuie spus, însă, că în China a fost adus budismul Mahayana, o ramură a budismului timpuriu. Cu toate că, pe atunci, confucianismul și taoismul erau dominante în China, budismul Mahayana și-a lărgit rapid baza de masă, întrucât era mai puțin monastic, mai dedicat ființelor și sentimentelor, mai devotat și mai abundent în artă, literatură și ritualuri. Aceste trăsături îl apropiau, în unele privințe, de taoism și făceau ca învățăturile budiste să fie asimilate mai ușor. În fond, Buddha *iluminatul* venea în țara învățaților *iluminați* chinezi. Asa se explică faptul că budismul a pătruns în fiecare clasă socială din China, fiind acceptat drept componentă esențială a civilizației chineze. Aceasta, însă, numai după ce doctrina budistă originală a fost interpretată și adaptată la concepțiile de viață și tradițiile locale. Budismul devine religie oficială în China tocmai datorită toleranței proverbiale a acestui popor. Aici, nici Buddha, nici Confucius și nici învățații taoiști nu au zis vreodată *să nu ai alt Dumnezeu, decât pe mine!*

În acest proces de adaptare și integrare a budismului Mahayana, în China apare un lăstar, o ramură nouă, numită Chan, care punea accentul pe regulile de conduită, concentrare și înțelepciune, antrenamentul minții prin meditație. De unele dintre aceste reguli se leagă și artele marțiale, atât de dragi orientalilor. Din China, această ramură a budismului Mahayana a trecut în Japonia, unde, sub numele de *Zen*, devine religie de stat.

În China, budismul și-a pus amprenta asupra tuturor aspectelor religioase și filosofice, a limbii și literaturii, a artelor de toate genurile și, în final, a vieții de zi cu zi. Articolul de față nu-și propune să detalieze acest evantai larg de influențe budiste, ci doar să atragă atenția asupra artei sculpturale, considerată grandioasă, măreață, fără asemănare. Arta budistă, venită pe *Drumul Mătăsii* și purtând deja *aromele elenismului,* a găsit un sol roditor, în care s-a dezvoltat și maturizat. Dinastiile chineze, de la Qin (221-206 î.Hr.), până la Qing (1644-1911), au avut propriile abordări, propriul stil în dezvoltarea artei budiste. În acest proces, sculptura, ca și celelalte arte, trece de la stadiul de evlavioasă la cel de artă în adevăratul sens al cuvântului. Chiar și imaginea lui Buddha evoluează de la starea inițială, eterică și divină, la înfățișarea unui om simplu, jovial și durduliu, întâlnit la Templul Lingyin din Hangzhou, modelat după figura unui țăran chinez, vesel și iubitor de copii.

→

Orizont SF

Între glumă şi „Fantastic Club”

Mircea OPRIŢĂ

Amatorii anticipaţiei şi-l amintesc pe Mircea Sântimbreanu mai ales ca editor. Născut la 7 ianuarie 1926 în comuna Băiţa, judeţul Hunedoara şi dispărut în urma unei boli incurabile la 19 august 1999, în Bucureşti, a urmat Liceul Ortodox Român „Avram Iancu” din Brad, iar în capitală Facultatea de Drept şi Facultatea de Filosofie, ambele în intervalul 1943-1951. Dintr-o primă angajare ca asistent universitar, a „coborât”, probabil constrâns de manipulări politice specifice epocii, pe funcţia de profesor de liceu – activitate ce explică, în scrisul propriu, cunoasterea aprofundată a mediului şcolar şi virajul său firesc spre literatura pentru copii. A exercitat şi profesii mai vizibile social, precum cea de director al Editurii Albatros la întemeierea acesteia (1969-1970), director general al Centrului Naţional al Cinematografiei, director în Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, din nou director al Editurii Albatros pe o perioadă mai lungă, până la agravarea bolii şi pensionare. Şi-a început cariera literară la Radio, cu articole şi proză scurtă, debutând editorial prin volumul *Cu şi fără ghiozdan* (1956). Între numeroasele sale cărţi de povestiri inspirate din viaţa pionierilor şi şcolarilor se numără *Recreaţia mare* (1965), *Să stăm de vorbă fără catalog* (1967), *Mama mamuţilor mahmuri* (1980). În această operă specializată pe criteriu de vârstă, există şi o povestire cu caracter SF: *A se feri de umezeală!* (1965), unde robotul FACTOTUM 10, pentru care dicţionarele, semantica şi ortoepia limbii române nu mai prezintă niciun secret, are proasta inspiraţie ca, înainte de a face el însuşi demonstraţii publice, să-şi confrunte abilităţile lingvistice cu nişte copii întâlniţi întâmplător.

„Cei doi râdeau tare şi abia după câteva minute robotul înţelese că-şi povesteau un film care le plăcuse grozav.

– Haios era, ce zici, suflete?

– Mişto, bă!

– Ce caft îi căpăcea la gioale! Te-ai prins?

– Sanchi. Ce? Aschimodia nu i-a trăsnit un flit între felinare?

– Eşti nasol. Păi nu i-ai ginit moaca? Ce cărămidă avea!...

– Lasă-te de cioace…

– Ete, iordanistu'!…

Păi bine bă, fată de ginere mort…

Dar nu mai continuă. Zise doar pe şoptite:

– Babacu'! M-am uşchit.”

Zăpăcit de atâtea cuvinte inexistente în memoria lui enciclopedică, robotul îşi crede talentele cibernetice compromise şi face eforturi disperate în căutarea sensurilor absente. Neputinţa de a rezolva o încurcătură pentru care inventatorul său nu-l pregătise îl aduce în pragul unei crize comice, pe parcursul căreia propriile sale lacrimi îl vor scurtcircuita.

„Cu o viteză de neînchipuit tria milioane de cărţi citite, sute de mii de fişe, fotocopiile tuturor dicţionarelor.

– Sanchi? Cioace?? Gioale??? Nu cunosc…

Sortă înfrigurat ultimele cotloane ale memoriei, unde i se fixaseră arhaismele şi provincialismele, combină apoi într-o supremă încordare arhaico-provincialismele şi, negăsind nici aşa nimic care să-l lămurească, oftă din rărunchi:

– Şi totuşi, era ceva în româneşte… Asta după gramatică… Dar ce? Ce… Şi când în laborator era numai fum, se prăbuşi într-un fotoliu şi suspină amar:

– Sunt un incapabil… Şi plânse. Primele lacrimi sfârâiră pe obrajii lui înfierbântaţi şi se evaporară. Celelalte însă curgeau, curgeau la vale. Şi când se opriră pe tăbliţa cu anunţul fatal, robotul devenise rece. Trăgea să moară.”

Tratarea temei robotului ultraperformant şi totodată umanizat se face aici în regim anecdotic, cu informaţie ştiinţifică însuşită grăbit şi „după ureche”. Autorul a avut unele contribuţii şi la dezvoltarea benzii desenate cu subiect SF, scriind, bunăoară, pentru revista *Cravata roşie*, scenariul serialului BD *Pacifida* (*Sentinela uitată*), combinaţie de paleontologie şi aventuri submarine.

Mai mult decât prin accidentala contribuţie proprie la SF, Mircea Sântimbreanu are merite ca editor. Ajuns în fruntea Editurii Albatros, a preluat de la fosta Editură a Tineretului inclusiv colecţia „triunghiului”, înfiinţată cu câtiva ani mai înainte de Ion Hobana, şi a transformat-o în „Fantastic Club”. Beneficiind de priceperea profesională a doi redactori specializaţi, Constantina Paligora şi Lucian Hanu, colecţia a publicat între 1969 şi 1989, pe lângă unele traduceri, majoritatea scrierilor de anticipaţie produse în epocă de români – de la lucrări de Vladimir Colin, Horia Aramă, Romulus Bărbulescu-George Anania, până la debutanţii Noului Val, optzeciştii Mihail Grămescu, Leonard Oprea, Cristian Tudor Popescu, Gheorghe Păun, Lucian Ionică şi alţii.

Pentru a înţelege metamorfoza budismului chinez, este obligatoriu să trecem, fie şi doar cu imaginaţia, pe la patru dintre cele mai mari complexe arhitectonice din China, toate copleşitoare sub aspect estetic. Să pornim din Nord-Vestul Chinei şi să ne oprim, cu gândul, în oraşul Dunhuang, aflat într-o minunată oază din Deşertul Gobi (Provincia Gansu), care odinioară era unul dintre cele mai importante popasuri pe *Drumul Mătăsii*. La marginea oraşului, pe versantul estic al Munţelui Mingshan (în traducere, ecoul nisipului), se află unul dintre cele mai vechi altare budiste din China, sub numele de *Peşterile de la Mogao*. Pe cinci niveluri suprapuse, au fost dăltuite în stâncă 492 de peşteri, adevărate temple budiste, care găzduiesc 7.200 de statui şi picturi murale care, puse cap la cap, ar putea forma o adevărată galerie de artă, lungă de cca 30 de km. În plus, acolo au fost descoperite peste 300 de mii de documente diferite, aparţinând secolelor V–XI, care tratează teme de istorie, teologie, matematică, astronomie şi astrologie, precum şi informaţii despre budism, taoism, iudaism si creştinismul nestorian. Acest tezaur documentar este considerat *versiunea chineză a manuscriselor de la Marea moartă*. Pentru valoarea lor cultural-istorică, Peşterile de la Mogao au fost înscrise, în anul 1987, în Catalogul UNESCO al Patrimoniului Cultural al Umanităţii.

Tot în Provincia Gansu se află un alt tezaur artistic al Chinei, *Grotele de la Maijishan*, un exemplu uluitor de arhitectură a peşterilor, săpate în rocă. Acest complex sculptural este o adevărată carte de istorie a expansiunii budismului în China şi, respectiv, a evoluţiei, pe parcursul a 12 dinastii, a arhitecturii şi sculpturii budiste, fiind considerat *un testament valoros şi graţios de creaţie a numeroase generaţii de călugări şi artizani.*

Un moment de răscruce în arta budistă chineză intervine la *grotele artistice de la Yungang* (Provincia Shanxi), înscrise în patrimoniul cultural al ţării cu 250 de peşteri, care găzduiesc peste 51.000 de statui sculptate în piatră. Prin fuziunea reuşită a artei simbolice a religiei budiste din Asia de Sud cu tradiţiile culturale chineze, s-a ajuns la ceea ce se cheamă *Modelul Yungang*, având ca trăsătură dominantă stilul arhitectonic şi ornamental al gazdelor. Şi acest complex a fost înscris, în anul 2001, în Catalogul UNESCO al Patrimoniului Cultural al Umanităţii, fiind apreciat drept *capodoperă din prima etapă de apogeu a artei budiste chineze.*

Dacă la complexele budiste descrise mai sus a trebuit să mă mulţumesc doar cu texte şi fotografii, pe cel fără de pereche de la *Longmen* (la 14,5 km de oraşul Louyang) am avut şansa să-l parcurg la pas. În anul 2000, UNESCO avea suficiente motive pentru a înscrie acest ansamblu sculptural în Catalogul Patrimoniului Cultural al Umanităţii, considerându-l o *manifestare remarcabilă a creaţiei artistice a omenirii.* Vizitam încă un loc de legendă din China, numit *Poarta râului Yi* sau *Poarta dragonului* (numele vine de la una dintre peşteri), care ar fi ieşit direct din zăvoiul râului Yi, gata împodobit cu 1.400 de peşteri, 2.800 de inscripţii şi 100.000 de statui, având dimensiuni de la 2,5 cm, până la cea mai mare, de 16,5 m. Ansamblul a fost dăltuit cu migală timp de patru sute de ani. După unele documente, sculptorii evlavioşi lucrau în poziţii imposibile: ancoraţi de vârful muntelui, sculptând roca cu capul în jos. Denumirile peşterilor au semnificaţii precise, ele fiind expresia simbolismului ce caracterizează religia budistă. Să trecem pe lângă *Peştera florii de lotus, Peştera celor zece mii de Buddha* şi să poposim la *Peştera venerării străbunilor.* Aceasta din urmă ar fi fost excavată şi împodobită din ordinul împărătesei Wu Zetian, fiind considerată drept *dovadă unică a stilului imperial, elegant şi viguros al dinastiei Tang.* Aici se află cea mai impresionantă statuie a lui Buddha, care se presupune că ar avea înfăţişarea împărătesei Wu Zetian, fapt pentru care i se mai spune şi *Mona Lisa a Chinei, Venus* sau *Mama China.* Vizitatorul nu poate să nu fie de acord cu aprecierea că, în peşterile de la Longmen, *China se află încapsulată în excepţionalele statui din piatră.*

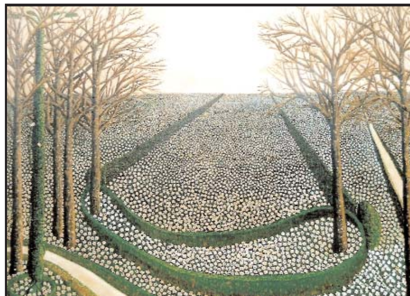
În timpul excursiei, am intrat în numeroase lăcaşuri de cult. Este evident că cele mai multe temple şi pagode aparţin cultului budist, care nu lasă nimic la voia întâmplării. Arhitectura şi obiectele ritualice sunt încărcate de *simboluri* care se regăsesc şi în viaţa cotidiană a chinezului. Să luăm, de exemplu, cadourile, practică comună la budişti. Când se duc cu daruri, chinezii ştiu că *lumina îndepărtează întunericul ignoranţei, tămâia întrupează disciplina şi principiile morale, florile sunt deschizătoare de inimi şi simbol al generozităţii, instrumentele muzicale conferă înţelepciune, umbrela este simbol al regalităţii, bogăţiei şi protecţiei, floarea de lotus e simbol al completei purificări a trupului, vorbirii şi minţii, stindardul victoriei sugerează triumful învăţăturii budiste* şi aşa mai departe. Apoi, cele cinci simţuri ale omului au şi ele reprezentări precise în natură: *oglinda – văzul, lăuta – auzul, tămâia – mirosul, fructul – gustul* şi *mătasea – tactilul.*

Pentru final, am rezervat povestea *calendarului chinezesc*, bazat pe ciclurile lunii: un ciclu complet de 60 de ani şi cinci de câte 12 ani. Se povesteşte că, înainte de a pleca spre Nirvana, Buddha a convocat la el toate animalele pământului, însă s-au prezentat numai 12 pentru a-şi lua rămas bun. Atunci, Buddha a decis ca, în ordinea sosirii lor, animalele respective să dea numele ciclului de 12 ani din calendarul chinezesc: şobolanul, bivolul, tigrul, iepurele, dragonul, şarpele, calul, capra, maimuţa, cocoşul, câinele şi mistreţul. După crezul budist, personalitatea omului ar fi determinată de animalul care guvernează anul în care s-a născut, întrucât animalul respectiv se ascunde în adâncul sufletului omenesc.

Ars longa...

Jean Duță

Pictorul Jean Duță s-a născut la 29 septembrie 1943 în orașul Curtea de Argeș. A urmat Școala Populară de Artă, Școala de Meserii de 4 ani, Liceul secția reală și Facultatea de Finanțe, specialitatea Finanțe-Bănci, precum și alte școli. Este șahist clasificat, categoria I.

Din 1972 a lucrat ca profesor de Educație tehnologică la Colegiul „Spiru Haret" din Tulcea, de unde s-a pensionat în anul 2006.

A început să picteze în anul 1975, debutând în 1978 la Expoziția Republicană a profesorilor de desen din România. A participat la peste 100 de expoziții în România (la multe dintre ele a primit premii), la expoziții internaționale (Belgia, Olanda, Luxemburg, URSS, Franța, Japonia), la tabere de creație. Are lucrări în colecții particulare și în muzee din România, Belgia, Olanda, Luxemburg, Franța, Austria, Germania, Italia etc.

Membru al UAP, Filiala Tulcea, din 1986.

Privind lucrările lui Jean Duță ți se pare că a fi pictor e foarte simplu, ajunge să te uiți în jur și să culegi poezia, ca pe o floare de câmp. Tablourile lui evocă natura fără a o copia, aleg doar ici și acolo câte un element, un pom, o pasăre – care devine metaforă, ocupând tot spațiul. De aici provine starea de visare și relaxare pe care o simți, departe de încordarea și aglomerația din viața cotidiană.

Pictorul îți oferă direct, cu candoare, o floare, o pajiște, marea cu pescărușii ei. Reușește, în tehnica europeană a culorilor de ulei pe pânză, să ajungă la concizia extrem-orientală, la condensarea trăirii artistice într-un eșantion, ca un haiku.

Jean Duță deduce capacitatea de concentrare sufletească a artistului matur, care-și poate păstra vie emoția în timpul unei elaborări îndelungate.

În *Litoral la Constanța*, ninsoarea este realizată cu o minuție chinezească: peste fâșiile orizontale care indică cerul, marea și plaja, picături în relief sunt presărate cu pensula una câte una, într-un fel de poantilism aproape monocrom, făcând să vibreze discret alburi, gri și bej, calde și reci.

Evocarea spațiului e romantică, orizontul se pierde în depărtare, amintind existența infinitului – ca în *Lanuri* și *Flori în barcă* – ceea ce adaugă o undă de însingurare, intensificând trăirea clipei care trece. (Adina Nanu)

Jean Duță are în pictură un dialog constant cu natura. Induce elementelor naturale amprenta sa, ordonându-le și sintetizând după propriile sentimente, creând un univers individualizat, concentrat, consistent, într-o formă aparent simplă.

De fapt, e un parcurs de restructurare care-i oferă bucuriile primordiale ale inocenței și acordul lor cu complexitatea trăirilor momentului de reflecție, refuzând sofisticările și ambiguitatea. Rezultă astfel compoziții originale, sincere și tulburătoare. (Aftinia Vasile)

Date biografice și citate extrase din albumul *Jean Duță, Sentimente și alte peisaje*, Editura CreArt, Iași, 2013.

Artist laborios și consecvent, Jean Duță posedă harul culorii. Impresionanta sa activitate plastică este încununată cu peste 30 de premii. Egal numai cu sine, singularul artist deține ca puncte forte nu numai arta de a stăpâni spațiul, ci și o abilitate de dozare cromatică foarte laborioasă, cu finalitate excepțională. El face proba unei mari efuziuni în pasiunea lui pentru imensitate. (Ibrahima Keita)

Jean Duță este un creator de o surprinzătoare și originală viziune plastică ce depășește schemele compoziției clasice și pe cele tradiționale în ceea ce privește peisajul.

Pânzele create de el îți conferă o lume stranie, încântătoare prin desen și culoare, stăpânind cu măiestrie ansamblul și detaliul, perspectiva, primul plan și cele îndepărtate, realizând armonii cromatice în planuri mari de sinteză generoasă ce echilibrează fericit suprafața pânzelor. (Ioan Duman)

Număr ilustrat cu tablouri ale pictorului Jean Duță.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Acad. Johan GALTUNG – Norvegia
- Dan D. FARCAȘ – matematician, București
- Terezia FILIP – prof. univ., Baia Mare
- Gherghina MIHĂESCU – profesor, C. de Argeș
- Cătălin MAMALI – psiho-sociolog, SUA
- Daniel DAVID – profesor, Curtea de Argeș
- Cristian BĂDILIȚĂ – teolog și scriitor, Franța
- Zenovia ZAMFIR – bibliotecar, Rm. Vâlcea
- Pr. Ioan NECULOIU – Alba Iulia
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Alexandru MIRONIOV – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Olimpia POPESCU – profesor, Ploiești
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Florian COPCEA – scriitor, Turnu Severin
- Juan Luque CARRILLO – istoric de artă, Spania
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca